

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE ve ALMANYA'DA SOSYAL HİZMET
UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Nuriye AKYÜZ

Danışman
Doç. Dr. İbrahim MAZMAN

Ekim-2019
Kırıkkale

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE ve ALMANYA'DA SOSYAL HİZMET
UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Nuriye AKYÜZ

Danışman
Doç. Dr. İbrahim MAZMAN

Ekim-2019
Kırıkkale

KABUL-ONAY

Doç. Dr. İbrahim MAZMAN danışmanlığında, Nuriye AKYÜZ tarafından hazırlanan “Türkiye ve Almanya’da Sosyal Hizmet Uygulamalarının Karşılaştırılması” adlı bu çalışma jürimiz tarafından, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../2019

..... (Başkan)

.....

.....

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım

.../.../2019

.....

(Enstitü Müdürü)

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye ve Almanya’da Sosyal Hizmet Uygulamalarının Karşılaştırılması” adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu bunlara atıf yapılarak faydalanıldığını kabul ve beyan ederim.

.../.../2019

Nuriye AKYÜZ

ÖN SÖZ

Araştırma konusunun belirlenmesinde değerli bilgi ve tecrübeleri ile bu çalışmanın her aşamasında desteğini ve yardımını esirgemeyen tez danışmanım Sayın Doç. Dr. İbrahim MAZMAN'a teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans eğitimim süresince bana destek veren ve her zaman yol gösteren Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nın değerli öğretim üyelerine ve çalışmamın her aşamasında fedakârlıkta bulunan ve eğitimim için desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme teşekkürlerimi sunarım.

Kırıkkale-2019

Nuriye AKYÜZ

ÖZET

Akyüz, Nuriye, “Türkiye ve Almanya’da Sosyal Hizmet Uygulamalarının Karşılaştırılması” Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2019.

Bu araştırma, toplumdaki dezavantajlı grupların belirli konularda desteklenerek diğer gruplar ile eşit rekabet ve yaşam şartlarına ulaşabilmesine yardımcı olmak için geliştirilen sosyal hizmetlerin ülkemizdeki durumunun Almanya ile karşılaştırılması amacı ile yapılmıştır.

Araştırmada, öncelikle ülkemizde çok erken dönemlerde gelişmeye başlayan sosyal hizmet olgusunun tarihsel seyri incelenmiştir. Ardından cumhuriyet döneminde gelişen sosyal hizmetlerin model bir ülke olan Almanya ile karşılaştırması yapılmıştır. Araştırma sonucunda iki ülkenin de dezavantajlı gruplar için benzer uygulamalar yaptığı fakat hizmetlerin uygulama biçimi ve finansal alt yapısı hakkında bir takım farklılıkların olduğu görülmüştür. Edinilen bu bulgular sonuç kısmında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dezavantajlı Gruplar, Sosyal Hizmet, Almanya’da Sosyal Hizmetler, Türkiye’de Sosyal Hizmetler.

ABSTRACT

Akyüz, Nuriye, Comparison of Social Work Practice in Turkey and Germany Master Thesis, Kırıkkale, 2019.

The aim of this study was to compare the situation of social services in our country with Germany in order to help disadvantaged groups in society to reach equal competition and living conditions by supporting them on certain issues. In this study, first of all, the historical progress of the social work phenomenon which started to develop in our country in the very early periods was examined. Then, social services developed in the republic period were compared with Germany, a model country.

As a result of the research, it is seen that both countries have similar practices for disadvantaged groups but there are some differences about the way of implementation and financial infrastructure of services. These findings are discussed in the conclusion.

Keywords: Disadvantaged Groups, Social Services, Social Services in Germany, the Social Services in Turkey.

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1. Almanya’da Sosyal Hizmet Sağlayan Kurumlar	81
Tablo 3.2. Çocuk Bakım Merkezlerinde Hizmet Alan Çocuk Sayısı.....	85
Tablo 3.3. 2003-2016 Yılları Arasında Çocuk ve Gençler İçin Ayrılan Bütçe.....	92

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
TABLolar LİSTESİ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
1.GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL HİZMETİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1 Sembolik Etkileşimci Yaklaşım.....	3
1.1.1 Sembolik Etkileşimcilik ve Aile.....	3
1.2 İşlevselci / Fonksiyonalist Yaklaşım.....	7
1.2.1 İşlevselcilik ve Aile	7
1.2.2 Ekonomik Üretim	8
1.2.3 Çocukların Toplumsallaşması	9
1.2.4 Yaşlı ve Hasta Bakımı	9
1.2.5 Üyelerin Cinsel Denetimi	9
1.2.6 Üreme/Çoğalma.....	10
1.3 Sosyal Hizmet Olgusu.....	11
1.4 Sosyal Hak Olarak Sosyal Hizmet	14
1.5 Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet	15
1.6 Sosyal Hizmetin Özellikleri	19
1.7 Sosyal Hizmet Türleri	20
1.7.1 Tıbbi Sosyal Hizmet.....	21
1.7.2 Ailelere Yönelik Hizmetler	22
1.7.3 Yoksullara Yönelik Sosyal Hizmetler	23
1.7.4 Sokak Çocuklarına Yönelik Sosyal Hizmetler	24
1.7.5 Gençlere Yönelik Sosyal Hizmetler	26
1.7.6 Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler	27
1.7.7 Engellilere Yönelik Sosyal Hizmetler	29
1.7.8 Suçlulara Yönelik Sosyal Hizmetler	31
1.7.9 Okullara Yönelik Sosyal Hizmetler	32

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMETLERİN GELİŞİMİ

2.1 Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Hizmetler.....	33
2.1.1 Osmanlı Klasik Dönemi Sosyal Hizmet Kurumları	33
2.1.1.1 Vakıflar	34
2.1.1.2 Ahi Teşkilatı ve Loncalar.....	36
2.1.1.3 İmaret-Hayrat ve Külliyyeler	38
2.1.1.4 Vakıf, Ahi Teşkilatı, İmaret Kurumlarının Toplumsal Etkileri	40
2.1.2 Osmanlı Modernleşmesi ve Sosyal Hizmet Kurumları	45
2.1.2.1 İslahhaneler	47
2.1.2.2 Darülaceze.....	48
2.1.2.3 Eytâm (Yetim) Sandıkları	49
2.1.2.4 Himâye-i Etfal Cemiyeti	50

2.1.2.5 Darüşşafaka.....	51
2.1.2.6 Hilal-i Ahmer (Kızılay)	53
2.1.2.7 Modern Dönem Sosyal Hizmet Kurumlarının Toplumsal Yapıya Etkileri.....	54
2.2 Cumhuriyet Döneminde Sosyal Hizmetler	56
2.2.1 Planlı Dönemden Önce Sosyal Hizmetler	56
2.2.1.1 Sosyal Yardımla İlgili Kabul Edilen Temel Kanunlar.....	57
2.2.2 Planlı Dönemde Sosyal Hizmetler	64
2.3 Sosyal Hizmet Sağlayan Kurum ve Kuruluşlar	70
2.3.1 Çocuklara ve Gençlere Yönelik Sosyal Hizmet Kurumları	70
2.3.1.1 Çocuk Yuvaları	71
2.3.1.2 Yetiştirme Yurtları	71
2.3.1.3 Kreş ve Gündüz Bakımevleri.....	71
2.3.1.4 Çocuk-Sevgi Evleri.....	72
2.3.1.5 Çocuk ve Gençlik Merkezleri	72
2.3.2 Ailelere ve Kadına Yönelik Sosyal Hizmet Kurumları.....	73
2.3.3 Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmet Kurumları.....	74
2.3.3.1 Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Rehabilitasyon Merkezleri .	75
2.3.3.2 Yaşlı Dayanışma Merkezleri.....	75
2.3.3.3 Alzheimer Hastası Yaşlılar Gündüzlü Bakım Merkezi	76
2.3.4 Engellilere Yönelik Sosyal Hizmet Kurumları	76
2.3.5 Cumhuriyet Dönemi Sosyal Hizmetlerin Toplumsal Yapıya Etkileri.....	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALMANYA ve TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMETLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

3.1 Almanya'da Sosyal Hizmetler	79
3.1.1 Sosyal Hizmetleri Sağlayan Kurumlar	80
3.1.1.1 Yerel Yönetimler	80
3.1.1.2 Dernekler ve Özel Kuruluşlar	81
3.1.2 Almanya'da Sosyal Hizmet Sağlanan Gruplar.....	83
3.1.2.1 Çocuk ve Gençlere Yönelik Sosyal Hizmetler	83
3.1.2.1.1. Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler.....	83
3.1.2.1.1.1 Okul Öncesi Bakım	83
3.1.2.1.1.2 Okul Sonrası Bakım.....	86
3.1.2.2 Ailelere Yönelik Sosyal Hizmetler	95
3.1.2.3 Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler.....	99
3.1.2.4 Engellilere Yönelik Sosyal Hizmetler	102
3.2 Türkiye-Almanya Sosyal Hizmet Sistemi Karşılaştırması	106
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	111
KAYNAKÇA	117
ÖZ GEÇMİŞ	129

GİRİŞ

Sosyal hizmetlerin doğası sorun çözmektir. İnsanların çevreleriyle kurdukları ilişkiyiaraştırıran sosyal hizmetler, karşılaşılan sorunları çözmek için bilimsel metotları kullanarak olumsuz noktalamüdahale eder ve bireyleri güçlendirmeye katkı sağlar. Sosyal hizmetler toplumda herkesin farkında olduğu, sorunolarak gördüğü “bu sorunlar ortadan kaldırılmalı, bu ihtiyaçlar karşılanmalı” dediği sorun ve ihtiyaçlara mikrove makro düzeylerde çalışmalar yaparakçözümler bulmaya çalışır. Sosyal hizmetlerin uğraş alanı içerisine toplumda var olan engeller, eşitsizlikler veadaletsizlikler girer. Sosyal hizmet bir toplumdaki tüm olanakların adil bir şekilde paylaşılmasınıgerçekleştirmeye yardımcı olmayı amaçladığı için yaşamsal önemdedir.

Sosyal hizmetler yukarıda da değinildiğigibi en küçük birimden başlayarak bireylerin, ailelerin, grupların ve dolayısıyla da toplumun sorunlarınıçözmeye katkıda bulunarak uyumlu ve insan onuruna yaraşır bir yaşam sürmelerini sağlamak için uğraşan birdisiplindir. Sosyal hizmetler toplumsal yaşam içerisinde risk gruplarını oluşturan yoksullar, işsizler, korunmayamuhtaç çocuklar, yerinden edilmişler, parçalanmış aileler, şiddete uğrayanlar, sokakta çalışan çocuklar, aileleritarafından ihmal ve istismar edilen yaşlılar, okulda uyum sorunları yaşayan ergenler, yaşam hakkı ihlaledilmişler, eşcinseller, mevsimlik işçiler ve boşanmış eşler gibi ekonomik ve psiko-sosyal gereksinimleriçerisinde bulunan insanların desteklenip güçlendirilmesi ve toplumun fonksiyonel bir üyesi haline getirilmesi için uğraşır.

Tüm bunlar değerlendirildiğinde sosyal hizmetlerin, toplumların refah içerisinde yaşamasında oldukça önemli bir yeri ve payı olduğunu ve bu konu üzerinde araştırmaların sürdürülmesi gerektiğini ifade etmek mümkündür.

Araştırmanın konusu Türkiye’de ve Almanya’da sosyal hizmetlerin karşılaştırılması ve değerlendirilmesi olarak belirlenmiştir. Sosyal hizmet, kavramın içeriği esas alındığında birçok farklı bilimsel disipline atıfta bulunmak ve bu disiplinlerle birlikte bütüncül bir yaklaşımı gözetmek gerekmektedir. Bu anlamda, araştırmada genel

olarak sosyal hizmet kavramı, sosyal hizmet alanları, Türkiye’de sosyal hizmetlerin gelişimi ve genel durumu, Almanya’da sosyal hizmetlerin işleyişi ve son olarak Türkiye ile Almanya’da gelişmiş ülkelerde sosyal hizmetlerin karşılaştırılması konuları üzerinde durulacaktır.

Ülke refahının sağlanması ve toplumların gelişmesi anlamında oldukça önemli bir yere sahip olan sosyal hizmet uygulamalarının Türkiye ve Almanya’da ki durumu ve karşılaştırmaları bu çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Böylece ülkemizde sunulan sosyal hizmet uygulamalarının kalitesi ve yeterliliğinin de analiz edilmesi sağlanacaktır.

Ayrıca ilgili literatüre ve sosyal hizmet çalışanlarının birikimlerine katkı yapmak, kamu ve sivil alanda faaliyet gösteren sosyal hizmet kurumlarına akademik anlamda bir farkındalık kazandırmak da amaçlanmıştır. Bu çerçevede, modern bir sosyal politika ve sosyal hizmet anlayışının geliştirilebilmesi konusunda önerilere yer verilecektir.

Bu çalışmada sosyal hizmet anlamında Almanya’da ki uygulamalarının Türkiye uygulamalarına örnek teşkil etmesi ve Türkiye’deki uygulamaların geliştirilmesi açısından kaynak olarak alınması varsayılmıştır.

Konu ile ilgili karşılaştırmalı hazırlanmış çalışmaların olmaması araştırmanın en önemli sınırlılığıdır. Ayrıca zaman ve mekân kısıtlılığından dolayı çalışmada nicel veri toplama yöntemi kullanılmayacaktır. Tez çalışması, konuyla ilgili bir literatür taraması ve doküman analizidir. Bu anlamda konu ile ilgili yerli yabancı tez, makale, kitap, konferans bildirileri, internet kaynakları, kanunlar ve TÜİK verileri derinlemesine incelenecektir. Verilerin analizinde, elde edilen kaynakların incelenmesi, yorumlanması ve sonuç olarak uygun önerilerde bulunulması hedeflenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL HİZMETİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Sosyal hizmetler bir bütün olarak toplumu, özelde ise toplumun dezavantajlı grupları olarak adlandırılan, kadın, çocuk, yaşlı ve engellilere sağlanan desteği konu almaktadır. Bu yönü ile sosyoloji bilimi içinde değerlendirilen sosyal hizmetler konusu elbetteki sosyolojik kuramlar ışığında incelenmelidir. Sosyoloji kuramlarının tamamı, sosyal hizmetlerin konusu olan kadın, çocuk, yaşlı ve engellilerden oluşan dezavantajlı gruplar hakkında aile sosyolojisi disiplini altında bir takım saptamalarda bulunmaktadır. Fakat günümüzde hem aile hemde sosyal hizmet araştırmalarında çoğunlukla Sembolik Etkileşimci yaklaşım ve İşlevselci/Fonksiyonalist yaklaşımların referans alındığı görülmektedir. Bu nedenle çalışmamızda öncelikle bu bu iki yaklaşım incelenecektir.

1.1.SEMBOLİK ETKİLEŞİMCİ YAKLAŞIM

Psikolojik geleneğinde gelişen bir sosyoloji ekolü olarak da adlandırılan bu kuramsal yaklaşımın tarihsel analizi onun epistemolojik olarak Amerika’da yaygın kabul gören pragmatizm içinde geliştiğini göstermektedir. Bu yaklaşımı sosyolojiye taşıyan en önemli savunucuların başında George Herbert Mead (1863-1931) ve onun öğrencisi Herbert Blumer gelmektedir. Blumer (1962)’in temel iddiası, “insanların öncelikle karşılarındakinin davranışını yorumladıkları ve daha sonra eyleme karar verdikleri” yönündedir (Canatan ve Yıldırım, 2009: 43). Ona göre insanlar araya yorum süreci girmeden doğrudan eyleme geçmezler. Bu yorumlama ve anlamlandırma sürecinde ise, kuşkusuz semboller ve işaretler önem kazanır. Bu yüzden bu yaklaşıma “Sembolik Etkileşimcilik” denilmiştir.

1.1.1.Sembolik Etkileşimcilik ve Aile

Tüm dünyadaki geleneksel anlayış aile birliğinin bir kez kurulduktan sonra yaşam boyu sürdürülmesidir. Bu anlayışla uyumlu olarak boşanmalar ise ahlaken

kabuledilmesi güç olmanyanısıra toplumun genel değer yargılarına bir meydan okumaya da ebeveyn olarak sorumluluklardan kaçma olarak görülür (Canatan ve Yıldırım, 2009: 43). Ancak gelenekselbirçok değer ve tutumlardaki genel değişmelerebağlı olarak aile konusundakisembol ve değerlerde de bazideğişmeler olduğunu da kabul etmek gerekir. Bubağlamda sembolik etkileşimci yaklaşımın aile ve boşanma konusundaki görüşlerinidaha iyi anlayabilmek ve “duygusal doyum” ve “aşk sembolü” başta olmaküzere bazı kavramlardan yararlanarak yaşanandeğişimleri görmek mümkündür (Henslin, 2001: 23).

- Duygusal Doyum: Sembolik Etkileşimciler,XX.yüzyılın başlarından bu yana aile dayanışmasının temellerinde ortaya çıkan önemli değişmelerigözlemişlerdir. Örneğin, eş seçiminde artık giderekkişilik özellikleri önem taşımayabaşlamıştır. Eşlerarasında duygusal tatminbeklentisi giderekyükselmektedir. Ayrıca bu eğilime bağli olarak mahremiyet talebi de artmayabaşlamıştır. Tüm bunlar olurken toplumda ilişkiler yüzeyselleşmeyeve geçici olmaya başlamıştır. Bu durumda evlilik toplumdakikarmaşık ve hızlıdeğişmeler sonucu ortaya çıkan gerilimi düşürmede birçözüm olarak görülmeye başlamıştır. Eşlerin birbirleriyle arkadaş/dostolmak amacıyla evlenmeye başlamaları kadar; eşlerinbirbirinden çok şey bekleyerek aradıklarınıbulamamasıboşanmalarda artışa yol açmıştır. Sonuç olarak evlilik kendisine gereğinden fazla yüklenilenbir kurum haline gelmiştir. Türkiye’de de benzer eğilimlerin arttığı, kırsalkesime nazaran eğitim düzeyi yüksek, kadının ev dışında gelir getiren işteçalıştığı kentsel ailelerde evlilik anlayışınınfarklılaştığı söylenebilir.

- Aşk Sembolü: Kadın veya erkek olarak sahip olunanaşk veya ilgi görme/gösterme sembolleri de evliliğin yükünü ağırlaştırmaktadır. Duygusal tatmin olabilmek için talep edilen gerçekçi olmayan beklentilerinkarşılanmaması hüsrarla sonuçlanmakta ve eşler birbirlerini suçlamayabaşlamaktadır. Evlilikte aşk/ilgi sembolleri yüzünden eşler beklentileriningerçekçi olmadığını görememekte ve boşanmaktadırlar. Türkiye’de deözellikle medyanın da etkisiyle eşlerin beklenti seviyelerinin yükselmesinekarşın, bunlarıkarşılama gösterilen direnç yüzünden gerilimin arttığı söylenebilir.Türkiye’de izleme raporlarıkıranbazı dizilerin Orta Doğu ülkelerinepazarlanması sonucu oradaki aile yapılarının da sarsıntı geçirdiği veArap

kadınların beklentilerinin arttığı ve sosyologların bu konularda çalışmaları yapıldıkları bilinmektedir.

• **Çocuğun Anlamı:** Tüm dünyada çocukluk ile ilgili görüşlerde köklü değişimler ortaya çıkmıştır. Bazı aile tarihçilerine göre ortaçağdaki aile yapısında çocuk ve yetişkinler arasında keskin farklar bulunmazdı ve çocuklar birer küçük/minyatür yetişkin olduğu kabul edilirdi. O dönemlerde henüz ev ve işyeri ayrımı fazla olmadığı için erkek çocuklarla işinde çıraklık ederken, kızlar da ev işlerinin yanısıra eşlik rolünü öğrenirlerdi. ABD’nde bile ancak bundan üç kuşak önce bu durumda değiştiği ve artık 8.sınıfı bitiren ve işe giren çocuklara yetişkin muamelesi yapıldığı belirtilmelidir. Daha küçük yaşlardaki çocukların masum ve hassas olduklarının kabulü zaman almıştır. Bu konuda Türkiye’de hem sınıfsal hem de bölgesel gelişmişlik farkları bulunmaktadır. Erkek çocuk hala kız çocuğundan daha fazla önemsenmektedir. Kız çocuklar okutulmadan erken yaşta evlendirilerek çocuk kadınlar olarak adeta cezalandırılırken, erkek çocuklara tüm aile maksimum hizmet sunmaktadır. Buradaki en önemli çelişki, erkek çocuğun önemsenerek güçlendirilmesi kadar aile ve anne tarafından sürekli çocuk gibi şımartılması, tüm ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bu durum ileride, yarı yetişkin ya da büyümemiş “ana kuzusu koca” sendromuna yol açabilmektedir.

• **Ebeveynliğin Anlamı:** Çocukluk ve yetişkinliğe geçiş konusundaki değişimlerin ebeveynliğin anlamı ile ilgili değişimlerle yakından ilişkisi bulunmaktadır. Günümüzdeki ebeveynler sadece ilgililik ve şefkat göstermekle kalmamakta, çocuklarının sahip olduğu potansiyeli en yüksek düzeye ulaştırmaktan da sorumlu tutulmaktadır. Günümüzde çocuk yetiştirme çok daha uzun sürmekte ve çocuklar çok fazla talepte bulduklarından, ebeveynlere geçmişte olduğundan çok daha fazla duygusal olarak yüklenilmektedir. Türkiye’de durum benzer şekilde değişmektedir. “Çocuk merkezli” aileler artmaktadır. Geçmişte özellikle kırsal kesimde ebeveynler için yaşlılık sosyal sigorta olarak görülen çocukları tarımda makineleşme ile birlikte yetiştirme maliyetlerinin artması yüzünden değerinde değişmiş ve bu durum ailenin sahip olmak istediği çocuk sayısında azalmaya yol açmıştır.

• Evlilik Rollerini: Gemişkuşaklarda anne-baba veya karı koca olarak eşlerin ev, iş ve çocuklarla ilgili konularda sınırlarıizilmiş sorumlulukları bulunurken, günümüzde belirsizlikler artmıştır. Kadın ev dışındaalıştığında ev işleri ve ocuklarınbakımı konusunda kocasından veyaaile büyüklerinden destek beklemektedir. Ancak kadınların geleneksel cinsiyetrollerine ilişkin yükümlülüklerinin azalmak bir yana, iş ile birlikte yrtlmeyealışılması, kadınların çok daha fazla ezilmesine yol açmıştır. Bununuda devletin de sorumlulukları bulunduğundan tüm dünyada sosyal refahdevleti olma iddiasında olan ülkelerde önemli bazı yasal dzenlemeleregidilmiştir. Türkiye’de alışankadınlarıdurumlarının kolay olmadığı, muhafazakr iktidarların daha fazla sayıda ocuk önererek adeta onları tekrareve çekmeye çalıştıkları iddia edilebilir. Teknolojik gelişmeler ev işlerindenemli kolaylıklar sağlamakla birlikte, işsizlik, yoksulluk sarmalısatın almagcn sınırladığından, yoksullar için evlilik rollerinde iyileşmeyakın zamandapek mümkün görünmemektedir.

• Seçenekleri Algılama: Aile ve evliliklerdeortaya çıkan pek çok değişmelere yol açan faktörlerin biri de giderek artansayıdakadının ev dışındaalışmayabaşlamasıyla ortaya çıkmıştır. Kadınların geçimlerini kazanmaya başlaması, onların ilk kez mutsuz olan evliliklerinisrdrme zorunluluğu karşısında seçeneksiz olmadıklarını grmelerineyol açmıştır. İşte Sembolik Etkileşimciler göre, evliliğe bir seçenek bulunduğunun algılanmasıboşanmayı mümkün kılacak ilk önemli adımdır. Türkiye’dede çok kesin olmasa da bu tür bir genelleme kapsamındasayılabilecek,ekonomik bağımsızlık ve kendine güven artıboşanmanın bir seenekolarak görülmesi yönünde eğilimlerinin arttığı söylenbilir.

• BoşanmanınAnlamı: Daha önce hiçbir şekildekabul edilemez bulunan ve hatta ahlaki düşüklük veya başarısızlık olarakgrlen boşanmanınanlamıdeğişmeye ve daha kabul edilebilir bir durumolarak algılanmayabaşlamıştır. ABD’de nitekim bir asır önce sıfır olan boşanmanınyılda bir milyona çıktığına dair istatistiksel bilgiler bulunmaktadır.Boşanmalararttıboşanmaya yüklenilen olumsuz anlamlar da daha azalmayave kişiseldeğişme ve yeni bir hayata başlamafırsatı olarak grlmeyebaşlanmıştır. Boşanmaya yüklenilen başarısızlıkanlamındaki

sembolikanlamında değişmesi ve bir damga olmaktan çıkması boşanmaların artmasında başlı başına önemli bir etken olmuştur. Türkiye’de de boşanmalar arttıkça aona yüklenen anlamın daha kabul edilebilir düzeylere çekildiği gözlenmektedir. Özellikle kadına çısından son derece tedirgin edici olan damgalanma anlamındaki negatif yüklem azaldığı söylenebilir.

- **Yasal Değişiklikler:** Boşanma yasasının bizzat kendisi sembolik olarak boşanmayı teşvik edici olmuştur. Daha önce zinave benzeri koşullar sıkıca bağlanan boşanmalarda artık bu koşulun aranmaması ve geçimsizliğin boşanma için yeter koşul olarak görülmesi boşanmaların artmasında önemli rol oynamıştır. Özellikle ABD’de bazı eyaletler detrafların birbirini yaptıkları hatalardan dolayı suçlamadan ya da belirli bir neden gösterme zorunluluğu olmadan boşanma olanağının bulunması boşanmaları arttırmaktadır. Türkiye’de de yeni Medeni Yasada yapılandırılan değişikliklerle aile birliğini korumak esas olmakla birlikte, taraflar anlaşmalarında boşanmaları kolaylaştırmıştır denilebilir.

Sonuç olarak Sembolik Etkileşimci Yaklaşım evliliklerin boşanma ile sonuçlanmasını sembollerdeki değişme ile açıklamaya çalışmaktadır. İnsanların boşanma ile ilgili düşüncelerinde değişmesi, evlilikten tatmin olma, aşk, çocuk, anne-baba, karı koca rollerindeki değişmeler evli çiftler üzerinde önemli baskı yapmaktadır. Tek bir nedene bağlı olarak gerçekleşmesi güç olmakla birlikte tüm değişmeler bir arada düşünüldüğünde boşanmaya itici faktörlerin güçlendiği söylenebilir.

1.2. İŞLEVSELÇİ / FONKSİYONALİST YAKLAŞIM

Genel olarak sosyolojide modernist çerçevede en yaygın olarak kullanılan makroyaklaşım “Yapısal İşlevselcilik” olarak da anılan yaklaşımdır. Bu yaklaşım toplumun birbiri ile ilişkiliparçaların görev yaptığı bir sistem olarak görür. Örneğin, Amerikalı ünlü sosyolog T. Parsons toplumun koruyucu, bütünleştirici, yönlendirici ve uygulayıcı alt sistemlerden oluştuğunu savunur. Aile de bu bağlamda toplumun bütünlüğünü sağlayan bir kurumdur. Sembolik Etkileşimci Yaklaşımın birey üzerinde odaklaşmasının aksine işlevselcilikte vurgu daha çok yapı ve onun işleyişi

üzerindedir. Yapıyıoluşturan elemanlarolarak normlar, adetler, gelenekler ve kurumlar analiz edilir.

1.2.1.İşlevselcilik ve Aile

Temel görüşleri paralelinde işlevselciler için aile, daima toplumun temeli olarakgörülür. Ayrıca toplumdaki değişmelerebağlı olarak aile yapısında da değişmelerolduğu kabul edilir. Örneğin Parsons (1960)'a göre, sanayi öncesi toplumda, ailetemel üretim birimi olduğundan ve emek yoğun üretim yapıldığından, günümüzdedaha yaygın olan ve anne-baba evlenmemiş çocuklardan oluşan “çekirdek aile”yerine “geniş aile”yeihtiyaç vardı. İşlevselciler göre sanayi toplumu ortak bazı değerleri paylaşanvatandaşlardanoluşan bir yapıyı gerektirir (Canatan ve Yıldırım, 2009: 38). Böylece sanayi toplumunda çekirdek aile, çocuklarıntoplumsallaşması ve erişkinlerin istikrar kazanması gibi iki temel işlevi görmektensorumlu birim olarak desteklenir. Sanayi öncesi toplumda geniş ailede akrabalarveya üyesi olunan kabile/aşiretin üyeleri tarafındantoplumsallaşan çocuklar, artıkçekirdek ailede sosyal bir varlıkolmayı öğreneceklerdir. Erişkinler de daha öncekidönemlerin hiçbirinde yaşanmayanŞekilde sanayi toplumunun acımasızçalışmaköşullarında geçim derdine düşerek kentlerde son derece büyük gerginlikler içindeyaşadıklarından, aile, üyelerinin sorunlarını çözümleyerek onlara istikrar kazandıрмаişlevini üstlenmektedir.

Sanayileşme ve kentleşmenin ailenin geleneksel işlevlerini zayıflattığıiddiasındabulunan İşlevselYaklaşımın sosyolojik araştırmaları nasıluygulanacağını göstermeküzere ekonomik üretim, çocuklarıntoplumsallaşması, yaşlı ve hasta bakımı gibi temel işlevleraracılığıyla konunun tartışılmasında yarar vardır (Henslin,2001:27-28).

1.2.2.Ekonomik Üretim

Sanayi öncesi dönemde aileekonomik bir ekipti. Temel ihtiyaçlarıkarşılama birçok aile için çok güçlüve aile üyeleri yaşamlarını sürdürebilmek için üretimde işbirliği yapmak zorundaydılar. Buna karşılıksanayileşme ile ev ve işyeriayrımı orta çıkıncadaha önce aynı ekip içinde oldukça sıkı olan aile bağları da

zayıflamayabildi. Özellikle baba ve koca olarak erkeğin evden iş için ayrılması ailenin gündelik rutin düzenini sarstı. Öte yandan anne ve kız çocuklarına ile geçimine olan ekonomik katkıları giderek azalmaya başladı. Türkiye’de benzer şekilde kırsal faaliyetlerde üretken olan kadınlar, kentte bulanamamaktadırlar.

1.2.3.Çocukların Toplumsallaşması

Geniş ölçekte ortaya çıkan ekonomik değişmeler karşısında diğer güçlenen bir kurum olarak devlet, ailenin pek çok işlevlerini üstlenmeye başladı. Örneğin okullar açarak daha önce ailenin sağladığı eğitim işlevini üstlendi ve böylelikle onların toplumsallaşmasında da sorumluluk aldığını gösterdi. Çocukların okula gönderilmesini yasal zorunluluk haline getirerek, uymayan ailelere cezalandırıldı.

T. Parsons’a göre toplumlar değişip sanayileştikçe, teknoloji yoğun üretim ve ailenin üretim birimi olmaktan çıkarak tüketim birimi haline dönüşmesine bağlı olarak da geniş aileye ihtiyaç azalmıştır. Bunun yerine daha küçük ve hareketlilik/göç kabiliyeti fazla olan, üyelerinin belirli becerilere sahip olduğu ailelere ihtiyaç artmıştır. Üretkenlik esasında sanayi öncesi toplumun ayrıcalıklı statüye sahip sınıfları da değişmiştir.

T. Parsons’ın 1950’li yıllarda ABD’nin Orta batı bölgelerinde beyaz, orta sınıf ve kasaba ailesine yönelik gözlemlerinin sınırlılıkları her türlü eleştiriye açık olmakla birlikte halen belirli çerçevede önemi korunmaktadır.

1.2.4.Yaşlı ve Hasta Bakımı

Yasalarla kurulan tıp fakülteleri ve hastaneler aracılığıyla kurumlaşan tıp güçlenmiştir. Buna bağlı olarak da artık hastalar ev yerine hastanede bakım görmekte ve tedavi edilmektedir. Aynı şekilde yaşlı bakım sorumluluğunda da değişim olmuştur. Çeşitlenen derecelerde imkânlar sağlayarak sorumluluk üstlenen organizasyonlar çoğalmıştır. Türkiye’de de yaşlıların ailede bakımı yerine,

giderek artan ölçüde yaşlı/huzur/dinlenme evi seçenekleri özellikle kentlerde kamusal veya özel olarak sağlanır hale gelmiştir.

1.2.5. Üyelerin Cinsel Denetimi

Diğer konularda olduğu gibi bu konuda da değişimler olmuştur. Geleneksel olarak cinsel ilişki sadece evlilikte meşru görülürken, bu eğilimde de eskiye göre oldukça fazla yayılma baş göstermeye başlamıştır. Özellikle sanayi toplumlarında “cinsel devrim” olarak adlandırılan değişimler evlilik dışı cinsel ilişki seçeneklerine yol açmıştır. Türkiye’de de özellikle bazı eğitimleri her ne olursa olsun yüksek gelirli olanlar ve yüksek eğitimli bazı çevrelerde benzer eğilimler gözlenmektedir. Bekâret konusundaki geleneksel değerlere başkaldırılar sınırlı da olsa rastlanmaktadır.

1.2.6. Üreme/Çoğalma

Yüzeysel olarak bakıldığında ailenin işlevleri arasında dokunulmayan tek konu çocuk sahibi olmadır. Hatta ABD’de tek ebeveynli ailelerin çoğunda çocuk bulunduğu ve evlenmemiş kadınların tüm doğumların %40’ını yaptıkları düşünülürse, üreme işlevinin hiçbir zaman sona ermeyeceği söylenebilir. Bu eğilimler karşısında, okullarda aile planlaması eğitimi yapıldığı, gebelikten ve çeşitli hastalıklardan koruyucu malzemenin dağıtıldığı veya eşine haber verme zorunluluğu olmadıkadının kürtaj yaptırmasına olanak tanındığı belirtilmelidir. İşlevselcilere göre yaşamak için toplum belirli ihtiyaçları karşılamak ya da belirli işlevleri görmek zorundadır. Aslında işlevselcilerin aileye bakışı da onun toplumun diğer kısımlarıyla olan ilişkisi üzerinde odaklanır. Özellikle ailenin toplum refah ve mutluluğuna yaptığı katkı ile ilgilenilir.

Her ne kadar çeşitli sosyokültürel yapılar da farklı biçimler olsa da dünyadaki tüm toplumlarda aile “evrensel” olarak bulunur. Bunun sebebi, tüm toplumların refahı için temel olan altı ihtiyaç karşılamasıdır. Bunlar daha önce de ayrıntılı olarak incelendiği gibi sırasıyla ekonomik üretim, çocukların toplumsallaşması, hasta veya yaşlı bakım, eğlenme, cinsel denetim ve üretilir. İşte bu ihtiyaçların karşılanmasını garanti altına almak için her toplumda aile vardır.

Sonuç olarak işlevselci yaklaşımdan hareketle aile yapısındaki değişmeler çeşitli ampirik araştırmaları yapılarak, surveyler sonucu elde edilen istatistiksel veriler karşılaştırılarak incelenebilir. Birey temelli mikro analizler yerine, makro veya orta ölçekteki yapısal araştırmalar bu yaklaşım için daha uygundur. Değişmeyi ortayakoyan çocuk sayısındaki düşme, evlenme yaşı, boşanma oranı, yoksulluk, konut/barınma ve yüksek kiralar, işsizlik, enflasyon, hastalık, mevsimlik iş ve göç oranları konularında araştırmalar yaparlar. Ayrıca evsizlik, oranındaki artışların aile yapısını nasıl etkilediğini araştırmak çok önemlidir. Evsizlerin iş bulamaması ve aile kuramamaları yüzünden sosyal yardımlar başvurmaları gelişmiş sanayi toplumlarının çözüm bekleyen en önemli sorunları arasındadır.

1.3. SOSYAL HİZMET OLGUSU

Sosyal hizmet, insan onuru ve hayat standartları açısından bakıldığında hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesi amacıyla ortaya konulmuş olan koruyucu, önleyici, iyileştirici ve rehabilite edici nitelikli, sistemli ve düzenli faaliyet ve programlar bütünüdür. Sosyal Hizmetler, Sosyal Hizmetler Kanunu'nda şöyle tanımlanmaktadır;

Sosyal Hizmetler; kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünüdür (Sosyal Hizmetler Kanunu, md.3).

Sosyal hizmetler herhangi bir sebeple sosyal ve ekonomik muhtaçlıkla karşılaşan ailelere ve kişilere fayda sağlamak, psiko-sosyal yönden destek olmak ve insana uygun yaşayış düzeyine yaklaşmaya katkı sağlamaktır (Balcı vd., 2008: 43). Muhtaçlık ifadesi her zaman maddi ve ekonomik bir anlam içermeyebilir. Yoksulluktan ziyade yoksunlukla bağlantılı olarak yalnızlık, yaşlılık, hastalık ve özür lülük gibi durumlar ve buna benzer durumlara bağlı olarak insanlar sosyal hizmetlere ihtiyaç duyabilirler. Sosyal hizmet bireylerin yaşamsal faaliyetlerini devam ettirmek için gerekli iyilik hâlinin sürmesine engel olacak başta bireysel

olmak üzere sosyo-ekonomik, toplumsal, kültürel, siyasal etkenler arasında ve bu etkenleri bireyin ve toplumun refahına, menfaatine düzenlenmesine destek olacak şekilde, çözümler üretilmesine yardımcı olan bir mesleki ve akademik uygulamadır.

Sosyal hizmet, toplumda dezavantajlı olan kesimlerle dayanışma içinde olarak, onların savunuculuğunu yapan, her türlü yoksulluk ve yoksunlukla mücadele eden, bireyi özgürleştiren, onu güçlü bir konuma getirmeyi amaçlayan bir meslektir. Seyyar (2005), Sosyal Hizmetlerin kapsamını aşağıdaki gibi çizmektedir:

Kişi, grup veya toplulukların yapı ve şartlarından doğan ya da kendi denetimleri dışındameydana gelen bedeni ve zihni eksikliği, fakirlik gidermek veya azaltmak, sosyal sorunları çözümlenmek, hayat standartlarını iyileştirmek ve yükseltmek, fertlerin birbirleriyle ve sosyal çevresi ile uyum sağlamasını kolaylaştırmak amacıyla insan, şeref ve haysiyetine yaraşireğitim, danışmanlık, bakım, tıbbi ve psiko-sosyal iyileştirme alanlarında ifa edilen hizmet programlarının tümü Sosyal Hizmetin kapsamındadır. (Seyyar, 2005: 128)

Sosyal hizmete detaylı bir tanımlama yapan Thompson (2014) sosyal hizmeti aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

Bireysel ve sosyal açıdan etkileşime açık, sorun çözmeye odaklanarak, sistemli, akılcı ve daima öğrenmeye açık bir bilim olarak her türlü ayrımcı ve baskıcı tutumun karşısında olan bir bilimsel disiplin.

Sosyal hizmet; bir meslek ve bütün insanların daha iyi yaşam koşulları için psikolojik işlevselliğin etkili bir seviyeye ulaşmasını ve etkili sosyal değişimleri gerçekleştirmeleri amacıyla insanlara yardım eden uygulamalı bir bilimdir. Dolayısıyla sosyal hizmet bir yardım temelli meslek ve disiplindir.

Sosyal hizmetin amacına gelinirse, sosyal hizmet de sosyal yardım gibi en eski politikalarındandır. Sosyal hizmet genellikle sosyal güvenceden ayrı fakat onun tamamlayıcısı olarak kabul edilmektedir. Sosyal hizmet, insanlara yardım ve hizmet ulaştırmanın yanında, onlara kendi sorunlarını çözme gücü kazandırmak, yardım alabileceği kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmasını sağlamak ve öğretmek, sosyal çevre ile ilişkilerini olumlu hâle dönüştürmek, ayrıca sosyal hizmet sistemini, mesleklerini

ve yasal alt yapıyı kurmak, ilgili kişi ve kuruluşlar arasında eşgüdümü sağlamak, böylece bu hizmetlerin ve sosyal politikaların başarılı olmasını etkilemek yönünde etkinliklerini sürdürmektedir. Sosyal hizmetin parasal kaynağı genellikle vergilerden ve diğer devlet gelirlerinden ayrılan paylardır. Bu işlem de varlıklı kesimden yoksul kesime bir gelir aktarması işlemi olarak nitelendirilebilir ve sosyal devlet gibi kavramların bir uygulaması şeklinde düşünülebilir. Sosyal hizmetin amaçları şu şekilde belirtilmektedir:

- “Sosyal hizmet uzmanları insanların sorun çözme, baş etme ve gelişimsel kapasitelerini artırmak kapsamında “çevresi içinde birey” kavramını kullanır. Uygulama düzeyinde sosyal hizmetin temel hedefi bireydir.
- İnsanlara kaynak, hizmet ve fırsat sağlayan sistemler ve insanları bağlantılandırmak kapsamında sosyal hizmet uzmanı yine çevresi içinde birey kavramını kullanır.
- Sosyal hizmet uzmanı sistemlerin etkili ve insancıl olarak işlev görmesini sağlar.
- Sosyal politikanın geliştirilmesi ve ilerlemesini sağlamak adına sistemlerin etkili ve insancıl çalışmasını geliştirir.
- Risk altındaki grupları güçlendirir ve sosyal ve ekonomik adaleti sağlar” (Sargutan, 2006: 206).

Sosyal hizmetin konusu, insana ve topluma dair sorunlardır. Bu sorunlar bireysel veya toplumsal yapılardan kaynaklanabilir. Sorun, insanın insanla yaşadığı problemler olabileceği gibi insanın çevresiyle ilişkisinden doğan problemlerden kaynaklı da olabilmektedir (Seyyar, 2006: 35). Dolayısıyla mesleğin özünden gelen sorun çözme niyeti yapıları değiştirmeyi amaçlamaktadır. Böylece bireysel düzeyde bireyin yapısı, bireyin sorunu ve bireyin değişimi hedeflendiği gibi; toplumun yapısı, toplumun sorunları ve toplumun değişimi de hedeflenmektedir.

Esasen bir bilim olarak sosyal hizmetin muhtevası bireyin ve toplumların gerilimleri neticesinde ortaya çıkan problemlerdir. Bu problemler, ortaya çıkan gerilimlerin sona ermesiyle çözüme kavuşacaktır. Bu gerilimlerin nihayete ermesi bireysel ve toplumsal seviyede dönüşüm meydana getirmekle ilgilidir. Sosyal hizmet, dönüşüm ve gelişimi meydana getirmek için muhtelif teknikler vücuda getirir. Bahsi geçen

teknikler toplum için, gruplar için ve bireyler için psikoloji, sosyoloji, ekonomi ve benzeri bilimlerin teknikleri ve kavramsal çerçeveleriyle de harmanlanmak zorundadır.

Toplumun kendi ellerinde olmayan nedenlerle yoksul ve muhtaç duruma düşen ya da bedenen veya ruhen bir eksikliğe uğrayan bireyelerine, ülkenin genel şartları çerçevesinde insana yaraşır, çevreleri ile uyumlu bir hayat sürdürebilmeleri için maddi ve manevi, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik, devlet ve gönüllü özel kuruluşlar tarafından sağlanan hizmetlere sosyal hizmetler denilmektedir. (Uğur, 2013: 76-77)

Avrupa Sosyal Haklar Komitesi, toplumun en güçsüz kesimlerinin, toplum dışına itilme riskinin önüne geçme ve toplum dışında kalanların da yeniden toplumla ve çalışma yaşamıyla bağlarını kurabilmeleri açısından, sosyal hizmetlerin taşıdığı öneme dikkat çekmiştir. Komiteye göre, nüfus yaşlanması ve aile yapısındaki değişimler (boşanmalar, evlenme sayısındaki düşüş, tek ebeveynli ailelerin sayısındaki artış) nedeniyle yaşlıların, çocukların, engellilerin korunması daha da önem kazanmıştır. Bunların yanı sıra sosyal hizmetlerden yararlanması gereken diğer gruplar; eski hükümlüler, gençler, şiddete uğrayan kadınlar, madde bağımlıları, alkolikler, göçmen işçiler ve aileleri ile mültecilerden oluşmaktadır. Sosyal hizmet biliminin ilgilendiği konular arasında danışmanlık hizmetleri, cezaevlerindeki ıslah faaliyetleri, yetiştirme yurtları, rehabilitasyon, çocuk koruma, yaşlı ve engelli bakımı, gençlik hizmetleri, tıbbi sosyal hizmet uygulamaları gibi pek çok destek ve bakım hizmeti yanında mali destek, aile refahına dönük faaliyetler de mevcuttur (Seyyar, 2006: 252).

1.4. SOSYAL HAK OLARAK SOSYAL HİZMET

Uluslararası hukuk normlarına dayanan hak temelli yaklaşım, hak ve görev sahiplerinin ilişkilerini düzenleyen ve bu ilişkileri insan hakları çerçevesinde yerine getiren bir yaklaşımdır. Hak temelli yaklaşımın temel amacı, insan hakları kapsamında bireylerin adaletini, eşitliğini ve haklarını savunmaktır. (Karataş, 2002: 150)Hak temelli yaklaşım aynı zamanda sorumluluk ve görev bilincini de

kapsamaktadır. Mesela bireylerin özgür olması aynı zamanda onların köle muamelesi görmemesi anlamına gelmektedir.

Sosyal hizmetin bir “hak” olarak algılanması fikrinin en somut yansıması, Avrupa Konseyi’nin temel belgelerinden olup ilk olarak 1961’de kabul edilen ve daha sonra 1996’da gözden geçirilerek genişletilen “Avrupa Sosyal Şartı”dır. Türkiye bu şartı 2004 yılında imzalamıştır (Şahin, 2002: 143).

Avrupa Sosyal Şartı ikinci kuşak haklarla ilgili bir sözleşme niteliğindedir. İlk bölümünde “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”ne atıftabulunmaktadır (Karataş, 2002: 150). Şartta özellikle “dezavantajlı” gruplara yönelik haklar yer almaktadır.

Avrupa Sosyal Şartı’nı diğerlerinden temel farkı “Herkes sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir” maddesidir. Bu durum 14. maddede şu şekilde açıklanmaktadır:

Sosyal hizmet yöntemlerinden yararlanarak, toplumda bireylerin ve grupların refah ve gelişmelerine ve sosyal çevreye uyum sağlamalarına katkıda bulunacak hizmetleri teşvik etmeyi ya da sağlamayı; bireylerin ve gönüllü ya da diğer örgütlerin bu tür hizmetlerin kurulması ve sürdürülmesine katılmalarını özendirmeyi taahhüt ederler şeklinde yansımıştır (Tomanbay, 2012: 116).

Bu maddede açıkça herkesin bu haktan yararlanacağı ifade edilmektedir. bu anlamda sosyal refah hakkının herkesi kapsamsı ve genel hakların kapsamında ele alınması ve ayrıca temel bir hakka dönüşmesi söz konusu olmaktadır (Sezer ve Vural, 2010: 205).

1.5. SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL HİZMET

Tarihsel süreçte incelendiğinde, sosyal politika ve sosyal hizmet her zaman birbiriyle yakın ilişki ve karşılıklı etkileşim içerisinde bulunan alanlar olarak göze çarpmaktadır. Sosyal politikanın önemli araçlarından olan sosyal hizmet yaklaşımına

göre; birey, sosyo-ekonomik koşulların bir ürünü olarak kabul edilmekte ve olumsuz sosyoekonomik koşulların iyileştirilmesi açısından devletin önemli bir rolü olduğunun vurgulanması gerekmektedir.

Marshall ve Bottomore (2000)'a göre vatandaşlık, “bir toplumun üyelerine verilen bir statü”dür. Bu statüye sahip olan tüm vatandaşların, statünün sağladığı bütün hak ve ödevler açısından da eşit olduğu vurgulanmaktadır. Vatandaşlık konusundaki bu anlayış tarzı, vatandaşların, sosyal güvenlik, sosyo-ekonomik ve ülkenin kültürel mirasından asgâri düzeyde bile pay almalarını gündeme taşımıştır. Refah devleti ilkelerine göre bu durum, vatandaşların, sosyo-ekonomik durumlarının iyileştirilmesi, temel gereksinimlerinin karşılanması, gibi sorumlulukların devlete ait olduğunu hatırlatır.

Refah devletince üstlenilen bu rol, istihdam politikaları, doğrudan gelir transfer destekleri sağlanarak yerine getirilmektedir. Yurttaşlık kurumunun toplumsal saygınlığını ve artırma işlevi olan bu düzenlemeler, o toplumda yaşayan bütün vatandaşlar için asgâri bir gelir düzeyinin sağlanmasıyla, kişilerin rekabet düzeyini olumlu yönde etkileme gücünde vardır.

Sağlık, eğitim, sosyal hizmet, adalet ve çalışma koşulları gibi en temel sosyal haklarda minimum güvencelerin verilmesi, tüm vatandaşlar için en alt düzeyde bile olsa standartların yaratılması, ileriki dönemlerde daha üst standartlara ulaşabilmenin başlangıç noktasını oluşturur. Şenkal, (2005)'ın belirttiği gibi devlet burada, zor durumda kalan bütün vatandaşlarına yetişen bir “uzatma merdiveni” olarak, hayati bir göreve sahiptir. Bu anlamda modern refah devleti, piyasa kurallarının dışına çıkarak, sosyal adalet düşüncesi ile hareket etmekte ve en başında sosyal riskler olmak üzere, bazı riskleri güvence altına almaktadır (Şenkal, 2005: 21).

Bahsedilen konuya “sosyal adalet” noktasından bakıldığında, adaletin ana konusunun toplumun temel yapısı ve sosyal kurumların temel hak ve ödevleri dağıtma biçimi ve temel ekonomik ve sosyal düzenlemeler olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna göre;

Bir toplumda temel hakların ve görevlerin dağıtımında eşitlik varsa ve en dezavantajlı kesimler başta olmak üzere halkın

genelinin lehine sonuçlar doğuyorsa sistem adildir. Ancak XXI. yüzyılın ilk çeyreğinde bile, birçok ülke eğitim, altyapı, sağlık, konut, çevre, işsizlik, yoksulluk gibi sosyoekonomik ve sosyo-politik sorunları çözebilme konusunda başarısız kaldığı göze çarpmaktadır. (Şenkal, 2005: 22)

Ekonomik olarak az gelişmiş ülkelerde, sosyo-politik sorunların çözülememesinin sebepleri; kamu yararından uzak uygulamalar kamu yatırımlarının azlığı, aşırı ve yüksek faizlerle yapılan dış borçlanma ve borç olarak alınan bu paranın sosyo-ekonomik alanda iyileşme yaratabilecek alanlarda kullanılmaması olarak sayılabilir (Zengin, 2012: 135). Örneğin 2010 yılında Türkiye’de on milyon kişilik ücretli kesime ödenen sosyal destek rakamı altmış milyon lirayken, dış borçlar için ödenen yıllık faiz ödemelerinin de altmış milyon lira civarında olması, geçmiş yıllarda ekonominin kötü yönetilmesinin ülke vatandaşlarının yaşam şartlarını nasıl olumsuz etkilediğine bir örnek oluşturmaktadır.

Modern dünyada; bireyin tek değer olması ve bütün sosyoekonomik etkinliklerin bireye odaklanması, yeni küresel düzende, sosyal ve etik değerlerle donatılmış bireyler tarafından düzenlenerek yönlendirilmesi ilkesi ön plana çıkartılmaktadır (Yolcuoğlu, 2012: 148). Çünkü dünyada yeni oluşturulmaya çalışılan sosyal düzen, sivil bir dayanışma ruhunu oluşturmayı ve bireylerin iyilik halini gözetten bir yapı kurmayı hedeflemektedir. Böyle bir gelişme ve ilerleme ancak etik değerlerin yeniden kazanılması ve uygulanmasıyla sağlanabilir. Şenkal, (2005) bu durumu şöyle ifade etmektedir.

Adil bir sosyal sistemin, etik değerler doğrultusunda ve bireylerin tümünün yararına işlev görmeksizin varlığını sürdürmesi olanaksızdır. Sırf bu nedenlerle, özünü etik değerlerden ve insan düşüncesinden almayan, toplumu oluşturan tüm sosyal sınıfların kendi görev, katkı ve sorumluluklarını paylaşmadığı, ülkemiz gibi gelişmekte olan toplumlarda, adil, insani gelişmeye büyük etkiler yapacak, gelişmiş bir sosyal politika temeli bir türlü inşa edilememiştir. (Şenkal, 2005:167)

Öte yandan, açgözlülük, nefret, bencillik, öfke, gibi davranışlar gösterip, sınıf, kavim, kast, cinsiyet, milliyet, din veya ekonomik kamplaşma gibi kıstasları esas alan anlayışları benimsemek hiçbir şekilde toplumsal dayanışmaya katkı sağlamaz.

“Sosyal refah” dağıtımını fikrinin en önemli temsilcisi R. Titmuss’dur. Titmuss, bir ülkenin toplu şekilde “sosyal refah”a hazırlanması gerektiği, sosyal hizmet organizasyonların en yüksek derecesinin oluşturulmasına, ülkede bulunan yabancı nüfusun da gereksinimlerinin karşılanmasına vurgu yapmaktadır. Titmuss’a göre, sosyal refahın sağlanması için, ülkenin ekonomik gelişmesinden tüm vatandaşlarının faydalanması gerekmektedir (Şenkal, 2005:169).

Yukarıda bahsedilen anlayışa uygun olarak, Avrupa’da 50’li yıllardan itibaren sosyal refah sisteminin gerçekleştirilmesi için yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Sosyal politikaların özü olan “sosyal programlar” için, oluşturulan kaynakların aynı zamanda ekonomik gelişmelere de kaynak yaratması gerektiği düşüncesi ile sosyal desteğe ihtiyaç duyan vatandaşların ekonomik gelişmelerden paylarına düşeni almaya başlaması sağlanmıştır. (Arslan, 2003: 82) Bu sayede dar gelirli aileler hem yeniden tüketici hem de üretici olarak toplumda ki varlıklarını devam ettirmektedirler. Çünkü “sosyal refah”; toplumsal zenginlik ve imkânların dezavantajlı gruplar için, sosyal politikalar yardımı ile “gelirin yeniden dağıtılması” demektir (Zengin, 2012: 138).

Devletlerin sosyal harcamaları; sosyal sigorta, sosyal güvenlik, sağlık sigortası, beslenme-barınma-konut harcamaları, ailelere sağlanan doğrudan gelir desteği, aile yardımları, çocukların giderleri için nakit destek, öğrenci bursları, eğitim harcamaları, işsizlik tazminatları, kıdem tazminatı, sosyal hizmetler ve tarıma sağlanan sübvansiyonlar, sosyal yardımlardan oluşmaktadır.

Sosyal kalkınmanın finansmanı bakımından konuyu incelendiğinde, Dünya Bankası 2001 yılı ülkelerin gelişmişlik verilerine göre toplam devlet harcamaları içinde “sosyal harcamaların” payı; ABD’de %53,8, İngiltere’de %57,5, Hollanda’da %63,9, Almanya’da %69,8’dir (Tomanbay, 2012: 99). Gelişmiş ülkelerin genelinde sosyal harcamaların, toplumun varlıklı kesimlerinin sosyal politikaya katılımı olan vergilerle finanse edildiği ve neoliberal görüşlerin aksine, sosyal harcamaların bu ülkelerde yüksek bir oran teşkil ettiği görülmektedir. Fakat bütün gelişmiş ülkelere, sosyal harcamaların doğru yönetilmediği, kaynakların hak sahiplerine

yönlendirilmediği, bu sebeple de toplumsal sorunların çözülemeyip yardıma muhtaç kişilerin yaşam kalitesinin düştüğü eleştirileri getirilmektedir.

Şüphesiz, sosyal harcamalar iyi yönetildiği takdirde, sosyal refaha, sosyal kalkınmaya ve insani gelişmeye büyük katkı sağladığı, tartışma götürmez bir gerçektir. Çünkü devletin sosyal harcamaları azaltması, sosyal harcamaların etkili biçimde kullanılmaması, ailelerin ve özellikle toplumun geleceğini belirleyen çocukların yaşam kalitesini direkt olarak olumsuz etkilemekte ve en uygun gelişimlerini engellemektedir. Bu durumun daha olumsuz bir sonucu ise, eğitimsizliğin, fazla sayıda çocuk sahibi olarak sosyal sorunları arttırmanın, güçsüz kitlelerin sayısal artışının ve insani sorunların çözülememesi hatta“yeniden üretilerek”, sonraki kuşaklara aynı biçimde aktarılması kısır döngüsünü beraberinde getirmesidir. Mikro düzeyde eğitimle yola çıkılarak, gereksinimlerinin karşılanması ve bireylerin iyi olma halinin desteklenmesi ve insani gelişmenin sağlanması gerçekleştirilemeyen bireyler, yaşadıkları toplumun tarihini de pozitif anlamda değiştirebilecek donanıma ulaşamamaktadırlar.

1.6. SOSYAL HİZMETİN ÖZELLİKLERİ

Sosyal hizmet disiplini ve mesleğisosyal adaleti gerçekleştirmek, geneldeher türlü eşitsizlikle mücadelede etkinrol almak ve “değişimi sağlamak”gibi özelliklere sahiptir.Sosyal hizmetlerin en belirgin birinci özelliği toplumun, ailenin ve tüm grupların temelinde olan bireye yönelik olmasıdır. Yaşam standartlarını yükseltmek ve toplumsal refahı sağlamak adına sosyal hizmetleri tabana yaymak için öncelikle uygulanan çalışmaları bireye indirgenmiştir. Sosyal hizmetlerin diğer bir özelliği ise sosyal yardımlarda olduğu üzere sosyal hizmet finansmanın devlet tarafından karşılanıyor olmasıdır sosyal hizmetten faydalanan birey ya da grupların faydalanmak için herhangi bir prim ödemesi söz konusu değildir(Seyyar, 2006: 273).

Sosyal hizmet programları kâr amacı gütmeyen programlardır. Amacı gereği toplumsal sorunlara çözüm ararken kar gütmeye amacı benimsemeyen refah devleti fonksiyonunu yerine getirerekten sosyal hizmeti uygularlar (İkizoğlu, 2001: 166). Sosyal hizmet programları sadece hayırseverlik çabalarının sonucu olarak sunulan

çalışmalardan biri değildir. Hem devletin hem de gönüllü kuruluşların birlikte koordine olarak yaptıkları çalışmalar bütünüdür ve refah devleti rolü gereği gönüllü kuruluş desteği olmasa da devlet gereken ölçüde sosyal hizmet yapmak durumundadır.

Sosyal hizmetlerin başka bir özelliği ise sadece toplumdaki muhtaç ve yoksul gruplara değil tabana yayılarak toplumun geneline hizmet sunmayı amaçlar. Bu açıdan incelendiğinde sosyal hizmetler fakirler, güçsüzler, çocuk ve yaşlı gibi toplumun yalnızca belirli gruplarına değil bütününe yönelik olarak programlamaktadır. Bu sebeple de geniş bir görev yüklenmiştir.

1.7. SOSYAL HİZMETİN TÜRLERİ

Sosyal hizmet uygulama türlerinin belirlenmesi genelde sosyal hizmet yaklaşımına dayanmaktadır. Toplumsal yapıdaki dinamiklerin karmaşıklığı ve değişim niteliği, birey odaklı sosyal hizmet uygulanma alanlarının da sürekli olarak değişimi ve gelişimine neden olmaktadır. Sosyal hizmet XIX. yüzyıldan günümüze sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamdaki değişimleri dikkate alarak bilgi, beceri ve değer sistemi yanında, uygulama yöntemlerini ve ilgi alanlarını da değişime uğratmıştır (Uludağ, 2014: 21).

Sosyal hizmetin tanımlarından da anlaşılacağı gibi sosyal hizmetin temelinde birey ve topluma yönelik teoriler geliştirmek için temel alınan nokta sosyal hak ve sosyal adalet ilkeleridir. Sosyal hizmet; birey, aile, küçük gruplar, büyük gruplar, örgütler, sosyal çevre ve toplumla çalışır (Arıcı, 2004: 71). Bütün bu çalışma alanlarının temeli bireyin sosyal refahının artırılarak iyilik halinin sağlanabilmesidir. Sosyal hizmetin uygulanma alanları burada genel hatlarıyla açıklanmakta olup toplumların sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre farklılıklar gösterebilmektedir. Sosyal hizmet uygulanma alanlarının belirlenmesi devletlerin refah sistemleriyle de yakından ilişkilidir. Ancak 1980 sonrası yaşanan yeni süreçte iletişim, teknoloji, ulaşım, ekonomik ve kültürel yakınlaşmalar sosyal hizmet ilgi alanlarının da 21. yüzyılda küresel düzeyde benzerlikler göstermesine neden

olmaktadır. Bütün bu gelişmeler kapsamında sosyal hizmet uygulama alanları aşağıdaki şekilde öncelik sırası olmaksızın oluşturulmaya çalışılmıştır.

1.7.1 Tıbbi Sosyal Hizmet

Tıp alanındaki bütün ilerlemelere rağmen tıbbi bakım bireysel düzeyde ya da toplumsal düzeyde önemli bir sosyal sorundur. Tıbbi bakımı çoğu zaman “yaşam destekleme sistemi” ya da “doğru tıbbi tedavi” kapsamında düşünülmektedir (Doğan, 1999: 80-81). Ancak bireysel düzeyde var olan sorunların benzer durumdaki milyonlarca insanı ilgilendiren ve onların yaşamlarıyla ilgili doğrudan karar almayı kapsayan çok ciddi bir süreç olduğu düşünüldüğünde işin ciddiyeti daha iyi anlaşılacaktır. Örneğin; sadece yaşlı birinin bakımına ilişkin duyulan kişisel ilginin dışında, milyonlarca yaşlı ve yoksul insana hizmetlerin nasıl düzenleneceği önemli bir sosyal sorun oluşturmaktadır. Tıbbi bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması için nelerin yapılması gerektiği önemli bir sorun alanına işaret etmektedir. Tıbbi bakım hizmetlerin maliyetinin yüksek olması, sosyal güvenlik sistemindeki yetersizlikler, bütün teknolojik gelişmelere rağmen sosyal bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

Dünya Sağlık Örgütüne göre sağlık; “insanların fiziksel, mental ve sosyal açıdan fonksiyonların da tam bir iyilik halini sağlamak” olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 1999: 81). Sağlık, tanımından da anlaşılacağı üzere sadece fiziksel ve ruhsal açıdan değil aynı zamanda sosyal açıdan da iyilik halinde olmayı kapsamaktadır. Sağlık kimi zaman bireysel nedenlerle bozulabileceği gibi çevresel ya da toplumsal nedenlerden kaynaklı da bozulabilmektedir.

Bireyin sosyal refahının artırılması ve tam bir iyilik halinin sağlanabilmesi için sağlık sorunlarının çözümünde disiplinler arası bir yaklaşımın uygulanması gerekmektedir (Erdut, 2002: 64). Sosyal hizmet hastaların “hasta hakları” açısından korunmasında önemli bir fonksiyona sahiptir. Sosyal hizmet yaklaşımının sağlık açısından üstlendiği sorumluluklar; kamu sağlığı açısından, kişinin çevresiyle uyumlu ve sağlıklı olmasını amaçlamaktadır. Sosyal hizmet; kişinin sağlığına etki eden çevresel faktörlerin değiştirilmesinde, yoksul insanların tedavilerinin ücretsiz

karşılanmasında, yaşam kayıplarının sosyal ve ekonomik açıdan en aza indirgenmesi konularında çalışmalar yapmaktadır.

1948 İnsan Hakları Bildirgesi'yle başlayan ve 1981 yılında Lizbon Hasta Hakları Bildirgesi ile devam eden süreçte, hasta hakları ve hastalara yönelik sosyal hizmet politikaları ve uygulamaları geliştirilmiştir (Coşkun, 1997: 21). Hastanın tedavisi fiziksel, duygusal ve sosyal olarak ele alınması gereken bir durum olduğu için, hasta ve hastalığın tedavisinde bütüncül bir yaklaşımın olması gerekmektedir. Hastalığın tedavisindeki sosyal boyutun ihmal edilmemesi açısından sosyal hizmet tedavi programının içerisinde yer alması gereken disiplinlerden birisidir.

1.7.2 Ailelere Yönelik Hizmetler

Sosyal hizmetlerin ailelere yönelik uygulamalarının temeli 1800'lere kadar uzanmaktadır. Kentleşme ve sanayileşmenin bir sonucu olarak kentlere göç eden ailelerin büyük çoğunluğu açlık, yoksulluk, bulaşıcı hastalıklar, barınma, ucuz iş gücü olarak kullanılma, düzenli bir gelire sahip olamama vb. nitelikte sorunlar yaşamaya başlamışlardır. Yaşanan bu çaresizlikler karşısında bazı gönüllü kuruluşlar yoksul ailelere yardımcı olabilmek amacıyla ev ziyaretleri yapmaya başlamışlardır.

İlk kez 1869 yılında "The Charity Organization Societies" (COS) hayırsever yardım örgütü Londra'da sistematik olarak ailelerle ilgilenmeye başlamıştır. Yine benzer bir örgüt ilk defa 1877'de ABD'de "Buffalo" adı ile kurulmuş ve iki yıl gibi kısa bir sürede farklı şehirlerde benzer yardım derneklerinin sayısı on ikiye çıkmıştır. 1892 yılında bu oluşumların sayısı seksen dörde ulaşmıştır. 1919 yılında Amerika'da ailelerle çalışan gönüllü dernekleri "The American Association for Organizing Family Work" adı altında toplanmışlardır. 1925 yılında sayıları iki yüz yirmi beşe ulaşmış olup, bugünkü bilinen adıyla Amerikan Aile Hizmetleri ortaya çıkmıştır (Doğan, 1999: 85).

Aile alanındaki çalışmalar özellikle 1950'lerden günümüze önemli gelişmeler göstermiştir. Bu süreçte ülkelerin çocuk ve aile hizmetlerine ilişkin farklı sosyal politikalar geliştirmelerinin yanı sıra, Birleşmiş Milletler başta olmak üzere diğer uluslararası örgütlerin de aile ve çocukların desteklenmesine yönelik politikaların

geliştirilmesinde etkin rol oynadıkları bilinmektedir. Bunlardan en önemlisi ülkemizin de taraf olduğu 1990 tarihli “Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi”dir

XXI. yüzyıl başında ailelerin karşılaştığı sorunları işsizlik, tek ebeveynli olma, aile içi Şiddet, ensest, belirsiz cinsiyet rolleri, depresyon, yalnızlık, alkol ve uyuşturucu olarak sıralayabiliriz (Uygun, 2001: 170). Ayrıca AIDS ve çocuklara yönelik cinsel suçlardaki artışlar da önemli sosyal sorunlar olarak önümüzde durmaktadır. Herkesin dünyaya çocuk olarak geldiği ve onu da dünyaya getiren bir ailesi olduğu düşünüldüğünde aile hizmetlerinin toplumun tamamını kapsaması gereken bir hizmet olduğu görülecektir.

Çocukların mümkün oldukça biyolojik aileleriyle birlikte yaşamalarını sağlayıcı önlemler alınması, bunun mümkün olamadığı durumlarda ise çocuğun topluma ait bir birey olmasından kaynaklı devlet tarafından sahiplenilmesi gerekmektedir (Şaylan, 1995: 64-65). Aile refahı alanında yapılan çalışmalar sosyal hizmetin kavramsal gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Sosyal hizmet ve sosyal refah, çocuk hizmetleri alanında ikili bir role sahiptir. Ailelere yönelik hizmetlerin sunulması, ileriki süreçte ortaya çıkabilecek çok daha ciddi sosyal sorunların önlenmesini sağlar. Ailelere yardım insanlık tarihi kadar eskidir, ancak değişen toplumsal dinamikler özellikle 1900’lerden başlayan ve günümüze kadar uzanan dönemde, çocuklara ve kadınlara yönelik yeni yasal düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Ailelere yönelik sosyal hizmet uygulamaları sosyal hizmet mesleğinin kişisel, aile ve grupla çalışma yöntemleri kullanılarak yapılmaktadır.

1.7.3 Yoksullara Yönelik Sosyal Hizmetler

Yoksulluk meselesi gerek ülkemizde gerekse de gelişmekte olan diğer ülkelerde toplumsal kalkınmanın sağlanmasında önemli bir engel iken XX. yüzyılın son çeyreğinde küreselleşmenin etkisiyle gelişmiş sanayi ülkelerinde de önemli sorun alanlarından biri olarak ortaya çıkmıştır.

Birleşmiş Milletler, 1996 yılını Uluslararası Yoksulluğun Yok Edilmesi Yılı olarak ilan etmiştir. Birleşmiş Milletler’in dışında ILO, UNICEF, UNDP, FAO vb. kuruluşlar da benzer politika ve programlar geliştirmişlerdir. Yoksullukla ülkelerin

sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri arasında da doğrudan bir ilişki söz konusudur. Erder'e göre her refah devletinin kapsamına göre yoksullar "göçmenler", "mülteciler", "işsizler", "kadınlar", "engelliler" vb. olarak tanımlanırken, enformel ilişki ağlarının yaygın olduğu toplumlarda yoksulluk "ailesizlik" olarak görülmekte ve sosyal hizmetler de bu yönde sunulmaktadır. Ayrıca ülkelerin refah modelleri de yoksulluk alanındaki politika ve uygulamaların belirlenmesini doğrudan etkilemektedir (Tuna ve Yalçıntaş, 1994: 22-23).

Bireyin yoksulluk nedenlerinin araştırılması ve altında yatan dinamiklerinin kişisel, ailesel, çevresel, ekonomik, politik vb. tespit edilerek gerekli müdahalelerde bulunulması ön görülmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan önceki dönemde liberal sistem, yoksulluğun nedenini insanların kişisel başarısızlıklarına, tembelliklerine ya da yeterince para kazanamamalarına dayandırmaktaydı (Gökberk, 1979: 38). II. Dünya Savaşı sonrası sosyal devletin etkin hale gelmesi yoksulluğa bakış açısında da önemli değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Yoksulluğun sadece kişisel nedenlere indirgenerek açıklanamayacağı, devletlerin sistemindeki sosyal, ekonomik ve ideolojik yapılanmalarını da kapsayan bir durum olduğu görülmüştür. Sosyal hizmet genelci sistem yaklaşımını kullanarak, yoksulluğun önlenmesi için müdahale yaklaşımları geliştirmiştir. Günümüzde post modern bir yapıya bürünen yoksulluk sorununun çözümünde sosyal hizmet yaklaşımları da nitelik değiştirerek uygulamaktadır.

1.7.4 Sokak Çocuklarına Yönelik Sosyal Hizmetler

Son yıllarda ülkemizde, özellikle yoğun göç alan büyük kentlerde, sokak çocukları ve sokakta çalışan çocuklar sayısında önemli artışlar olmuştur. Sokağın her türlü tehlikesiyle karşı karşıya kalan ve hayatlarını güç şartlar altında geçiren bu çocuk grubu, sokağı mesken edinmiştir. Bu çocukların bir grubu aileleriyle bağlarını sürdürmektedir. Çoğunlukla, gece geç saatlere kadar sokakta yaşadıkları için bu adla anılmaktadırlar.

Sokak çocukları sorunu ile ilgili olarak, başta SHÇEK genel müdürlüğü olmak üzere, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Belediyeler gibi kamu kuruluşları ile dernek ve

vakıfların çeşitli girişimlerde buldukları ve çeşitli türde hizmetler vermeye başladıkları bilinmektedir. 1997 yılında çıkan 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 2828 sayılı SHÇEK Kanunu’da “Çocuk ve Gençlik Merkezleri” tanımlaması eklenmiştir. Bu tanıma göre:

Çocuk ve Gençlik Merkezleri, eşlerine anlaşmazlığı, ihmal, hastalık, kötü alışkanlık, yoksulluk, terk ve bunun gibi sebeplerle evsiz kalarak sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalan ve sokakta çalışan çocuk ve gençlerin muvakkat bir süre ile iyileştirmelerini ve topluma yeniden kazandırılmalarını sağlamak amacıyla kurulan yatılı ve gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

Bu merkezlerde çocuklara ve ailelerine rehberlik, eğitim, iyileştirme hizmetleri verilmekte, okula gitmeyen çocuklar okula başlatılmakta, iş ve meslek edindirme programlarına alınmakta, ailesinin yanına döndürülmekte, nüfusa kayıtları olmayanların kayıt işlemleri tamamlanmakta, beslenme, temizlik ve sağlık sorunlarının çözümlenmesine çalışılmaktadır (Yıldırım, 1996: 31).

Sokakta yaşayan/çalışan çocuklarla ilgili çalışmalar yapmak üzere İçişleri, Adalet, Eğitim, Sağlık ve Kadın ve Aileden Sorumlu Bakanlıkları’ndan oluşan Bakanlıklar arası bir komite kurulmuştur. Bu komite İçişleri, Adalet, Milli Eğitim, Sağlık Bakanlıkları ile Kadın ve Aileden Sorumlu Bakanlığın temsilcilerinden oluşmaktadır. Komite çocuk işçiliği ve/veya sokak çocukları ile ilgili sorunların üstesinden gelmek üzere kurulmuştur. Bu komitenin kurulmasını takiben Mart 2005 tarihinde Başbakanlık tarafından yayımlanan bir genelge ile sokak çocukları ile ilgili sorunlara çözüm bulmak amacıyla 8 ilde pilot çalışmalar başlatılmıştır. Bu proje ile sokak çocuklarına sağlık, rehabilitasyon, eğitim hizmetlerinin sağlanması ve bunların topluma yeniden kazandırılmalarını hedeflenmektedir.

Görüldüğü üzere sokak çocuklarıyla ilgili yerel sosyal hizmet uygulamalarının çok yetersiz olduğu ve sokak çocukları sorununun merkezi sosyal politikalarla çözülmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Diğer önemli bir konu da sokakta yaşayan çocuklar ve sokağa mahkûm çocukların aynı kategoride ele alınmasıdır. Ayrıca yapılan incelemeler ve görüşmeler neticesinde sokakta yaşamak zorunda olan çocukların uyuşturucu maddelerin (özellikle uçucu maddeler) ve dolayısıyla suçun batağında

oldukları gözlemlenmiştir. Bu alanda özellikle yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının acilen çalışma yapmaları gerekmektedir.

1.7.5 Gençlere Yönelik Sosyal Hizmetler

Yerel yönetim mevzuatına göre gençlere yönelik olarak 5393 ve 5216 sayılı Kanun'da büyükşehir belediyeleri ile nüfusu elli bini geçen belediyelerin reşit olmamış bireyler için koruma evleri açması zorunluluğu getirilmiş, diğer faaliyetler ise belediye başkanının veya il genel meclisi ile belediye meclisinin inisiyatifine bırakılmıştır (Çelik, 2002: 41). Bu nedenle çocuk ve gençlere yönelik hizmetlerde bir standart uygulama tespit edilememiştir. Gençlere yönelik belediyelerin faaliyetleri; gençlik merkezleri açarak, gençlere yönelik spor, kültür ve sanat, meslek edindirme gibi faaliyetleri yürütmek; genç meclisleri oluşturmak; çocuk kulüpleri kurmak; risk altında bulunan çocukların rehabilitasyonu ve topluma kazandırılması için merkezler açmak; şenlikler, geziler, yarışmalar düzenlemek; burs ve kredi vermek; pansiyon binaları inşa etmek; çocuk oyun sahaları ve parkları kurmak; üniversiteye hazırlık kursları tertip etmek biçiminde tespit edilmiştir.

Adolesan (Ergenlik) döneminde olan çocukların, okul dışında cinsel ihmal ve istismara, genç yaşta hamileliğe, uyuşturucu madde kullanımına, Şiddete vb. beklenmedik risk faktörlerine karşı bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Bu tür risklerle karşı karşıya kalmadan önce koruyucu ve önleyici sosyal hizmetler kapsamında gençlerin bilgilendirilmesi yaşanabilecek olumsuzlukları en aza indireyecektir. Sosyal hizmet desteği alan gençlerin, karşılaşılabilecekleri riskler karşısında nasıl davranmaları gerektiğini bildikleri için diğer gençlere göre kendilerini koruyabilme Şansları daha yüksek olacaktır. Özellikle gençlerin cinsellik konusunda eğitilmeleri bulaşıcı hastalıklar ve ergen hamileliğinin önlenmesine yardımcı olabilmektedir.

1.7.6 Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler

Sanayileşme öncesi yaşlıların nesiller arası bilgi aktarımında köprü görevine sahip olmaları ve yaşam süresinin kısalığı gibi nedenler yaşlılığın sosyal bir sorun olarak ortaya çıkmasını engellemiştir. Ancak sanayileşme sonrası süreçte yaşlılık sosyal ve

ekonomik açılardan önemli bir sorun haline gelmeye başlamıştır. Sosyal refah düzeyinin yükselmesi ve tıp alanındaki ilerlemeler doğuştan itibaren beklenen yaşam süresinin uzamasına ve yaşlı nüfusun artmasına neden olmuştur (Okan, 2001: 57).

Kentsel ortamda, ailelerin yaşlılarına evlerde bakabilme olanaklarının sınırlı olması ve kurumsal bakım maliyetlerin yüksekliği, yaşlılığı sosyal bir sorun haline getirmiştir. Yaşlılığın sosyal bir sorun olarak kabul edilmesi, yaşlıların sosyal ve ekonomik açıdan topluma yük olduğu inancının gelişmesine ve kuşaklar arası çatışmaya neden olmuştur. Yaşlılıkta sağlık sorunları, sosyal statü kaybı ve ekonomik sorunlar yanında yaşlıların toplumsal olarak negatif ayrımcılığa maruz kalabilmeleri de söz konusu olabilmektedir.

Yaşlanma sonucu ortaya çıkan fiziksel değişimlerin yanı sıra, sosyal ve psikolojik ilişkilerde de değişimlerin yaşanması kaçınılmazdır. Fiziksel yaşlanmayla sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunlar arasında doğrudan bir ilişki söz konusu olabilmektedir. Sosyal refah politikalarının oluşturulması, insanın bütün yaşam evrelerinde uyumlu ve aktif olabilmesi için önemlidir. Yaşlılık sorunu sosyal, ekonomik ve toplumsal kalkınmayla doğrudan ilişkilidir.

Sanayileşme ve kentleşme sonucu yaşanan değişimler, toplumsal değer yargıları ve toplumsal yapıya bağlı bir kurum olan aile yapısı üzerinde de yapısal ve işlevsel değişikliklere yol açmıştır. Yaşlı nüfusun hızla artması konut ve kentsel alanların yaşlılara uyumlu hale getirilmesi ihtiyacını da artırmıştır.

Yaşlı nüfusun sosyal bir sorun olarak algılanması, alana ilişkine sosyal politika ve refah hizmetlerinin oluşturulmasına yol açmıştır. Ülkeler sosyal refah düzeylerine göre yaşlılarına çok çeşitli sosyal hizmet programları sunabilmektedirler. Yaşlılara yönelik evde bakım hizmeti, huzurevi, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezi hizmeti, yaşlı gündüzlü bakım merkezi vb. sosyal hizmetler oluşturulabilmektedir.

5216 sayılı yeni “Büyükşehir Belediyesi Kanunu”na göre;

Büyükşehir ve alt kademe belediyelerinin görev genel hatlarıyla belirlenmiş, yaşlılar konusunda da genel bir hüküm yer almıştır.

Bu çerçevede belediyeler yardıma muhtaç olan yaşlıların barınması için huzurevi yapımı, ücretsiz muayene ve ilaç yardımı, gıda, yakacak, belediye otobüslerinden ücretsiz veya indirimli yararlanmalarını sağlamak gibi görevleri yerine getirmektedir. (Okan, 2001: 65)

Türkiye genç bir nüfusa sahip olmakla birlikte, sosyal ve ekonomik alanlarda kaydedilen ilerlemeler, teknolojinin gelişmesi ve bunun bireyin hayat şartlarına yansması sonucu yaşlı nüfusta her yıl artışlar olmaktadır. Türkiye’de genel nüfusa göre 65 yaş üzerindeki yaşlı nüfus oranının 2000 yılı sayımına göre, %5 olduğu anlaşılmaktadır. 2017 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre ise %7,4 olarak tespit edilmiştir.¹

Ülkemizde yaşlı nüfusun giderek artışı, aile yapısının çekirdek aile yönünde değişime uğraması, hayat tarzındaki farklılaşma, insanların değişen ilgi ve beklentileri gibi sebeplerle yaşlı kesime götürülecek hizmetlerin önemini arttırmaktadır. Bu alanda çeşitli önlemlerin alınması zorunludur. Türkiye’de, yaşlılık alanındaki hizmetlerde daha çok, kurum bakımına ağırlık verilmektedir. Başta SHÇEK Genel Müdürlüğüne bağlı olmak üzere, belediyeler, diğer kamu kurumlar, dernek ve vakıflar, azınlıklar ile özel kesime ait toplam yatak kapasitesi 11.839’a ulaşan 131 huzurevi bulunmaktadır (Yıldırım, 1996: 97).

Günümüzde söz konusu geleneksel yapılanmalar, yapılan yasal düzenlemelerle değiştirilmektedir. Yeni yasal düzenlemelerde aile destek hizmetleri, evde bakım gibi yeni hizmet biçimlerinin yer alması bu alanda devreye sokulan yeni bir politikanın yansımaları olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda yaşlılık konusunda bu yıl gerçekleştirilen kongreler yanında DPT’nin “Yaşlılık Eylem Planı” çalışmaları devlet düzeyinde önemli çalışmaların başlangıcı olma niteliğindedir.

SHÇEK Kanunu’nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’la, gündüz bakım ve evde bakım hizmetleri ile bu hizmetlerin yürütüleceği Yaşlı Hizmet Merkezi tanımının kanunda yer alması sağlanmıştır. Düzenleme ile gündüz bakım ve evde bakım hizmetlerinin yasal çerçevede yürütülmesi ve denetlenmesine imkân

¹www.tuik.gov.tr/2017

sağlanacaktır. Yaşlılar Koordinasyon Merkezi tarafından geliştirilen ve Sağlık Bakanlığı'na sunulan "Devlet Hastanelerinde Yaşlı Polikliniği ve Geriatri Merkezi oluşturma" projesi Sağlık Bakanlığı tarafından benimsenmiştir. Ekonomik ve kültürel olarak çok gelişmiş belediyeler, yaşlılara yönelik olarak, seminer ve poliklinik hizmetleri, aşevlerinden evlere yemek dağıtımını, nakdi yardım, ambulansla evden alınarak sağlık hizmeti verilmesi, özel gün kutlamaları, sinema ve tiyatro davetleri, gönüllü kuruluşlarla birlikte gezi programları gibi faaliyetler gerçekleştirmektedir." (İkizoğlu, 2001: 30) Yaşlılara yönelik yerel sosyal hizmetler; huzurevleri açmak, işletmek ve yaşlılara yönelik farklı imkânlar sunulması şeklinde devam etmektedir.

1.7.7 Engellilere Yönelik Sosyal Hizmetler

Sosyal hizmete gereksinim duyan önemli bir grubu da engelliler oluşturmaktadır. 2828 Sayılı Kanun'un 11. Maddesinde engelliler;

(...) doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinmelerini karşılama güçlükleri olan ve koruma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi" olarak tanımlanmaktadır.

Engellilerin büyük kısmı trafik ve işyeri kazaları sonucunda oluşmaktadır. Bu insanlar okulda, iş ve aile hayatında, arkadaşlık ilişkilerinde ve toplumla olan ilişkilerinde ciddi sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Diğer önemli bir sorunları da yaşam alanlarının engellilere uygun olmamasıdır. Konut ve kentsel çevrede yaşam, engelli olan birey için işkenceye dönüşebilmektedir. Evlerde engelli bireyin hareketliliğini kısıtlayan iç mimari yapılanma kadar sokakların kaldırım, yol, asfalt vb. açılardan plansız kurgulanması engellilerin fiziksel olduğu kadar sosyal ve psikolojik açıdan uyum sorunları yaşamalarına neden olabilmektedir.

Belediyelere, genel olarak, engellilere yönelik her türlü yardım ve hizmeti sunma yetkisi ve görevi verilmiştir. Ancak bu görevler, diğer sosyal hizmet ve sosyal yardım faaliyetlerinde olduğu gibi söz konusu kuramların yetkili organlarının inisiyatifine bırakılmıştır. Engellilere yönelik olarak gerçekleştirilen hizmetler;

yardıma muhtaç olan engellilerin barınması için bakım ve rehabilitasyon merkezleri açmak; danışma ve rehberlik merkezleri açmak, ücretsiz muayene ve ilaç yardımı yapmak; ayni ve nakdi yardımlarda bulunmak, belediye otobüslerinden ücretsiz veya indirimli yararlanmalarını sağlamak; özel kurslar düzenlemek, yarışmalar, şenlikler, geziler ve spor müsabakaları düzenlemektir (Akbaş, 2006: 34).

Engelli bireylerin karşılaştığı en önemli meselelerden birisi çalışabilecek durumda olan engellilerin işsizlik ve yoksulluk sorunudur.(Kazgan, 2013: 66) Sosyal sigorta ve sosyal yardım kapsamında engellilere sağlanan gelir desteği de büyük ölçüde yetersizdir. Ayrıca engelliler sıklıkla sosyal dışlanmayla da karşı karşıya kalabilmektedir. Bütün bu sorunlarla yüz yüze kalan engellilerin, rehabilite edilmeleri ve toplumsal yaşama katılmalarının sağlanabilmesi için önlerindeki engellerin kaldırılmasını sağlayıcı sosyal hizmet politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Dünyadaki engelli nüfusunun genel nüfus içindeki oranı da dikkate alındığında bu gruba yönelik oluşturulacak sosyal hizmet politika ve uygulamalarının önemi daha iyi anlaşılacaktır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 2010 verilerine göre dünya nüfusunun %10'unu engelliler oluşturmaktadır. Buna göre dünyada yaklaşık 650 milyon engelli bulunmaktadır. Bütün bu nedenlerden engellilere yönelik sosyal hizmet politika ve uygulamalarındaki eksikliklerin özellikle gelişmekte olan ülkelerde giderilmesi gerekmektedir.

1.7.8 Suçlulara Yönelik Sosyal Hizmetler

Tarih boyunca her toplum kendi norm ve kurallarını geliştirmiştir. Geliştirdikleri norm ve kuralları koruyabilmek için de kurumlar ve yasalar ortaya çıkarmışlardır. Toplumun yasalarına aykırı davranışlarda bulunarak suç işleyenlerin cezalandırılması, caydırıcılığın ve sosyal adaletin sağlanabilmesinin gerekçesi olmuştur. 1900'lerden itibaren başlayan sosyal, ekonomik ve ideolojik değişimlerin bir sonucu olarak suç ve ceza kavramlarına bakış açısı da değişmiştir.

Kişileri suç işlemeye yöneltten kişisel nedenler olabileceği gibi toplumsal koşulların da artan suç işleme olaylarına neden olabileceği fikri XX. yüzyılda genel kabul görmeye başlamıştır (Aysoy, 2006: 32). Bu dönemde suçluyu cezalandırmanın tek

başına yeterli olmadığı, sosyal adaletin sağlanabilmesi için kişiyi suça yönelten sosyal ve ekonomik faktörlerin ele alınması gerektiği düşüncesi gelişmeye başlamıştır. Bütün bu gelişmeler suç işleyenlerin topluma tekrar kazandırılmaları amacıyla rehabilite edilmeleri gerektiği fikrini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca suç işleyen insanların cezalarını çektikten sonraki süreçte topluma adaptasyonlarının sağlanması ve damgalanmaması düşüncesinin gelişmesi insan hakları ve hukuk açısından da önem taşımaktadır. Sosyal hizmet, mesleki müdahale yöntemlerini kullanarak suçluların suç işleme nedenlerini anlamaya, illegal durumlarını düzeltmeye ve problemlerini çözmeye yardımcı olmayı amaçlar.

XIX. yüzyılda suç ve ceza uygulamalarında çocuk ve yetişkinlere yönelik herhangi bir ayırım söz konusu değildir. Daha sonra ise insan hakları ve çocuk hakları alanında yaşanan gelişmeler çocuk ve yetişkinlerin ayrı mahkemelerde yargılanmalarına yönelik düzenlemeleri beraberinde getirmiştir (İkizler, 1998: 47). Çocuklar günümüzde “suçlu” değil “suça itilen” mantığına dayalı olarak ayrı bir yargılamaya tabidir. Çocuk mahkemelerindeki sosyal hizmet uzmanları çocuğun kendisini, ailesini, sosyal çevresini araştırarak çocuğu suça yönelten nedenlerin tespitine ve ortadan kaldırılmasına yönelik mesleki uygulamalarda bulunmaktadır.

Suç ve ceza arasındaki dengenin çizgilerinin belirlenmesi sosyal adalet ve sosyal hukuk düzeninin korunabilmesi açısından önemlidir. II. Dünya Savaşını takiben 1948 yılında İngiltere’de İşçi Partisi’nin yönetiminde yapılan yeni düzenlemelerle cezalandırmaya bakış açısında değişim gerçekleşmiştir. Hapishanelerde suçlulara yönelik rehabilite edici hizmetler başlatılmış ve ağır ceza almayanların toplum içerisinde rehabilite edilmeleri ve kamu hizmetlerinde zorunlu çalışmaya tabi tutulmalarına olanak sağlayan “Denetimli Serbestlik Yasası” ile suçluların topluma kazandırılmaları amaçlanmıştır. Ayrıca suç işleyenlerin cezaları bittikten sonraki süreçte de işe yerleştirilmelerine yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle suça itilen çocuk ve gençlerin topluma kazandırılmalarına ilişkin programların geliştirilmesi sağlanmıştır (Aysoy, 2006: 33). Sosyal hizmetin suçluluk alanındaki çalışmaları yalnızca suç işleyenlere yönelik değildir. Adalet sisteminden kaynaklı olarak adli yargılamının istenilen sonuçları veremediği durumlarda, mağdurların

sosyal ve psikolojik sorunlarının çözümüne yönelik olarak da çalışmalar yapılmaktadır.

1.7.9 Okullara Yönelik Sosyal Hizmetler

Sosyal hizmetin yaklaşık kırk yıldır konularından birisi de okul sosyal hizmetidir. Okul sosyal hizmetinin temel amacı çocuğu, genci ve ailesini korumaktır. Okul çocukların, gençlerin ve ailelerinin durumlarının tespit edilmesi ve gerekli müdahalelerde bulunulması için kendiliğinden doğal bir ortam sunmaktadır. Ayrıca çocukların her türlü ihmal ve istismara karşı korunmasına olanak sağlaması açısından da önemlidir. “Çocuk Koruma Servisi”nde çalışan okul sosyal hizmet uzmanları çocukların korunmasını üstlenmişlerdir.

Okul sosyal hizmet uzmanları okulda çalışan personellerin de çocuklara karşı ihmal ve istismarda bulunabilme olasılıklarını dikkate alarak doğabilecek vakaları önlemeyi amaçlamaktadır. Bu uzmanlar çocuklardan uyuşturucu, alkol ve sigara eğilimi olanlara koruyucu önleyici ve tedavi edici hizmetler oluşturmaktadır (İkizler, 1998: 54-55). Ayrıca çocukların okul başarılarına etki eden olumsuzlukların önlenmesi, ailenin ve çocuğun desteklenerek iyilik hallerini geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMETLERİN GELİŞİMİ

Türkiye Cumhuriyeti bu topraklarda hüküm sürmüş iki büyük imparatorluk olan Anadolu Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarının devamı olarak kurulmuştur. Dolayısı ile birçok kurum bir devamlılık içinde günümüze kadar gelmiştir. Bu kurumların bir kısmı da sosyal hizmetleri kapsayan kurumlardır. Bu nedenle Türkiye'de sosyal hizmetlerin gelişiminin tarihsel bir bütünlük içinde incelenmesi elzemdir. Çalışmanın devamında bu tarihsel bütünlük içinde ülkemizde sosyal hizmetin gelişimi incelenecektir.

2.1 OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA SOSYAL HİZMETLER

Osmanlı imparatorluğu döneminde sosyal hizmetler hemen hemen tüm hizmet alanlarını kapsayan vakıflar, ahi teşkilatları ve loncalar, imaret, hayrat ve külliyelerde verilen hizmetler ile yürütülmüştür. Bunların içinde vakıflar en kapsamlı sosyal hizmet kurumları olmuştur. Osmanlı klasik dönemi olarak adlandırılan XIX. yüzyıla kadar güçlü bir şekilde varlığını devam ettiren bu kurumların toplumun sosyolojik dönüşümüne çok büyük etkisi olmuştur. Bunu, devletin bu alanı tamamen bu kurumlara bırakmış olmasından anlamak mümkündür. Çalışmanın devamında bu kurumlar ve işlevlerine değinilmektedir.

2.1.1 Osmanlı Klasik Dönemi Sosyal Hizmet Kurumları

Osmanlı sisteminde devlet esas itibariyle iç ve dış güvenliği sağlamakla görevliydi. Nitekim devlet XIX. yüzyıla kadar kendisini vatandaşları eğitmek, onlara sağlık hizmetleri götürmek, yoksullara yardım etmek, yol, köprü vs. yapmakla doğrudan görevli ve sorumlu saymıyordu. Tüm bu hizmetler, başta padişah olmak üzere diğer devlet büyükleri ve zengin şahısların kurduğu ve devletin de vergi muafiyetleri vs. yollarla dolaylı olarak desteklediği vakıf müesseseleri tarafından gerçekleştiriliyordu. Vakıflar, eğitim ve öğretimden, sağlık, bayındırlık, sosyal güvenlik, sosyal yardımlaşma ve dayanışma ve belediye hizmetlerine kadar çok çeşitli hizmetleri yerine getiriyorlardı.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde bireylerin sosyal ve mesleki risklere karşı korunmalarında aile, toplumsal yardımlaşma ve dayanışma, meslek kuruluşları (ahi birlikleri) ve vakıflar gibi geleneksel kurumlar rol oynamıştır. Tüm bu kurumların yanı sıra, dinsel nitelikte olan zekât uygulaması, toplumda ihtiyaç içinde bulunanlara ve yoksullara yardım yapılmasını dini ve ahlaki bir sorumluluk haline getirmiştir (Sallan Gül ve Gül, 2004: 261). Zekâtın yanında fitre, fidye ya da kefaretlar, nezirler, kurban ve isteğe bağlı diğer sadakalar da kısmen ya da bütünüyle yoksullara yardım yapılması ve gelir dağılımının bu gruplar yararına değiştirilmesi amacıyla yönelik diğer dini kurumlar olagelmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik dönemi olarak adlandırılan 1839 Tanzimat fermanı dönemine kadar sosyal hizmetlerin uygulayıcısı olan kurumlar aşağıda incelenmektedir.

2.1.1.1 Vakıflar

Vakıf, bir mülkiyetin veya malın tamamen ve kalıcı olarak toplumun yararına bırakılmasıdır. Dünü, bugünü bağlamında değerlendirildiğinde vakıf yardımlaşma ve dayanışma duygusunun kurumsal hale geldiği yapılardır. Vakfın temelini oluşturan insan sevgisi, düşüncesi ve hayır yapma duygu ve davranışı olabileceği gibi, prestij sağlama, vergiden muaf olma, özel mülkiyeti koruma gibi savunma anlayışları da insanların kendi imkânları ile tarih boyunca birçok hizmet ve yatırım gerçekleştirmesine dayanak oluşturmuştur. Bu duygu ve davranışlar aynı zamanda vakıfların oluşmasını sağlamıştır. Aşağıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi vakıfların toplum hayatındaki rolü çok fazladır.

Osmanlı İmparatorluğu devrinde pek büyük bir inkişafa mazhar olan vakıflar sayesinde bir adam vakıf bir yerde doğar, vakıf beşikte uyur, vakıf mallardan yer ve içer, vakıf kitaplardan okur, vakıf bir medresede hocalık eder, vakıf idaresinden ücretini alır ve öldüğü zaman kendisi vakıf bir tabuta konur, vakıf bir mezarlığa gömülürdü. (Akyıldız ve Abay, 2017: 142)

Vakfın temel unsurları olarak üç ana unsur söz konusudur. Bunlar; “Vâkıf” yani vakfeden olmalı, diğeri “Mevkuf”, yani vakfedilen şey ve sonuncusu ise Vakfın menfaatlerinin tahsis edildiği kişilerdir. Bir vakfın kurulmasında, oluşmasında bu üç

ana unsur aynı anda bulunmak durumundadır (Ertem, 2011: 27). Söz konusu vakfin unsurları birbirinden ayıramayacak bir yapıdadır. Vakfın temel unsurlarından ikisi insana mahsustur (Dilik, 1992: 29). Bu unsurlardan vakıf ve vakfeden menfaati kişilere veya topluma yöneliktir. Bu bakımdan, ilişkinin boyut ve doğası daha çok, yok veya eksik olan bir ihtiyacı veya hizmeti gidermeye yöneliktir. Bu yönü ile vakıflar sosyal özellik arz eden kurumlardır.

Osmanlı vakıf sisteminin imaretle birleşerek kapsamlı bir yapıya dönüştüğü ilk ve en önemli örneği Fatih Sultan Mehmet'in vakfıdır. Şu anki İstanbul'un Fatih semtinde bulunan Fatih Camii'nin etrafında vakfedilerek kurulan imaret, sonraki yıllarda kurulacak vakıf-imaret sistemine çok iyi bir örnektir (Özaydın, 2003: 13). Yoksulların, muhtaçların ve yolcuların bedestenden, handan, darüşşifadan ve aşevinden bir süreliğine ücretsiz yararlanmaları vakfiyeye kaydedilmiştir. Fatih'in vakfettiği vakfı dışında akla gelen diğer önemli vakıflar destekli imaret ve külliyeler ise Süleymaniye, Selimiye, Haseki ve Sultan Ahmet'tir.

Sosyal işler görmeye kullandığı yapılar, verilen hizmetler ve çalışan görevlilerin çeşitliliği ve sayısı göz önüne alındığında vakıfların kapsamlarının ne kadar değişik alanlara yayılabildiği ve sosyo-ekonomik yaşama etkisinin neden çok olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin 1546 yılında yalnızca İstanbul'da kayıtlı vakıf sayısı 2.517 tanedir (Koyunoğlu, 2006: 35). Vakıfların Osmanlı ekonomisi içindeki yerine rakamlarla kısaca bakacak olursak genel gelirler içinde vakıfların payının XVII. yüzyılda %15,97, XVIII. yüzyılda %26,80, XIX. yüzyılda ise %15,77 olduğunu görmekteyiz. Vakıflar, toplam gelirlerinin XVII. yüzyılda %6,3'ünü, XVIII. yüzyılda %10,15'ini, XIX. yüzyılda ise %17,16'sını sosyal yardım faaliyetlerine harcamışlardır.

Rakamlardan da görüleceği üzere vakıfların sosyal ve ekonomik yaşamdaki payı önemli miktarlardadır. Ayrıca vakıfların gelirlerinden sosyal yardımlara harcadıkları payın son yüzyıla doğru üç kata kadar arttığı görülmektedir. Bunun nedeninin, 19.yüzyıldaki kurumsal gelişmelerden sonra vakıfların etkinliğinin azalmaya

başlamasıyla beraber hayırseverliğe daha çok yer vermelerinden kaynaklandığı düşünülebilir.

Görüldüğü gibi, Osmanlı Devleti'nde vakıflar, insanın doğumundan ölümüne kadar ve hatta ölümünden sonra bile etkin olan ve insani hayatın bütün gerekliliklerini karşılamayı amaçlayan sosyal yardımlaşma ve dayanışma kurumlarıdır. Vakıfların toplumsal hayatta yerine getirdiği işlevler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

2.1.1.2 Ahi Teşkilatı ve Loncalar

Lonca ve Ahilik teşkilatları da vakıflar gibi XIX. yüzyıla kadar Osmanlı'da benzer sosyal yardım uygulayıcıları olarak dikkat çekmektedirler (Dağ, 2014: 3). Ahilik kurumunun ismi hakkında ileri sürülen iki görüş bulunmaktadır. Genel olarak Arapça "kardeşim" manasına gelen "ahî" kelimesine dayandığı söylene de eski Türkçe'de "cömert" anlamını taşıyan "akı" kelimesinden türetildiğini savunanlar da mevcuttur.

İslâm'ın ilk asrından itibaren görülmeye başlayan fütüvvet teşekkülleri içinde hicrî IX. Yüzyıldan itibaren de esnaf birlikleri ortaya çıkmıştır (Kazıcı 1996: 540). Fütüvvet geleneğinin devamı olarak düşünülen Ahilik ise, Anadolu'daki Türkler arasında XIII. Asırda kurulmuştur. Anadolu'da Ahilik teşkilatının asıl kurucusunun "Ahî Evrân" ismiyle tanınan İranlı mutasavvıf Şeyh Nasîrüddin Mahmut olduğu kesinlik kazanmaktadır.

XIV. asır ortalarında Orhan Gazi döneminde Anadolu'yu gezen meşhur Seyyah İbn Batuta (1304-1369)'ya göre ahîler, memleketlerine gelen yabancıları karşılama, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini, içeceklerini sağlama konusunda ellerinden gelen her şeyi yaparlardı (Ekinci, 1990: 23). Gündüzleri çalışan ahîler kazandıkları parayı ikindiden sonra topluca getirip şeyhlerine verirlerdi. Bu para ile tekkenin ihtiyaçları karşılanır, topluca yaşama için gerekli yiyecek ve meyveler satın alınarak gelen misafirlere ikram edilirdi. Başlangıçta deмбаğ, saraç ve kunduracıları kapsayan ahî teşkilatı daha sonra bütün esnafı içerisine alan bir hüviyete bürünmüştür. Büyük şehirlerde her sanat kolu için ayrı bir birlik kurulurken köy ve kasabalarda bütün esnaf aynı teşkilat içerisinde birleşmiştir.

Ahî birliklerinin mâlî yönden teşkilatlanması ise esnaf sandıkları vasıtasıyla gerçekleşmiştir (Kazıcı 1996: 541). Her esnaf gurubunda bulunan bu sandıkta altı çeşit kese bulunurdu. Atlas kesede senetler ve kıymetli evrâk, yeşil kesede esnafa ait mülkün ve vakfın tapu senetleri, kırmızı kesede işletmeye verilen paranın senetleri, örme kesede sandığın nakit paraları, beyaz kesede harcamaların belgeleri, siyah kesede alacakların dökümü bulunurdu. Sandığa her esnaf belli bir teberru verir, çıraklıktan kalfalığa yükselme durumunda belli bir âidat ödenirdi. Giderler kaleminde esnafa verilen borçlar, vefat edenlerin cenaze masrafı, ramazan ayı için yapılan masraflar ile hastalık ve evlilik durumlarında verilen ödenekler bulunurdu. Bu yönüyle ahî birliklerinin bir sosyal güvenlik teşkilatı hüviyetini taşıdığı da söylenebilir. Aynı zamanda bu uygulama, ahîlerin ticari hayatta birbirine yardım ederek kardeşlik esaslarını yaşattığını göstermektedir.

Ahi birlikleri yardımlarını bünyesinde kurduğu “orta sandığı”, “esnaf vakfı”, “esnaf kesesi” ve “esnaf sandıkları” aracılığıyla yapmaktaydı. Ahi birliklerinde yardımlaşma ve dayanışma amacıyla kurulan bu teşkilatların sosyal yardımla ilgili çalışmalarından emekliler yararlanamazken, güçsüzler, hastalar ve engelliler için bu yardımlar adeta bir sosyal güvenlik tedbiri olarak kullanılmaktaydı. Bu nedenle ahi ve lonca birliklerini bir nevi sosyal güvenlik ve sosyal sigorta kurumu şeklinde varsayabiliriz.

Ahi birliklerinde kurulan orta sandıklarıyla esnaf sandıklarının gelirlerinden sadece muhtaçlara ve fakirlere yardım edilmesi amacıyla belli bir bölüm ayrılır, ilgili yardımlar bu kalemlerden harcanırdı. Bu bakımdan ahi ve lonca birliklerinin yapmış olduğu sosyal yardım faaliyetlerini iyi örgütlenmiş sivil ve kurumsal sosyal yardımlardan saymak gerekir (Kazıcı 1996: 541). Diğer yandan coğrafi keşifler sonrasında Avrupa’da yaşanan gelişmelerin ardından ana ticaret merkezlerinin ve sanayi kollarının değişmeye başlaması ve Osmanlı’nın bundan olumsuz etkilenmesi sonucu özellikle lonca teşkilatlarının etkinliği XVIII. yüzyılın sonuna doğru iyice azalmaya başladıkları belirtilmelidir. Osmanlı ticaret ve sanayisinde yaşanan gerileme, loncaların işlevlerini yerine getirme yeteneklerini zayıflatmıştır. Dolayısıyla XIX. yüzyıla girilirken lonca teşkilatlarının sosyal yardım faaliyetlerinde önemli oranda bir azalmanın yaşandığı görülmektedir.

2.1.1.3 İmaret-Hayrat ve Külliyyeler

Osmanlı sosyal yaşamında etkili olan diğer sosyal yardım kurumları da imaretler, hayratlar ve külliyyelerdir. Bu kurumlar, Osmanlı'nın eski Türk devletleri, Moğollar, İslamiyet, Farslar, Araplar ve Bizans'tan aldığı mirasın ortak bir parçasıdır. Osmanlıların "iaşecilik" geleneği, imaretlerin gelişmesindeki başlıca etkenlerden biridir. Bu nedendir ki imaretler, simgesel olarak yoksul, düşkün, muhtaç, yolcu, öğrenci ve imaretlerde çalışanların ücretsiz beslenebileceği temel yer olmuşlardır. Pakalın imaretleri, "medrese talebesiyle fakirlere yemek pişirilip yedirilen yer" diye tarif ederek, Türkçe karşılığını "aşevi aşhane" şeklinde kullanmıştır (Tuncay, 1984: 121).

İmaretlerde dağıtılan yemeklerin miktarı, imareti yapanların zenginliğine, mütevazılıklarına ve belirledikleri vakıf şartlarına göre belirlenirdi. Çoğunlukla sabahları çorba, diğer öğünlerde et ve pilav ve bunlarla birlikte bir tür pide ekmeği dağıtılırdı. Sadece İstanbul'da yirmi imarete beslenen insanların sayısı 4000-5000'i bulmaktaydı. İmaretler, sosyal yardım, hayır işleri, dayanışma, bayındırlık, belediye hizmetleri, sağlık, kültür, bakım ve koruma gibi pek çok işlevi bir arada barındıran sosyal kurumlardır. Hayırseverlik, yardımseverlik ve dayanışma gibi duyguların dindarlıkla birleşmesi sonrasında imaretlerin kapsamı ve işlevleri genişleyerek imaret yapıları komplekslere dönüşebilmişlerdir. Bu gelişmenin ana sebebi imaretlerin vakıflarca finanse edilmesi ve kamu hayır işlerinin görülmesinde hazineden vakıflara kaynak aktarılmasıdır.

İmaretlerin içinde kullanılmak üzere cami, medrese, kütüphane, hayrat, aşevi, hastane (şifahane), misafirhane, bakımevi, çeşme gibi yapıların yanı sıra gelir getirmesi amacıyla kervansaray, han, hamam, çarşı, pazar, dükkân, atölye gibi yerler de bulunabilmekteydi (Kodaman, 1988: 3). İmaretler, camilerin merkez alınarak etrafında hayır ve ticari kurumların bir arada yer alabildiği sosyal kurumlar olup, Osmanlı kent yaşamının ayrılmaz bir parçası haline dönüşmüşlerdir. İnalçık'ın deyişiyle "vakıfların desteklediği çok işlevli merkezler olan" imaretler, Osmanlı kent yaşamının gelişmesinde ve hatta Bursa, Edirne ve diğer bazı kentlerin kurulup gelişmesinde önemli roller oynamışlardır.

Genellikle vakıf destekli imaret sistemi içinde faaliyet gösteren şifahaneler, darüşşifalar, hastaneler, tabhâneler, bimarhaneler ve bakımevleri gibi sağlık merkezlerinde mutlaka yoksullara, muhtaçlara, düşkünlere, yaşlılara, kadınlara, çocuklara, dul ve yetimlere ücretsiz sağlık hizmeti ve bakım hizmetleri verilmesine özen gösterilmiştir. Hatta özellikle Selçuklular'dan kalan imaret yerleşkelerinde mutlaka bir sağlık merkezinin olmasına dikkat edildiği görülmektedir. Bazı hastanelerin sadece evlerine doktor çağırılmayan veya ilaç satın alamayan hastaları kabul ettiği; doktorların yoksul ve muhtaç hastaları evlerinde ziyaret ederek, ilaç dağıttığı örnekleri görmek mümkündür. Gerekli masraflar ilgili vakıflarca karşılanmaktaydı. Hastane olarak yapılan ilk bina Yıldırım Beyazıt tarafından Bursa'da yapılmıştır. Bu hastaneden başka, Sivas, Amasya, Tokat, Çankırı, Kastamonu ve Konya'da ilk hastane örneklerinin kurulduğu bilinmektedir. Ayrıca hastanelerin büyüklükleri ve işlevlerine göre bir tertip sırası olurdu. Buna göre uzun yıllar en yüksek hastane, Süleymaniye Darüşşifası olarak belirlenmiştir.

Yine benzer biçimde hayratlar da daha çok aynî yardımları esas alan birer sosyal yardım kurumları olmuşlardır. Hayratlar, “halka parasız olarak yemek, su vermek veya hastaları tedavi etmek için yapılan aşhane, çeşme, sebil, hastane vesaire gibi hayır müesseseleri ve binaları”dır. Bu tanımlamadan da görüldüğü üzere sosyal yardım esaslı bir yaklaşım söz konusu olduğunda imaretleri ve hayratları birbirinden ayırmanın güç olduğu ortadadır. Osmanlı sosyal yaşamında birbiriyle iç içe geçmiş bu iki uygulamanın ortak amaçlı sosyal yardım anlayışının temsilcileri olduklarını söyleyebiliriz (Şahin, 1986: 233). Ayrıca imparatorluk bünyesinde büyük kentleri birbirine bağlayan ana yol güzergâhları üzerinde inşa edilmiş ufak ölçekli misafirhane, mescit, zaviye, çeşme ve kuyu gibi yapılar da bu hayratlara verilebilecek önemli örneklerindedir. Genellikle hayırseverlerin vakfettikleri bu yerlerde yolcular, göçmenler ve etraftaki yoksulların ihtiyaçları ücretsiz sağlanır, yiyecek, içecek ve konaklamaları karşılığında para alınmaz ve bunlar vakfın yaptığı hayırlardan sayılırdı (Aykanat, 2015: 70).

Osmanlı kentinde oluşan diğer bazı kurumların da sosyal yardım konusunda faaliyetlerde bulunabildiklerini görmekteyiz. İmaret sistemine dâhil olmayan bağımsız bazı ulu camileri, külliyesi, zaviyeleri, tekkeleri, kervansarayları ve

bedestenleri bunlardan saymak gerekir. Örneğin, bazı bedestenlerde genel ticari amaçların dışında kent zenginlerinin para ve mücevherleri yanında yetimlerin de paralarının korunduğu özel bir yapının inşa edilmesi söz konusu olmaktadır. Kervansaraylarda misafir olarak konaklayanlar, din ve mezhep farkı gözetilmeksizin üç gün boyunca ücretsiz olarak yiyip, içip kalırlardı. Tıpkı imarethanelerde olduğu gibi bazı cami, külliye, tekke ve zaviyelerin bünyesinde aşhane, hastane, bakımhane ve misafirhane gibi sosyal yardım amaçlı hayır kurumlarının yer aldığı birçok örnekle karşılaşmak mümkündür.

2.1.1.4 Vakıf, Ahi Teşkilatı, İmaret Kurumlarının Toplumsal Etkileri

Sosyal hizmetler, daha önce de değinildiği gibi en küçük birimden başlayarak bireylerin, ailelerin, grupların ve dolayısıyla da toplumun sorunlarını çözmeye katkıda bulunarak uyumlu ve insan onuruna yaraşır bir yaşam sürmelerini sağlamak için uğraşan bir disiplindir. Sosyal hizmetler toplumsal yaşam içerisinde risk gruplarını oluşturan yoksullar, işsizler, korunmaya muhtaç çocuklar, yerinden edilmişler, parçalanmış aileler, şiddete uğrayanlar, sokakta çalışan çocuklar, aileleri tarafından ihmal ve istismar edilen yaşlılar, okulda uyum sorunları yaşayan ergenler, yaşam hakkı ihlal edilmişler, eşcinseller, mevsimlik işçiler ve boşanmış eşler gibi ekonomik ve psiko-sosyal gereksinimler içerisinde bulunan insanların desteklenip güçlendirilmesi ve toplumun fonksiyonel bir üyesi haline getirilmesi için uğraşır. Osmanlı klasik döneminin sosyal hizmet kurumları olan Vakıf, Ahi Teşkilatı ve İmaretler'de Osmanlı toplumun sosyal yapısını ayakta tutan dolayısı ile toplumsal kaynaşmayı sağlayan en önemli kurumlardır. Bu kurumlar, bugün devlet eli ile yürütülen hizmetlerin tamamını yerine getirmiştir. Klasik dönemde sosyal hizmet sunumunun çatı kuruluşu vakıflardır. Diğer kurumlar olan Ahi Teşkilatı, İmarethane ve külliyeler bir vakıf tarafından desteklenmiş ve örgütlenmiştir. Aşağıda bu kurumların Osmanlı toplumu için taşıdığı önem açıklanmaktadır.

Dini Hizmetler

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nin idari ve sosyal yapısı İslami kurallara göre işlemiştir. Bu nedenle özellikle yardım kurumlarının verdikleri hizmetler karşılığında

beklediği faydalarda dini amaçlıdır. Halkın dini ibadetlerini yerine getirebilmesi için imar edilen mescit, cami, namazgâh, dâr'ul-huffâz türbe ve vakıflarının yanında, Kur'ân-ı Kerim okunması, camilerin ısıtma ve aydınlatma ihtiyaçlarının giderilmesi, vaaz verilmesi ve Mevlüt okunması için kurulmuş olan vakıfları, “dini hizmet gören kuruluşlar” adlandırmak mümkündür. Bu şekildeki vakıflara, Osmanlı Devleti'nin her aşamasında rastlanmaktadır. Bu anlamda; bir toplumun önemli ihtiyaçlarından olan dini gerekliliklerin yerine getirilmesini sağlayan ibâdethanelerin kurulup işletilmesi görevini yerine getiren vakıflar birer sosyal hizmet kurumu olarak çalışmaktadır demek yanlış olmaz.

Eğitim Hizmetleri

Osmanlı Devleti'nde ilkokul görevi yapan “Sıbyan mektepleri” ile yükseköğrenim veren “medreseler” vakıflar tarafından kurulmuş ve finanse edilmiştir. Ayrıca, dârü'l-kurrâ, dârü'l-hâdis ve tıp medreseleri de vakıflar tarafından kurulmuş ve işletilmiştir. Osmanlı eğitim sisteminde, okuma dönemine gelmiş çocuklar ilk olarak Sıbyan mekteplerine alınır, sonrasında da vâkıf külliyesi içinde bulunan medreselerde eğitimlerine devam ederlerdi. Vakıflara ait bu okullarda eğitim veren hocaların ve diğer görevlilerin maaşları da vakıflar tarafından karşılanırdı. Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti'nde eğitim-öğretim işlerinin hemen tamamı vakıflar eli ile yürütülmüştür (Tuncay, 1984: 41).

Sağlık Hizmetleri

Osmanlı Devleti'nde kurulan hastanelerin hepsi vakıflar tarafından yapılmıştır. Külliye şeklinde yapılan kompleks yapıların neredeyse tamamında çeşitli tıp kollarında çalışan bir hastane bulunmaktaydı. Darüşşifa Timârthane ve Tâbthane şeklinde adlandırılan bu sağlık kurumlarında çalışan tüm personelin maaşları da vakıf tarafından karşılanmaktaydı.

Şehircilik ve Bayındırlık Hizmetleri

Osmanlı Devletinde XIX. yüzyıla kadar belediyeçilik ve şehircilik anlamında bir çalışma olmamakla birlikte, şehir ve kasabalarda bu yönde çıkan ihtiyaçların giderilmesinde çeşitli hizmet vakıflarından faydalanılmıştır. Bayındırlık hizmetleri de bugün anladığımız anlamda her türlü kamusal inşaat işlerini kapsamaktadır (köprü, yol, kaldırım, kanalizasyon, çeşme, sebil, bent, deniz feneri kervansaray). Bu hizmetlerinde tamamı vakıflar eli ile yapılmış ve halkın kullanımına bırakılmıştır.

Askeri Hizmetler

Askeri hizmetler genel olarak devlet tarafından gerçekleştirilmekle birlikte özellikle Osmanlı devletinin ilk dönemlerinde bu alanda hizmet vermek içinde vakıfların kurulduğu bilinmektedir. Bu vakıflar, istihkâm, kale, gemi ve top imali, dökümhane, lengerhane, sarâçhane imalatlarını gerçekleştirmektedirler. Bunun yanında Osmanlı'da bir sosyal sigorta sistemi olmadığından savaşlarda başarı gösteren veya şehit, gazi ve sakat olan askerler için kurulan yardım vakıfları da bulunmaktaydı. Aynı şekilde askeri eğitime yönelik tesislerin kurulmasını amaç edinen vakıflarla da karşılaşmaktayız. Okmeydanı kemankeş zaviyeleri, pehlivan tekkeleri bunlar arasında sayılabilir.

Sosyal Çatışmayı Engellemesi

Vakıfların yerine getirdiği hizmetler toplumsal çatışmayı engelleyici bir etkiye sahiptir. fonksiyonu yerine getirir. Bilindiği gibi bir toplumda sosyal çatışmaların doğmasındaki ilk etken gelir dağılımındaki eşitsizliktir. Bu anlamda vakıflar, bu gün sosyal devlet imkanları kullanılarak yapılan pek çok ayni ve nakdi yardımı yaparak bu eşitsizliğin önüne geçilmesine katkıda bulunmuşlardır. Aynı şekilde, alt yapı ve üst yapı hizmetlerine erişim, dini ihtiyaçların giderilmesinde karşılaşılabilecek sorunların giderilmesi gibi maddi ve manevi ihtiyaçları da karşılayan vakıflar bu çatışma konularının da halledilmesine katkıda bulunmuştur.

Gelir Dağılımını Düzenlemesi

Vakıfların kapsamı oldukça geniş olduğundan, yüksek gelirli kişiler tarafından kurulabilmektedir. Bu durum servetin sosyal kesimler arasında dağıtılması anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında vakıflar, gelirlerin ve sermayenin toplumsal tabana yayılmasını kolaylaştırmıştır.

Sosyal İlişkileri Düzenlemesi

Sosyal İlişki; birey veya grubun kendi dışındaki fert ve gruplar ile kurduğu ilişkidir. Bu ilişkide kendi bakış açıları ile birlikte, ilişki kurduğu diğer kişi ve gruplarında varlık alanlarını dikkate almalıdır.

Toplumlarda sosyal ilişkilerin düzenli yürütmesini sağlayan bir dizi kurum vardır. Bu kurumlardan birisi dindir (Güzel, 1988: 396). Din; toplumsal sosyal ilişkilerin yürütülmesinde ve geliştirilmesinde birçok tedbirler alır. İslâm dini de diğer semâvi dinler gibi tüm inananları bir karşılık beklemeden, sadece Allah'ın rızasını kazanmak için yardım yapma konusunda teşvik etmektedir. Bu teşvik vakıf müessesesini doğmasını sağlamıştır. Erkilet, (1994), bu durumu şöyle ifade etmektedir.

İnsanların sosyal yardımda bulunma gaye ve düşünceleri, kendileri dışında bulunan kişi ve gruplarla sosyal ilişkinin doğmasına neden olur. Toplumsal ihtiyaçların karşılanması esasına dayanan vakıf müessesesi, toplumsal hizmetlerin sunulmasında herhangi bir ayırım gözetmediğinden, hizmetlerden yararlananların öncelikle kendi aralarında, daha sonra hizmetten yararlananlarla vakıf müessesesi arasında bir sosyal ilişkinin olması normaldir. Hatta mevcut sosyal ilişkinin varlığı ve devamının vakıf müessesesini yaşatan bir unsur olarak değerlendirmek doğru bir yaklaşım olsa gerektir. (Erkilet, 1994: 91)

İstihdamı Artırıcı Etkisi

Büyük yada küçük tüm vakıflar, verdikleri hizmetlere uygun personeli istihdam etmiştir. Vakıf sisteminin toplumun gelişmesine paralel olarak yaygınlaşması, yapılan hizmetlerin çeşitlenmesi istihdam oranını da artırmış dolayısıyla toplumsal ekonomik sistemin gelişmesine neden olmuştur. Başta ifade edildiği gibi kamu hizmetlerinin hemen tamamının vakıflar tarafından karşılandığı düşünüldüğünde yaratılan istihdamın büyüklüğü de orta çıkmaktadır.

Yabancılaşmayı Önleyici Etkisi

Vakıflar, yardım yaptıkları kişilerin saygınlığının zedelenmesini engellemek için bir çok sosyal yardımı gizli bir şekilde yapmıştır. Bu durum toplumsal yabancılaşmayı engelleyici bir etki yaratmaktadır. Vakfın başka bir fonksiyonu ise bireyin “sosyalleşme” aracı olmasıdır. Vakıf kuran veya vakıftan faydalanan bir kişi, sadece kendi çıkarlarını değil, toplumun da çıkarlarını ön planda tutmak durumundadır. Vakıf kuran kişiler, mallarından bir kısmını kamuya aktararak, içinde yaşadığı topluma faydalı bir birey haline gelmekte, bu durum ise onun toplum tarafından kabul görerek sosyalleşmesini sağlamaktadır (Erdoğan 1990: 95).

Sosyal Bütünleşmeye Etkisi

Vakıflar yerine getirdikleri görevler nedeni ile toplumun sosyal bütünleşmesinin sağlanmasına olumlu katkılar yapmıştır. Vakıfların toplumsal ve sosyal bütünleşmeye yararlı etkileri iki açıdan değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki; vakıfların fiziki yerleşimlerdeki konumlanışı itibarı ile sosyal bütünleşmeye verdiği katkı iken, ikincisi ise; kuruluş amaçlarına uygun olarak yerine getirdikleri sosyal hizmetlerdir.

Vakıfların fiziki yerleşiminin sosyal bütünleşmeye etkisine değinmeden evvel, Türkiye’de köy ve şehirlerin fiziki düzenine değinmek gerekir. Bu konuda araştırmaları olan A.K Bilgiseven (1988), bu konuda şunları söylemektedir.

Türkiye’de yaygın köy tipi toplu köy tipidir. Toplu köy tipi; evlerin birbirine çok yakın olduğu köy şeklidir. Bu durum toplu bir görünüş arz eder. Tarlalar köyün dışındadır. Kamu binaları köyün merkezinde yer alır. Her ne kadar toplu köy tipinin oluşumunda iktisadi, kültürel, hukuki ve coğrafi birtakım gerekçeler daha bulunsa da bu tür yerleşim yerlerinde kamusal ihtiyaçların giderildiği mekânlar yerleşim yerinin merkezinde yer alır.(Bilgiseven, 1988: 67)

Bu durum şehirlerde de daha büyük ölçekte de olsa aynen uygulanmaktadır. Osmanlı toplumunun sosyalleştiği alanlar olan camiler şehrin merkezinde kurulmuş ve vakıfların merkezleri de olan bu camilerin içinde okul, medrese, hamam, kütüphane, hastane, aşevi vs. vakıf kuruluşları çalışmıştır. Vakıfların bu fiziki konumlanışı merkezden çevreye doğru bir sosyal bütünleşmenin oluşmasını sağlamakta etkili olmuştur (Ertem, 2011: 38).

Vakıflar sosyal bütünleşmeye ikinci olumlu faydası ise verdikleri hizmetlerin nevi, şekli ve sunum zamanlarıdır. Daha önce açıklandığı gibi vakıflar toplumu ilgilendiren hemen hemen bütün alanlarda hizmet vererek toplumda fertler arasında sosyal yardımlaşma, sosyal dayanışma ve iş birliğini tesis etmeye çalışmıştır (Erkilet, 1994: 90).

2.1.2 Osmanlı Modernleşmesi ve Sosyal Hizmet Kurumları

XIX. yüzyılın başından itibaren Avrupa’daki gelişmelerin bir yansıması olarak Osmanlı’da toplum yaşamını her alanda etkileyecek biçimde bazı yenileşme hareketleri başlatılmıştı. Başta III. Selim ve II. Mahmut gibi yenileşme yanlısı Osmanlı hükümdarları devlet idaresi ve bürokratik yapıda bazı reform sayılabilecek düzenlemelere giderek yenileşme hareketlerinin öncüsü olmuşlardı. 1808 tarihli “Sened-i İttifak” ve 1839 tarihinde “Gülhane Hatt-ı Hümayunu”nun (Tanzimat Fermanı) okunmasıyla başlayan Tanzimat sonrasında Osmanlı siyasal ve toplumsal yaşamında önemli değişiklikler olmuştur. XIX. yüzyılla beraber Osmanlı’nın bir imparatorluktan devlete dönüşümü süreci yaşanmıştır. Bu yüzyılın getirdiği değişiklik ve yenilikler her alanda olduğu gibi sosyal hizmetler ve sosyal yardım konularında da devletin dönüşümünü göstermektedir. Bu dönemde vakıfların bir çoğu devletleştirilerek görevleri devlet eli ile yapılı hale gelmiş, aynı şekilde lonca

teşkilatının yaptığı bir çok yardımda devlet eli ile yapılır hale gelmiştir (Zengin vd., 2012: 135).

Osmanlı modernleşme döneminde sosyal hizmetler üç dönemde incelenebilir. İlk dönem, Tanzimat döneminin başlangıcından II. Abdülhamid'in tahta çıktığı I. Meşrutiyet'e kadar geçen süreci kapsayan dönem olup, 1839-1876 yılları arasındadır. Bu ilk dönemin temel karakteristiği, yoksullara yönelik sosyal yardım uygulamalarının merkezi olması ve devlet hazinesinden karşılanmasıdır. İkinci dönem ise, II. Abdülhamit'in tahtta olduğu 1876–1908 yılları arasındadır. Bu dönemin sosyal yardım uygulamalarının belirleyici özelliği ise II. Abdülhamit'in kişiliği etrafında şekilleniyor olmasıdır. Bu dönemde yapılan sosyal yardımlar, hayırseverlik yaklaşımı içinde II. Abdülhamit'in kendi adına dağıttığı bağış, hediye, hayrat ve yardımlar olarak görülmektedir ki, aslında bu durum klasik döneme bir geri dönüş çağrışımı yapmaktadır (Akyol, 2013: 35). Son dönem ise II. Meşrutiyet'ten itibaren I. Dünya Savaşı sonuna kadar geçen on yıllık (1908–1918) süreyi kapsamaktadır. Bu dönemde iktidarı elinde bulunduran İttihat ve Terakki'nin eskinin izlerini silme ve daha milli ve batılı bir politika gütmemesinin yansıması olarak sosyal yardım uygulamalarında da değişim söz konusudur. Meşrutiyet'in ikinci kez ilanı ile birlikte yasama yoluyla düzenlemeye gidilebilmiş, dolayısıyla da sosyal yardım politikası ve uygulamaları yasal ve kurumsal yapıya kavuşturularak daha “modern” ve daha “bürokratik” bir hal almıştır.

Osmanlı modernleşmesinin başladığı 1800'lü yıllardan cumhuriyetin kurulmasına kadar geçen süre içinde bazıları bugün de varlığını sürdüren bir takım kurumlar kurulmaya başlanmıştır. Dönemin sosyal hizmetlerini bu kurumlar üzerinden incelemek faydalı olacaktır.

2.1.2.1 Islahhaneler

Osmanlı toplumunda savaşlar, yoksulluk ve göçler nedeniyle yetim çocuklar meselesi gündeme gelmiş ve Tanzimat Fermanı (1839) ile devlet, çocukları korumaya yönelik bazı koruyucu tedbirler almıştır. Açıldıkları dönemde

kimsesizlerin barınağı şeklinde ortaya çıkan ıslahhaneler, bu özelliklerinden dolayı kısa sürede benimsenmişlerdir (Kodaman,1980: 171). Her yerde açılan ıslahhanelere yerel idareciler ile ahali ve memurların desteği bunların sayısına kısa sürede artırmıştır. Bunlardan ilki Niş'te açılan ve bunun devamında birçok yerde görülen ıslahhanelerdir (Öztürk, 1995: 440).

Osmanlı'nın döneminin ilk vilayet gazetesi olan Tuna gazetesinde 1866 yılında çıkan bir sayısında Niş İslahhaneleri hakkında geniş bir habere yer verilmiştir. İslahhanelerin kapsamı hakkında bilgiler verilen haber şöyledir:

Tuna Vilayeti Valisi olarak görev yapmakta olan Mithat Paşa tarafından, Niş Eyaleti'nde (...) ayırım yapılmaksızın gerek Müslüman ve gerekse Hıristiyan ailelerle muhacir çocuklarından yetim ve öksüz olup kendilerine bakacak diğer yakınları bulunmayanlarla, yakınları olmakla birlikte bakımları ve yetiştirilmeleri için dilekçe ile müracaat edilenlerin kabul edildiği ıslahhane isimli bir kurum oluşturulmuştur. (Karatay, 2007: 11)

Günümüzdeki endüstri meslek liselerine benzer bir eğitim veren ıslahhane, yetim çocukların koruma ve bakımlarının sağlanması bakımından da yetiştirme yurtlarına benzetilebilir. Kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklara yönelik ilk sistemli kurumsal girişim olan ıslahhaneler daha sonra Rusçuk ve Sofya'da da açılmıştır.

Osmanlı'da kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin ilk yatılı kurum deneyimi olan bu ıslahhaneler, gerçek anlamda bir yetimhane olarak değil, Müslüman ve Hıristiyan kimsesiz çocukların "tahsil ve terbiyelerine bakmak, sanat öğretmek için" oluşturulan bir tür "sanayi mektebidir". Mithat Paşa'nın Sanayi Mektebi deneyimi II. Abdülhamit tarafından da kabul görmüş, benzeri kurumlar diğer eyaletlerde de kurulmuştur. Hatta Mithat Paşa tarafından ıslahhaneler için hazırlanan "İslahhaneler Nizamnamesi"nin 1903 yılında İstanbul'da kurulacak olan "Darülhayr-i Ali" adlı kimsesiz Müslüman yetimler "darüleytamının" işletilmesine kaynaklık ettiği belirtilmektedir.

2.1.2.2 Darülaceze

1877 Osmanlı -Rus Savaşından sonra Rumeli'den binlerce kişinin İstanbul'a göç etmesi kentin yaşam düzenini büyük ölçüde etkilemişti. İlk göçmen kabileleri Temmuz 1877'de gelmiş bunu Ocak 1878'den itibaren günde 10.000 kişiye varan büyük göçler izlemiştir. Göçmenlerin barındırılması, doyurulması, hastaların tedavi edilmesi büyük sorun olmuş ve bu işler için "İdare-i Umumiye-i Muhacirin Komisyonu" kurulmuştur. Göçmenler bu komisyon denetiminde geçici olarak cami, medrese, tekke, okul, han hatta saraylara, bunlar yetmeyince uygun konaklara, yalılara ve evlere yerleştirilmiştir. Temmuz 1877-Eylül 1879 arasında İstanbul'a 387.804 göçmen gelmiş, bakacak kimsesi ve geliri olmayan dul kadınlarla yetim ve öksüz çocuklar, Gülhane'deki Kırmızı Kışlada açılan Muhacirin Dul ve Eytamhânesi'ne yerleştirilmiştir. Hasta olanlar ise yine buradaki Muhacirin Hastanesi'nde tedavi edilmekteydi. Göçmenlerin azalması nedeniyle Muhacirin Komisyonu'nun lağvedilmesi üzerine 15 Ocak 1894 tarihinde bu kurumlar Şehremaneti (Belediye)'ne geçmiş ve Temmuz 1894'te Dulhâne'deki kadınlar ve küçük çocuklar Darülaceze'ye nakledilmiştir.

Darülaceze'nin kuruluş amacı olarak, "Sokaklarda dilenen çocuklarla, sakat erkek ve kadınların dilenmekten kurtarılmaları ve güçlerinin yettiği kadar çalıştırılabilmeleri" belirtilmiştir (Özbek, 2002: 23). Bu amacı gerçekleştirmek isteyen II. Abdülhamit, Darülaceze'nin kurulmasını buyurmuştur. Bu ferman sonrası oluşturulan komisyonun tetkikleri neticesinde, Darülaceze'nin Okmeydanı'nda kurulmasının iyi olacağı ve inşaatının 72.000 altın liraya çıkabileceğini padişaha bildirilmiştir. Bunun üzerine Darülaceze'nin Okmeydanı'nda inşasına başlanması Padişahın 25 Mart 1306 tarihi fermanı ile emir buyrulmuş ve bu ferman 30 Mart 1306 tarihli Resmi Tebliğ ile yayınlanmıştır.

Darülacezeyi basit manada yoksullar evi olarak düşünmemek lazımdır. Aslında bu kurum padişah II. Abdülhamit'in halkın refah ve sağlığı konusundaki ilgi ve iyi niyetinin bir göstergesidir. II. Abdülhamit, Darülaceze'nin kuruluş masraflarını

karşlamak üzere 7.000 şahsi eşyalarını hediye etmiş, ayrıca 10.000 altın lirayı da nakit olarak bağışlamıştır. Ayrıca piyango tertip edilmiş ve buradan da 50.000 altın lira toplanmıştır. Böylelikle temin edilen inşaat parası ile 6 Ekim 1892 tarihinde Darülaceze'nin temeli atılmış ve 19 Ağustos 1895 tarihinde binaların inşaatı tamamlanmıştır. Darülaceze'nin resmi açılışı ise 31 Ocak 1896 tarihinde yapılmıştır (Yıldırım, 1996: 8). Bu hayır kurumu düşkün, sakat, yaşlı, kimsesiz, kendini geçindiremeyen ve bakacak kimsesi olmayan, barınma, yeme ve içme gibi ihtiyaçlarını karşılayamayan kişiler için bir sosyal hizmet kurumu olarak açılmıştır. Darülacezenin bir amacı da insanları sokaklardan kurtararak onları dilencilik gibi kötü bir durumla ilgilenmemesini sağlamaktır.

Kurulduğu günden bu yana 28.000'i çocuk olmak üzere toplam 70.000 kişiye hizmet vermiş olan Darülaceze, din, dil, ırk ve sınıf farkı gözetmeksizin bakıma muhtaç, yaşlı, sakat insanlara, sokağa terk edilmiş kimsesiz çocuklara hizmet vermektedir. Bu hayır kurumu bugün de İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yönetilmektedir. Bu kurum Osmanlı başkentinde açılan ilk modern sosyal hizmet kurumudur (Özbek, 2002: 35).

2.1.2.3 Eytâm (Yetim) Sandıkları

Eytâm sandıklarının çıkış noktası, vefat eden ebeveynden yetimlerine intikal eden malların korunarak rüşd yaşına, yani hukuki olarak malları üzerinde tasarruf etme ehliyetine sahip olduğu yaşa geldiğinde, sahibine ulaştırılması anlayış ve sorumluluğudur. Bu kurum, Osmanlı toplumunda önceleri ferdi uygulama alanı bulmuş, sonraları kurumsal bir hüviyet kazanarak XIX. yüzyılın ortalarından itibaren devlet eliyle yönetilen önemli bir fona dönüşmüştür. Fonun yönetimi ve işleyişi ise, muhtelif tarihlerde yapılan yasal düzenlemeler çerçevesinde sağlanmıştır. Eytam sandıklarının amacı, her ne kadar yetimlerin haklarını korumak ise de bunun yanında deli, kayıp, dul kadın, yaşlı ve bunakların haklarının korunması, para ve mallarının değerlendirilmesini yapıyordu.

Eytam sandıklarını merkezileştirmek için 1851’de İstanbul’da Eytam Nezareti kurulmuştur. Bu Nezarete bağlı olarak her il ve kazada Eytam Meclisleri ve Eytam Sandıkları kurulmuştur. Eytam Nezareti veya Eytam Meclisleri, yetimlerin haklarını, ebeveyninden birinin ölümünden itibaren koruma altına almaya başlamıştır. Daha önceleri yetimlerle ilgili bir takım hükümler varken, tereke, vasi, rüşt ve diğer hukuki işlemlerle ilgili hükümler, Nezaretin kurulmasıyla yazılı hale getirilmiş ve disiplin altına alınmıştır. Eytam idareleri, yetim ve bahsedilen kişilerin hukuki işlemlerini takip ederken, para ve mallarının değerlendirilmesi işine de bu idarenin bünyesinde kurulan Eytam Sandıkları bakmaktaydı. Bu idare ve sandığın kurulması ile hem yetimlerin hakları hem de para ve mallarının değerlendirilmesi sağlanmıştır. Sandığın adı, daha sonra “Eytam İdanat Sandığı” şeklinde değiştirilmiştir. Değerlendirilen para ve mallardan yetimler için aylık nafakaları sağlanmıştır. Bunun yanında bu idare ve sandıklarla, devlete vergi olarak kazanç sağlanmıştır. Aynı zamanda istihdam yaratılmıştır. Yine sandıklar vasıtasıyla bölgesel çapta sermaye oluşturulmaya çalışılmıştır.

2.1.2.4 Himâye-i Etfâl Cemiyeti

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk sosyal hizmet kurumu olan Türkiye Himâye-i Etfâl Cemiyeti (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu), 1908 senesinde Kırklareli’de kuruldu. Cemiyet ülke çapında yapılanmasını 1917 yılında tamamlamıştır. Kimsesiz çocukların korunmasındaki yetersizlikler yüzünden savaşın son yıllarında, daha kapsamlı bir teşkilat kurulması yolunda başlayan çalışmalar sonucunda 6 Mart 1917’de Galatasaray Yurdunda toplanan 20 kişilik bir merkez heyeti kurulmuş ve ardından hükümetten gerekli çalışma izni alınarak cemiyet resmen faaliyetlerine başlamış ve 8 kişilik bir kurucular grubu hazırlanmıştır. Ayrıca 28 Mart 1918’de cemiyetin bünyesinde “Hanımlar Heyeti” kurulmuştur (Sarıkaya, 2007: 322).

Cemiyet kurulma çalışmalarını tamamladıktan sonra 67 maddelik bir de nizamname hazırlamıştır. Savaşın sonlarına doğru cemiyet 91 maddelik ve daha kapsamlı bir nizamname hazırlamıştır. Mondros Ateşkes Antlaşması’nın imzalandığı 1918 yılı ve

onu takip eden yıllarda cemiyet faaliyetlerine devam etmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulduktan sonra da bu kurum ihmal edilmemiş ve Ankara’da 30 Haziran 1921’de toplanan bir toplantı ile Himâye-i Etfâl Cemiyeti yeniden yapılandırılmıştır (Ummanel, 2017: 247). Cemiyetin amacı aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

I. Dünya Savaşı ve onu izleyen bir sürü çetin ve acılarla dolu savaşların, ülkemizde doğurduğu yıkımlardan olmak üzere, şehit çocukları ile bakım ve korunması millete kalan diğer sıkıntılara ve felaketlere uğramış çocukların, milletçe korunması ve yedirilip içirilmesi ve öteki felaket görmüş çocuklar ve bütün memleket çocuklarının hayatlarının korunması, maneviyatlarının güçlendirilmesi (...) (Sarıkaya, 2007: 323)

Cemiyet, çocuklar için düşünülen bu yardımların nasıl ve ne şekilde yapacağını ise 1925 tarihinde yayınlanan Nizamnamenin 2. maddesinde şu şekilde belirtmektedir.

Çocuk dispanserleri kurmak, Misafirhaneler ve yetim yuvaları kurmak, Muakkâm süt dağıtma yerleri oluşturmak, Fakir ve hasta çocukların tedavilerine yardım, Fakir çocuklara gıda ve malzeme vermek suretiyle yardım, Fakir okul çocuklarına gıda ve kırtasiye malzemesi vermek suretiyle yardım, Ücretsiz veya iaşesi (geçindirilme) ücreti cemiyet tarafından karşılanmak üzere çocukların aileler nezdine verilerek bunların durumlarının kontrol edilmesi (...) (Sarıkaya, 2007: 325)

2.1.2.5 Darüşşafaka

Adı “şefkat yurdu” anlamına gelen Darüşşafaka, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde bir derneğin himayesinde ve bir sivil oluşumun öncülüğünde kurulan ilk parasız özel okuldur. Kurulduğu zamanki tam adı Darüşşafakatü’l- İslâmiyye’dir. Devlet desteğini de kazanmış olan bu okulun temeli, açılmasına ön ayak olan Cemiyet-i Tedrîsiyye-i İslâmiyye’nin kurulmasıyla atılmıştır.

Dârüşşafaka kurumu, İstanbul Kapalıçarşı'da bulunan esnaf çıraklarını eğitmek üzere kurulmuştur. Cemiyete bu amacını gerçekleştirebilmesi için, Kapalıçarşı Örücüler Kapısı yakınlarında bir okul tahsis edilmiştir. Bina ve eğitim malzemelerinin tedarik edilmesinin ardından 1865 senesinde derslere başlanmıştır.

Kuruluşunun ardından ilk nizânamesini hazırlayan cemiyet öncelikli amacını; öksüz ve kimsesiz çocuklar başta olmak üzere, bütün çocukların dinî bilgileri, her tür yazılı evrakı okuyup yazmayı öğretmek olduğunu bildirmiştir. Bu eğitimlerden herhangi bir ücret talep edilmezken, başarılı olan ve eğitimini bir üst seviyelerde sürdürebilecek olan öğrencilere de maddi destek sağlanmıştır.

İlk yıl elli dört öğrencisi olan okulun süresi sekiz yıldır. İbtidâî-İdâdî (ilkokul) ve Rüşdiye (ortaokul) olarak belirlenen sınıflarda eğitimin ilk altı yılında İbtidâî-İdâdî ve Rüşdiye, son iki yılda ise “Âli” kısma ayrılmıştır. Bunlara ek olarak, son sınıfta, “Telgraf ve Fen Mektebi” eğitimi de verilmiştir. Okulun ilk öğretmenleri, asker ve İstanbul’lu aydınlardan teşekkül etmiştir ve gönüllü olarak görev almışlardır (Soydan, 2003: 251).

Dârüşşafaka’ya kabul edilecek öğrencilerde aranan şartlar şunlardır; on yaşından küçük, on iki yaşından büyük olmamak, anne ve babasının her ikisini veya birini kaybetmiş olmak (sınavda eşit puan alınırsa anne ve babasını kaybetmiş olanlara öncelik verilir), en az ilkokulların dördüncü sınıfına kadar gelmiş olmak yada sınavda başarılı olmak, herhangi bir hastalığı bulunmamak ve fiziki kusuru bulunmamak, Müslüman olmak (Koç, 2003: 185).

Nizâmname’de ayrıca; kuruma kabul edilen çocukların bütün masraflarının cemiyet kasasından karşılanması, idare ve eğitim kurullarının oluşturulması, okulun ve öğrencilerin durumları ile ilgilenmek için bir müdür ile müdîre görevlendirilmesine karar verilmiştir. Bu Nizâmname’de ayrıca; öğrencilerin askeriye ve diğer devlet kurumlarında çalışabilmesi için eğitilmesine ve okulda yatılı olarak kalabilmesine olanak tanınmıştır. Önceleri okul binasının iki bölümlü inşa edilerek kız öğrencilerin de okula kabul edilmesi düşünülmüş fakat daha sonra bundan vazgeçilmiştir (Karataş, 2015: 18-19).

Darüşşafaka'dan mezun olan çocukların seçtiği mesleklere bakıldığı zaman bu çocukların büyük bölümünün devlet memuriyetini seçtiği görülmektedir. Mezunların küçük bir kısmı ise özel sektörü tercih etmiştir. Örneğin II. Abdülhamid döneminde Hükümet, Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'nin itirazına karşın gümrük sisteminde reform yapmak üzere çalışmaya başlamıştır. Bu reformların alt yapısını oluşturan üst düzey bürokratların büyük bölümü ise Darüşşafaka mezunlarından oluşmuştur.

2.1.2.6 Hilal-i Ahmer (Kızılay)

Bu kurum, 1868 yılında İstanbul'da "Mecruhin ve Marda-i Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyet-i Osmaniyesi" adıyla kurulmuştur. 1876 yılında ise "Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti" adını almıştır (Akgün ve Uluğtekin, 2002: 23).

Kızılay aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkiye Cumhuriyeti'ne devrettiği nadir kurumlardan biridir. "Hilal-i Ahmer Cemiyeti"nin yardım alanları oldukça geniştir: Savaşta yaralanan askerler, savaşta esir düşenler, göçmenlere yardımlar, aş evleri, dispanser, hastane, poliklinik gibi sağlık hizmetleri bu kurumun hizmetlerindendi. Kurum, kurtuluş savaşı öncesi yıllardaki birçok savaşta ve kurtuluş savaşında cephede ve cephe gerisinde askerlere, sivillere sağlık ve diğer hizmetler vermiştir. Ayrıca doğal afetlerde de kurum aynı hizmetlerine devam etmiştir. Bu cemiyet, II. Meşrutiyet döneminde Türk kadınlarının üretken hale gelmesinde de katkısı olmuştur. Özellikle sağlık alanında kadın personel yetiştirmesi dikkat çekmiştir.

Saltanatın kaldırılmasından iki gün sonra, 1923'te kuruluşundan beri Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti olarak anılan kurum, aşağıdaki bildiriye yayınlayarak adının "Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti" olarak değiştirildiğini duyurdu. 1935'te "Türkiye Kızılay Cemiyeti" ve 1947'de "Türkiye Kızılay Derneği" adını almıştır.²

²<https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz/sosyal-hizmetler>

Günümüzde Türk Kızılay'ı, sosyal hizmet alanında, geliştirdiği örnek projelerle insan onurunu koruyarak sosyal yardım çalışmaları yürütmektedir. Vekâletle Kurban Kesimi Kampanyası, Adak Kurban Kesimi, Zekât, Sevgi Bohçası, Özel Eğitim Sınıfları Projesi, büyük alışveriş zincirleriyle gerçekleştirilen işbirlikleri, hayırseverlerin bağışlarıyla hazırlanan gıda paketleri ile şubeleri aracılığıyla ihtiyaç sahiplerinin yıl boyu yanında olmaktadır. Ülke çapında faaliyet gösteren şubeleri, 13 aşevi, 3 huzurevi, 8 öğrenci yurdu, 5 giyim yardım merkezi ve kimsesizler evi ile mağdurların ihtiyaçlarına yönelik çözümler üretmektedir.³

2.1.2.7 Modern Dönem Sosyal Hizmet Kurumlarının Toplumsal Yapıya Etkileri

XIX. yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı imparatorluğunun toplumsal yapısı değişmeye başlamıştır. Ülkede yaşanan sosyo-ekonomik değişimler, yüzyıllardır sosyal hizmet sağlayıcısı durumunda olan vakıf, lonca, imarethane, külliye gibi kurumların yapısının bozulmasına dolayısı ile bu toplumsal hizmetlerin yürütülememesine neden olmaya başlamıştır. Bunun sonucunda devlet, bu kurumları kendi bünyesine alma gereğini duymuştur. Sayılan sosyal hizmet kurumlarının devlet idaresine geçmesinin nedenlerinden bir diğeri de devletin merkezileşme eğilimine girmesidir.

Sosyal hizmetlerin devlet eli ile yerine getirilmesi bu günde işlevlerini yerine getiren birçok sosyal kurumun ilk defa kurulmasına yol açmıştır. Çocukların eğitimi ve meslek sahibi olarak topluma kazandırılması için kurulan “ıslahane”ler sayesinde Osmanlı devletinde ilk olarak kurumsal bir şekilde ve devlet eli ile teknik eğitim verilmeye başlanmıştır. Bu kurumlar bugün eğitim veren meslek liselerinin temelini oluşturmaktadır. Ayrıca yine yetim ve kimsesiz çocuklar için kurulan sosyal destek vazifesini yerine getiren eytam sandıkları da ebeveynsiz kalan ve bir şekilde toplumun sosyal yapısında bozulmaya neden olabilecek tehlikelere açık olan çocukların maddi yönden korunmasını sağlamayı amaçlayan kurumlar olmuştur.

³ <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz/sosyal-hizmetler>

Kimsesiz çocuk ve yaşlıların korunması için kurulan kurumlardan bir diğeri de Darülâceze'dir. Kuruluş amacı; "Sokaklarda dilenen çocuklarla, sakat erkek ve kadınların dilenmekten kurtarılımları ve güçlerinin yettiği kadar çalıştırılabilmeleri" olarak belirlenen bu kurum toplumsal yapının bozulmaya başladığı, Osmanlı topraklarına çok fazla göçün yaşandığı bir dönemde sosyal bir zorunluluk sonucu kurulmuştur. Modern toplumların da halihazırda çözüm bulmaya çalıştığı sokakta yaşayan ve sosyal güvencesi olmayan dezavantajlı insanların korunmasını amaçlayan bu kurum günümüzde de çok daha modern şartlarda görev yaparak toplumsal bir görev yerine getirmektedir.

Modernleşme döneminde eğitim ve sosyal koruma amacı ile kurulan bir diğerkurumda Darüşşafaka olmuştur. Öncelikli olarak Kapalıçarşı'da çalışan çocuklara eğitim verilmesi için kurulan bu kurum ebevyenlerinden en az birini kaybetmiş olan çocukları bünyesine almış ve onların eğitilerek hem mesleklerinde hemde toplumsal yaşamda kendilerini var edebilmelerini amaçlamıştır. Bu kurumda Darülaceze gibi bu günde verdiği kaliteli eğitim ile yetim ve öksüz çocuklara kaliteli hizmet sunarak bu çocukların topluma katılmasına olanak sağlamaktadır.

Bu gün bir devlet kurumu olarak faaliyet gösteren ve Himaye-i Etfâl Cemiyeti (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu)'de XX. yüzyıl başında, savaşlar neticesinde kimsesiz kalmış çocukların devlet eli ile "milletçe" bakımının üstlenilmesi amacı ile kurulmuştur. Kurulduğu günden itibaren 18 yaşına kadar olan tüm kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukların eğitilerek topluma kazandırılmasını amaçlayan bu kurum önemli bir toplumsal sorun olan çocukların bakımı ve eğitim konusundaki en kurumsal yapı olmuştur.

Osmanlı devletinde sadece yaşlı ve çocukların bakımı ile ilgili kurumlar kurulmamış bir başka sorun olan doğal afet, savaş gibi sorunların yarattığı sosyal sorunların çözümüne de katkıda bulunabilmek için Hilal- Ahmer Cemiyeti (Kızılay) kurulmuştur. Bu kurumda diğerkurumları gibi bu günde çalışmakta ve kuruluş aşamasında belirlenen asli görevlerini yerine getirerek oluşabilecek afetlerde yardımlarda bulunarak sosyal kargaşanın oluşmasını önlemeye çalışmaktadır

2.2 CUMHURİYET DÖNEMİNDE SOSYAL HİZMETLER

Türk siyasi hayatı, altıyüz yıldan fazla hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu deneyiminin arkasından Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni bir evreye girmiştir. Bu dönem eklektik yapısıyla özgün bir nitelik arz eder. Bununla birlikte daha önce değinildiği gibi sosyal ve siyasal alandaki kimi kurumlar günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

Cumhuriyet Türkiye'si aynı zamanda sosyal hizmetler alanında Cumhuriyetin ilanı ile zamana uygun olarak bir takım değişikliklere gitmiştir. Bu değişiklikler genel olarak iki dönemde incelenebilir. Bu dönemlerden ilki planlı dönem öncesi olarak adlandırılan 1923-1963 dönemidir. İkinci dönem ise planlı dönem olarak adlandırılan 1963-2019 yıllarını kapsamaktadır. Çalışmanın devamında ülkemizde Cumhuriyet dönemi sosyal hizmetlerin gelişimi konusu bu iki başlık altında incelenecektir.

2.2.1 Planlı Dönemden Önce Sosyal Hizmetler

Öncelikle erken Cumhuriyet döneminde sosyal yardımlarla ilgili bütün çalışmaların başarıyla yürütüldüğünü söylemek mümkün değildir. Bu dönemde sosyal hizmetler konusunu kapsayan düzenlemeler ele alındığında ilk atılan adımların genellikle hukuksal ve kurumsal yapılanmayla ilgili oldukları görülmektedir. Bu konuda yapılan en ciddi ve önemli düzenleme, Meclis kurulur kurulmaz 3 Mayıs 1920 tarihinde göreve başlayan hükümet içinde bir “Sıhhat ve İctima-i Muavenet Vekâleti”ne (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) yer verilmesi olmuştur.

Bakanlığın adından da anlaşılacağı üzere Türkiye’de sosyal hizmet konusu sağlık ve sosyal yardım işleri ile bir arada düşünülmüştür. Hatta sosyal yardımlar, kasaba ve köylere sağlık hizmeti götürülmesinde, salgın ve bulaşıcı hastalıklarla mücadelede, anne ve çocuk sağlığı ile ilgili bazı uygulamaların yerine getirilmesinde araç olarak kullanılan bir anlayış biçiminde benimsenmiş ve uygulanmıştır. Bu nedenle erken Cumhuriyet döneminde sosyal yardımlarla ilgili yapılan ilk düzenlemelerin

genellikle sağlık alanıyla sınırlı kaldığı görölmektedir. Diğer yandan hastalıklarla mücadele, yoksullukla savaşın da en önemli unsurlarından biri olarak ele alınmıştır.

2.2.1.1 Sosyal Yardımla İlgili Kabul Edilen Temel Kanunlar

Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra yeni bir anayasa hazırlanarak 1924 yılı Ocak ayında kanunlaşarak yürürlüğe girmiştir. Sosyal yardımlar açısından 1924 Anayasası'nda da durum pek farklı değildir; temel hak ve özgürlüklerle ilgili bazı kişisel hak ve özgürlükler sayılırken, sosyal ve ekonomik hak ve özgürlüklere ilişkin hükümlere pek yer verilmemiştir. Sadece idare meclislerinin görevleriyle ilgili hükümde sosyal yardımlara ilişkin bir durum tespiti söz konusu olmuştur (Atalay, 1996: 7).

İlk anayasalarda sosyal yardımlarla ilgili doğrudan hükümlere yer verilmese de sosyal yardım politikasının uygulanmasıyla ilişkilendirilecek bazı düzenlemelerin yapıldığını görmekteyiz. Bu temel kanunlardan ilki, 10 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen 1580 sayılı "Belediyeler Kanunu"dur. Kanunda, öncelikli olarak belediyelerin görev ve yetkileri sıralanırken, diğer taraftan sosyal yardımların uygulanmasıyla ilgili birçok hükme de yer verilmiştir. Kanun'un "Hemşeri Hukuku" başlıklı 13. Maddesinde

Her Türk, nüfus kütüğüne yerli olarak yazıldığı beldenin hemşerisidir. Hemşerilerin belediye işlerinde reye, intihaba, belediye idaresine iştirake ve belde idaresinin devamlı yardımlarından istifadeye hakları vardır.

denilerek, her vatandaşın yapılacak yardımlardan istifade edebileceği hüküm altına alınmıştır.

Yerel ölçekli sosyal yardım uygulamaları için vazgeçilmez kurumların başında gelen belediyelere, bu Kanun'un "Belediyelerin Vazifeleri" başlıklı 2. fasıldaki 15. Maddesi'nde sosyal yardımlarla ilişkilendirilebilecek birçok görev ve sorumluluk yüklenmiştir. Kanun'un 15. Maddesi'nde,

Belediyelerin kanunlar ve nizamnamelerle muayyen hukuku, buna mukabil beldenin ve belde halkının sıhhat, selamet ve

refahını temin, intizamını halelden vikaye maksadıyla yapacağı vazifeleri vardır. Bu vazifeler aşağıda yazılanlarla, ayrıca kanun ve nizamname ve talimatnamelerle muayyen hususlardır...

denilerek, fıkralar halinde toplam 76 adet görev sıralanmıştır. Sıralanan bu görevler içerisinde 11 ayrı alt hükümde sosyal yardımlarla ilgili vazifeler sayılmıştır. 15. maddede altında sosyal yardımlarla ilgili ön görülen hükümler sırasıyla şunlardır:

- **4. fıkra**; “Salgın ve bulaşıcı insan ve hayvan hastalıklarının önüne geçmek ve yayılmasına mâni olmak için mahsus kanun, nizamname veya talimatnameleri mucibince tatbik edilen tedbirler hakkında hükümet teşkilatıyla birlikte çalışmak”,
- **5. fıkra**; “...ücretli ücretsiz olan cenazeleri fenni şartlar dairesinde teşhiz, tekfin ve nakletmek, gömmek...”
- **17. fıkra**; “dilencileri dilenmekten menedecek tedbirler almak”
- **18. fıkra**; “bırakılmış ve bulunmuş çocukları, delileri, dalanmış ve kudurmuşları, sokakta bayılanları, kazaya ve afete uğrayanları koruyup gözetmek”
- **34. fıkra**; “fakir ailelerin ikiz çocuklarına, alelumum öksüz, fakir, kimsesiz çocuklara para, hekim, ilaç, yeme, içme, giyinme, barınma, tahsil, terbiye cihetlerinden yardım etmek, fakir hastalara meccanen bakmak, ilaç vermek, fakir cenazelerini meccanen kaldırmak, alil, işten aciz olup da bakacak kimsesi olmayanlara bakmak”,
- **45. fıkra**; “yetimhane, acezehane, doğum ve emzirme ve mecburi olarak meccani doğum evleri tesisat ve teşkilatı ve mahalleri Sıhhat Vekâletince tayin ve tasdik edilmek şartıyla tımarhane, fenni tephirhane ve tathir istasyonları vücade getirmek ve işletmek”,
- **48. fıkra**; “yersiz, yurtsuz olanlara iş bulmak, bunlardan garip olup çalışmayanları memleketine göndermek, kimsesiz kadın ve çocukları korumak”,

- **57. fıkra**; “eczanesi olmayan yerlerde hususi kanuna tevfikane eczane açmak, fakirlere parasız veya ucuz ilaç vermek, ücretli ücretsiz muayenehane, dispanser vücade getirmek, fakirler için meccani doğum yardımını temin etmek üzere ebe istihdam etmek”,
- **69. fıkra**; “fakirler için yatı evleri yapmak ve idare etmek”,
- **70. fıkra**; “şefkat, tasarruf, memurin ve müstahdemini belediye tekaüt sandıkları tesis ve idare etmek ve şehir bankaları açmak”,
- **71. Fıkra**; “muhtaciniçin iane sandıkları tesis ve idare etmek ve emvali menkule terhin sandıkları tesis etmek” (Bulut, 2014: 77-78).

Fıkralarda yer verilen hükümler dikkate alındığında sosyal yardımlarla ilgili pek çok alanın belediyelerin görev kapsamı içine sokulabileceği görülmektedir.

30 Nisan 1930 tarihinden kabul edilen 1593 Sayılı “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu” temelde toplum sağlığının korunması ve sağlık işlerinin yürütülmesini amaçlamıştır. Aslında bu kanunun kabul edilmesindeki ana hedef, toplumun bozulan sağlığının düzeltilmesi, bulaşıcı hastalıklarla mücadele ve yetişen genç Cumhuriyet vatandaşlarının sağlıklı birer insan olarak hayatlarını sürdürmeleridir. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile genel sağlığı korumak ve sağlık hizmetlerinin sağlanmasına yardımcı olmak için vilayet ve belediye düzeylerinde gerekli sağlık kurullarının kurulması hükmü getirilmiştir. Böylece kanun vasıtasıyla hem kamu hem de özel kuruluşlara bir sağlık standardı getirilmesi amaçlanmıştır.

Toplam 309 madde ve 15 bölümden oluşan Umumî Hıfzıssıhha Kanunu’nun “Sıhhi Teşkilât” başlıklı birinci, “Sâri ve Salgın Hastalıklarla Mücadele” başlıklı ikinci, “Muhacerete Ait Sıhhi İşler” başlıklı dördüncü, “Çocuk Hıfzıssıhhası” başlıklı altıncı ve “İşçiler Hıfzıssıhhası” başlıklı yedinci bapları, doğrudan sosyal yardımlarla ilgili pek çok hüküm içermektedir.

Sosyal yardımlarla doğrudan ilgili olarak kabul edilen temel kanunlardan bir diğeri de 1683 Sayılı “Askerî ve Mülkî Tekâüd Kanunu”dur. 08 Haziran1930 tarihinde kabul edilerek uygulamaya konulan bu yasal düzenleme ile çalışanların emeklilik haklarıyla ilgili dönemin gelişmekte olan sosyal güvenlik anlayışının ruhuna uygun bir kurumsal yapılanmaya gidilmesi amaçlanmıştır. Kamuda çalışan askeri ve idari personelle ilgili emeklilik ve diğer sosyal güvenlik araçlarını çağdaş kurallar içinde ele alan bu kanun yoluyla bir sandık kurulması öngörülmüştür. Çalışanların çalışma esnasında ve emeklilik sonrasında sosyal güvenlik, sosyal sigorta ve sosyal yardımlardan nasıl yararlanacaklarına ilişkin kurallar ve yöntemler ayrıntılı olarak belirlenmiştir (Bulut, 2014: 79).

Çalışan askeri personel ve memurlar ile bunların emeklileri için en önemli yasal düzenleme sayılan bu kanun, sonradan kurulacak pek çok tekaüt sandığının da öncüsü olacaktır. Memur ve emeklilerin aylıklarından prim kesilmeyerek emeklilikte hak edilecek maaşların devlet bütçesine konulacak ödeneklerden karşılanması hedefi, kanunun öngördüğü hükümlerin en önemlisidir. Kanunun hedeflediği bu amaç, emeklilikte yepyeni ve çağdaş bir anlayışı temsil etmektedir (Gülmez, 2004: 61).

Sosyal yardım uygulama alanlarından biri olan göçmenlere yönelik iskân politikasıyla ilgili “İskân Kanunu” isimli bir kanun kabul edilmiştir. Kanun uyarınca göç ve iskân işlerini yürütmekten sorumlu tutulan Dâhiliye Vekâleti’nin yetkisi 1935 yılında kabul edilen başka bir kanun uyarınca Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti’ne verilmiştir. Bu tarihten sonra göç ve iskân uygulamalarını yürütmekle yetkili ana kurum Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti olmuştur (Kayam, 2009: 89).

Sosyal yardımlarla ilgili yapılan en önemli yasalaşma çalışması ise, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti’nin teşkilât yapısını yeniden şekillendiren çalışmadır. Diğer bazı bakanlıklarla birlikte 9 Haziran 1936 tarihinde 3017 Sayılı “Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Teşkilât ve Memurîn Kanunu” kabul edilerek toplam 89 madde ve ek cetveller ile bakanlığın merkez ve taşra örgütlenmesi yeniden tasnif edilmiş ve bu kurumların görev ve yetkileri belirlenmiştir (Bulut, 2014: 81).

Sosyal sigortalar kapsamındaki sosyal yardımların, Cumhuriyet döneminde hayata geçmesi biraz geç olmuştur. Bu kapsamda kabul edilen ilk kanun, 8 Haziran 1936 tarihli ve 3008 sayılı İş Kanunu'dur. Bu kanun, Türkiye'de sosyal sigortaların doğmasına hukuki bakımdan kaynaklık eden ilk yasal ve modern çalışmadır. Gerçi, Kanun on ya da daha fazla işçinin çalıştığı yerleri kapsamakta; ancak tarım işçileri ile memurları ise kapsamamaktaydı.

Cumhuriyet kurulduktan sonra 15 yıl boyunca ilgili kanunların hükümleri uyarınca muhacir, mübadil ve mültecilere arazi, tohumluk, ziraî alet, çift hayvanı, ev, dükkân, sermaye, iş ve nakit para yardımı yapılmıştır. 1923 yılından 1934 yılına kadar Türkiye'ye yaklaşık 380 bin mübadil ve 247 binden fazla muhacir ve mülteci gelmişken 1938 yılına kadar gelen muhacir ve mülteci sayısında 144 bin kişilik artış olmuştur. Toplamda 196 binin üzerinde haneye ait toplam 771.611 göçmen kişi için bütçeden 30 milyon liradan fazla para harcanmıştı (Kaya, 2008: 470).

Türkiye Himaye-i Etfâl Cemiyeti 1921 yılında kurulmuştur. 1922 yılında toplam on tane merkez ve şubeye sahipken, 1938 yılına gelindiğinde merkez ve şubelerin sayısı 585'i aşmıştır. 1922 yılında kurumdan yardım gören çocuk sayısı 2.334 iken, 1938 yılında 300 bin çocuğu aşmıştır. Kurulduktan sonraki 15 yılın sonunda her türden yardımdan faydalanan çocuk sayısı toplam 1.977.022 tanedir (Bulut, 2014: 84). Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi'nde açılan Çocuk Sarayı'nda zamanına göre oldukça modern bir sosyal yardım ve sosyal hizmet faaliyeti yürütülmüştür. Merkezde bir yandan çocuk bakımı yapılırken, diğer yandan yoksul ve anne ve çocuklara ücretsiz sağlık hizmeti, eğitim, eğlence, banyo hizmeti, gıda yardımı (yemek, süt ve süt damlası) ve kreş hizmeti verilmekteydi. Çalışan annelerin çocuklarına mahsus yine Genel Merkez içinde iki tane ayrı kreş, kimsesiz ve bakıma muhtaç süt emme dönemindeki bebekler için bir Anakucağı ve bir tane de Çocuk Bakıcı Mektebi faaliyet göstermekteydi (Gül, 2004: 351). Darülaceze, bütün görev ve yetkileri aynı kalmak kaydıyla İstanbul Belediyesi'ne bağlanmıştır. 1925 yılından itibaren belediyeye bağlı yarı-resmi bir sosyal yardım ve sosyal hizmet kurumu olarak dönem boyunca faaliyetlerine devam etmiştir.

Bu dönemde sosyal yardım uygulamalarında yer alan kurumlardan bir tanesi de “Türk Maarif Cemiyeti”dir. Türk Kültür Kurumu olarak kurulması öngörülen bu cemiyet, açtığı okullarda ve yurtlarda öğrenim gören ve kalan öğrencilerden yoksul ve ihtiyacı olanlara yönelik çeşitli yardım faaliyetlerinde bulunmuştu. Cemiyete bağlı Kadırga’da açılan İstanbul Yurdu’nda kalan ortalama 225 öğrencinin %60’ı ve Bursa’da açılan yurttaki kalan 170 öğrencinin %30’u herhangi bir ücret ödemedi kalmıştır.

Planlı dönem öncesinde sosyal yardım uygulamaları bir bütün olarak ele alındığında sosyal yardımlardan faydalanan grupların çok çeşitli oldukları ortaya çıkmaktadır. Sadece sınırlı bir kesim değil, toplumun ihtiyaç sahibi her kesiminin sosyal yardımlardan faydalanmasına çalışılmıştır. Bu dönemde sosyal yardımlardan faydalanan grupların genellikle şunlar olduğu söylenebilir:

- Kimsesiz ve bakıma muhtaç yaşlılar.
- Düşkünler ve kadınlar.
- Öksüz, yetim ve kimsesiz çocuklar.
- Göçmenler.
- Felaketzedeler.
- Yoksullar.
- Muhtaçlar.
- Gaziler, şehit aileleri ve asker aileleri.

Gerek resmi gerek yarı resmi gerekse de sivil olsun bu dönemde sosyal yardım uygulamalarında yer alan kurum ve kuruluşlar:

- Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti/Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti.
- Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti.
- Muavenet-i İçtimaiye Kurumu.
- İçtimai Muavenet İşleri Dairesi ve şubeleri.
- Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlükleri.
- Hudut ve Sahiller Sıhhat Umum Müdürlüğü.

- Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti'ne bağlı diğer sağlık, sosyal yardım ve eğitim kurumları.
- Vakıflar Umum M¼d¼rl¼đ¼.
- Belediyeler.
- İl Özel İdareleri.
- CHF/P.
- T¼rkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti/T¼rkiye Kızılay Cemiyeti.
- T¼rkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti/T¼rkiye Çocuk Esirgeme Kurumu.
- Dar¼şşafaka.
- Dar¼laceze.
- T¼rk Maarif Cemiyeti.
- Teka¼t (emeklilik) sandıkları.
- Teav¼n ve yardım sandıkları.
- Kadın yardım cemiyetleri.
- Yardımsevenler cemiyetleri ve diğer gön¼ll¼ yardım cemiyetleri Şeklinde sıralanabilir.

II. D¼nya Savaşı'nın ardından sıkıntılarını atlarmaya başlayan T¼rkiye'de 1949 yılında 5387 Sayılı ilk Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu çıkarılmıştır. 1950'li yılların ortalarından sonra sosyal yardım ve hizmetler için ancak kesin bir Şeyler yapılmaya başlamıştır. Buna paralel olarak, 1954 yılında bir "Sosyal Hizmetler Enstit¼s¼" kurma çalışmaları başlamış ve bir kanun taslağı hazırlanmıştır (G¼lmez, 2004: 64). 1951 yılında g¼rme engellilere y¼nelik olarak Ankara'da K¼rler Okulu açılmıştır. Bu Ankara' a engellilere y¼nelik ilk kuruluş olmuştur. 1954 yılında Gaziantep'te K¼rler Okulu açılmıştır. Bu okul T¼rkiye'de g¼rme engellilere y¼nelik olarak ikinci kurum Gaziantep için ise engellilere y¼nelik ilk kurum olma özelliği taşımaktadır.

1955 yılında eğitilebilir zihinsel öz¼rl¼lere y¼nelik ilk özel sınıflar ve bu sınıflarda yetiştirilecek çocukları seşmek, incelemek ve rehberlikte bulunmak için ilk psikoloji kliniği Ankara'da faaliyete geçmiştir. Şimdiye kadar hep bedensel engellilere y¼nelik hizmet veren yerler açılırken bu kliniğin açılışı ile birlikte zihinsel engellilere y¼nelik ilk hizmet veren ilk klinik olma özelliği taşımıştır. 1957 yılında 6972 sayılı

Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu yerel yönetimlere verilen görevlerin yerine getirilmesinde idarelerin mali yetersizlikleri nedeniyle görevlerini tam ifa edememesi gibi sebeplerden ötürü ömrü yaklaşık 8 yıl süren ilk 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanununun yerine tekrar düzenlenerek gelmiştir.

1959 yılında yasanın kabulü ile “Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti” (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) bünyesinde Sosyal Hizmetler Enstitüsü’nün kurulması gerçekleşebilmiştir (Bulut, 2014: 85). 1959 yılında 7355 sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Kanun kapsamında 1961 yılında sosyal hizmetler alanında 4 yıllık eğitim ve öğretim vermek amacıyla Sosyal Hizmetler Akademisi kurulmuştur. 1967 yılında, “Hacettepe Üniversitesi Sosyal Çalışma Yüksekokulu” olmuş, bu yüksekokul 1969 yılında, “Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Çalışma” bölümü haline gelmiştir. Sosyoloji bölümü ile birleşen bölüm 1974’te ayrılmış 1976 yılında sosyal çalışma ve sosyal hizmetler adını alan bu bölüm Sosyal Hizmetler Akademisi ile 1922 yılında birleşerek Hacettepe üniversitesi sosyal hizmet bölümü olmuştur.

2.2.2 Planlı Dönemde Sosyal Hizmetler

Planlı dönem öncesinde ülkemizde sosyal hizmetlerin genel seyri bu şekilde devam ederken 1963 yılında başlayan planlı ekonomi dönemlerinde hazırlanan beş yıllık kalkınma programlarında diğer pek çok konuda olduğu gibi sosyal hizmetler politikaları ve işleyişleri ile ilgili hem saptamalar hem de ilerlemeler irdelenmiştir.

1963-67 yıllarını kapsayan I. Beş Yıllık Kalkınma Planında: Korunmaya muhtaç çocukların bakımı ve yetiştirilmesi için gerekli faaliyetlerin yapılması, çocuk suçluluğunun önlenmesi, engelli çocuklar konusuna daha fazla özen gösterilmesi, çocuk emeğinin su istimal edilmesinin önlenmesi ve böylelikle çocuk refahının sağlanması amaçları ortaya konulmuştur. Bu alanda hizmet üretecek sosyal hizmet kurumuna duyulan ihtiyacın altı çizilmiş, ayrıca çocuklara götürülecek nitelikli

sosyal hizmet faaliyetleri için yetişmiş insan gücüne olan ihtiyaç nedeniyle bu hususta kamu politikaları kabul edilmiştir (Danışoğlu, 1999: 431).

1968-72 yıllarını kapsayan II. Beş Yıllık Kalkınma Planında amaç ve hedefler şöyle özetlenmiştir:

Sosyal refah hizmetleri, kişilerin toplum hayatında gelişmeleri için gereken güvenlik ortamını yaratmak ve artan refahtan pay almalarını sağlamak (...) çocuk refahı, gençlerin refahı, aile bakımı, beden ve ruh yapılan bakımından veya sakatlıktan yüzünden çalışamayanların bakımı, tıbbi ve sosyal rehabilitasyon, işe alıştırma, suç ve suçlu ile ilgili hizmetler, boş zamanları değerlendirme konularında uygulanan kamu programları olacaktır.(DPT, 1968)

Bu programa uygun olarak, 1969 yılında İstanbul'da Eğitimi Güç Çocuklar İlkokulu açılmıştır. Bu okulların açılmasındaki amaç diğer çocuklar gibi eğitime normal katılamayan çocuklar için fırsat eşitliğini sağlamak ve onlara gereken düzeyde eğitim vermektir. 1970'li yılların başına gelene kadar Sosyal Sigortalar Kurumu, Emekli Sandığı ve BAĞ-KUR'dan oluşan üçlü sigorta sisteminin yanında sosyal yardım ve hizmetler, herhangi bir hukuki düzenlemeden uzak bir şekilde, belli gruplara (yaşlı, çocuk, muhtaç vb.) belli oranlarda destek programları ile finanse edilmeye çalışılmıştır.

1973-77 yıllarını kapsayan III. Beş Yıllık Kalkınma Planında, sigorta kapsamı dışında kalan ve geleneksel dayanışmadan yoksun yaşlıların bakımına öncelik verilmesini, bu amaçla merkezi ve yerel yönetimlerle gönüllü kuruluşların hizmetlerinin tek bir sistem içinde yeniden düzenlenmesini öngörmüştür. Bu kalkınma planında kadın eğitiminin yaygınlaşması ile kadının tarım dışı faaliyetlerdeki çalışma yeteneğinin artması, iş olanaklarının daha hızlı artırılmasını gerektirebilecektir (Uludağ, 2014: 60).

Çocuğun iktisadi dayanak olarak düşünüldüğü bir ekonomiden, çocuk eğitimi gereğinin daha belirgin şekilde hissedildiği sanayi toplumuna geçiş, yeni sosyal kurumların kurulmasını ve eğitim olanaklarının artırılmasını zorunlu kalacaktır. Birinci kalkınma planında kız enstitülerinde eğitimin amacı, kız öğrencileri iyi bir ev kadını olarak yetiştirmek ve kadınlar için uygun görülen, mesleklere hazırlanmalarını

sağlamak amaçlanmışken ve İkinci kalkınma plan döneminde kız enstitülerinin öğretim programlarına üretim sistemi ihtiyaçlarını karşılayacak çalışmalar yapılmıştır. Üçüncü kalkınma planında ise Kız enstitüleri, ev kadınlığı ve annelik bilgileri verme yanında öğrencilerin çağdaş mesleklere yönlendirilmelerini sağlayacak kız meslek liselerine dönüştürüleceklerdir. Kız meslek liseleri giderek geleneksel meslek dalları yanında çağdaş koşullara uygun meslek dallarını kapsamlarına alacaklardır.

1974 yılında Ankara’da Ortopedik Özürlüler Okulu faaliyete girmiştir. Bu okulun faaliyete girişi ile fiziki olarak özürlü olan kişilere yönelik olarak iyileştirme imkânları sunmuştur.

1979-83 IV. Beş Yıllık Kalkınma Planında amaç olarak: Yetiştirme yurdu ve çocuk yuvasına olan ihtiyaca binaen yatırımların tamamlanması ifade edilmiştir. Yaşlılık hizmetleri toplumsal güvenlik başlığı altında ele alınmış ve üç odakta toplanmıştır. İlk olarak huzurevlerinin yapılması, mevcutlarının geliştirilmesi ve bu hizmetlerin Sosyal Hizmetler Kurumunca tek elden yürütülmesi, ikincil olarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’nın huzurevlerine ilişkin yatırımlarını hızlandırılması, son olarak ise özel girişimcilerin huzurevleri ve benzeri hizmetlere özendirilmesi ele alınmıştır. Bu anlayışın sosyal hizmetlerin kurumsallaşarak ticari bir sektör olarak da örgütlenmesi diğer planlara göre önemli bir farklılıktır (DPT, 1979).

1982 yılında alt özel sınıfları bitiren çocuklara iş öğretmek için ilk iş okulu Bursa’da açılmıştır. 1983 yılında “Himaye-i Etfal Derneği” devletleştirilerek “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu” adını almıştır. 1983 yılında “Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu” çıkmış ve yürürlüğe girmiştir. Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığında rehberlik hizmetlerinin de dahil edildiği “Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi” oluşturulmuştur. 1983 tarihli 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun kurulması, sosyal hizmetlerin sunumunda devlete sorumluluk yükleyen ve kurumsallaşmanın daha sistemli bir şekilde başladığı bir dönem olmuştur (Uludağ, 2014: 61).

1985-1989 yıllarını kapsayan V. Beş Yıllık Kalkınma Planında ana hedefler aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

(...)Sosyal hizmet programlarının uygulanmasında korunmaya muhtaç çocuk, muhtaç sakat ve muhtaç yaşlıya öncelik tanınacaktır. Bakıma muhtaç çocuklar için koruyucu aile programı ve evlat edinmenin şartları konusunda gerekli çalışmalar yapılacaktır. Körler, sağır, ortopedik özürlüler ve uyumsuz çocuklar için özel eğitim hizmeti veren eğitim kuruluşları sayıca ve nitelikleri itibariyle ihtiyaca cevap verebilecek seviyeye çıkarılacaktır. (DPT, 1985)

Görüldüğü gibi bu plan döneminde engellilerin korunması üzerinde durulmuştur, korunmaya muhtaç çocuklar alanında koruyucu aile ve evlatlık verme uygulamalarına ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Yetiştirme yurtları ve yuvaların hem sayı olarak hem de nitelik olarak artırılması kabul edilmiştir. Ayrıca yetiştirme yurdundan ayrılan çocuklara devlette istihdam şansı tanınarak sosyal hayata dönüşümlerini sağlanmıştır.

1990-94 yıllarını kapsayan VI. Beş Yıllık Kalkınma Planında genel olarak engellilere fırsat eşitliği sağlanması için sağlığın korunması ve geliştirilmesi ve eğitim üzerinde durulmuştur. Engelli bireylerin istihdama katılmaları ile beraber bağımlılıklarının azalacağı ifade edilmiştir. Özel eğitim gerektiren üstün yeteneklilerle, zihni, konuşma ve ortopedik engelliler, uyumsuzlar ve sürekli hastalığı olan çocukların eğitimi için gerekli altyapı geliştirilecektir (DPT, 1990).

Kurum bakımı yerine aile içindeki bakımın hedef alınması diğer planlardan farklı bir bakış açısıdır. Sosyal hizmetler ve yardım konusunda ailenin temel birim olarak alınması, yaşlıların korunması ve bakımı açısından ailenin daha uygun ortamlar sağladığı düşüncesi daha çok yurtdışındaki çalışmalardan esinlenmiştir. Buna karşılık huzurevlerinin sayılarının artırılmasında vakıflar, özel girişimler ve yerel yönetimlerin yatırımlarının desteklenmesi ve işbirliğinin sağlanması üzerinde durulmuş, muhtaç yaşlılara ödenen aylıkların yeniden gözden geçirilmesinin gerekliliği de vurgulanmıştır.

Korunmaya muhtaç çocuklara verilen hizmetin kurum bakımı yönteminde yoğunlaştığı, aile ve toplum yapısında meydana gelen değişimler nedeniyle, özellikle büyükşehirlerde koruyucu, önleyici ve telafi edici sosyal hizmetlere olan ihtiyacın arttığı, büyükşehirlerde özellikle risk grubu olarak çocukların görülmeye başlandığı, bu alana hizmet verecek sosyal hizmet uzmanlarına, psikologlara, pedagoğlara, psikolojik danışmanlara olan ihtiyacın arttığı kabul edilmiştir (Uludağ, 2014: 64-65).

1993 yılında Türkiye’de evde bakımla ilgili ilk proje Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü’nce Ankara, Adana, İzmir ve İstanbul illerinde uygulanmış; ancak pilot uygulamalardan etkili sonuç alınmadığı için sürdürülememiştir. 1994 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kurulan Yaşlılara Hizmet Merkezi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı bir kuruluş olan İstanbul Sağlık AŞ’nin yaşlı hastalar için evde sağlık destek hizmetleri ile birkaç özel kurumda ücretli olarak sürdürülen tıbbi bakım ve refakat hizmetlerinin dışında evde bakım sunulmamaktadır.

1996-2000 yıllarını kapsayan VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ise genel olarak; Sosyal hizmet ve sosyal yardıma ihtiyaç duyan grupların tespitinin yapılması ve hizmet sunan özel ve kamu kuruluşların ortak kriterlerin ve standartların getirilmesi, kaynakların etkin kullanılması için gerekli mevzuatın çalışılmasına karar verilmiştir. Kadınların toplumsal statülerinin yükseltilmesi ve kalkınmaya katılımlarının artırılabilmesi için eğitim, sağlık, istihdam, sosyal güvenlik alanları ile ilgili göstergelerinin iyileştirilmesi, yasal açıdan kadın-erkek eşitliğini engelleyen hususların düzenlenmesi gerekmektedir. Kadına yapılan hizmetle birlikte aile ve çocuk içinde refah ortamına katkıda bulunacak hizmetlerin yerine getirilmiş olacağı vurgulanmıştır (Uludağ, 2014: 66).

2001-2005 VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında: engellilere ilgili veri tabanı oluşturulması ve engelli bireylere erken müdahalenin yapılması ve engelliliğin önlenmesine yönelik programların daha etkin ve daha yaygın hale getirilmesi

hedeflenmiş, Engellilerde okullaşma oranlarının %10'a yükseltilmesi ve iyileştirme hizmetlerinin dünya standartlarına ulaştırılması ve sosyal güvencesi olmayan ailelere sosyal hizmet sağlayarak eşitsizliklerin azaltılması amaçlanmıştır (DPT, 2001). Sosyal hizmetler ve yardımlar başlığı altında ise;

Ülkemizin sosyo-ekonomik gelişmesine paralel olarak gelişme gösteren sanayileşme, kentleşme ve aile yapısında meydana gelen değişimler ve 60 ve üstü yaş grubunda yavaş da olsa görülmeye başlayan nüfus artışı, huzurevi ve yaşlı dayanışma merkezlerinin açılmasını, bu kesime yönelik bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinin artırılarak sürdürülmesi ihtiyacının önemini ortaya koymaktadır ifadeleri yer almaktadır.

2007-13 IX. Beş Yıllık Kalkınma Planında genel olarak:engellilere yönelik olarak onların eğitimi, aktif işgücü piyasasına katılması, sosyal güvenlik ve sağlık hizmetleri konuları ağırlıklı olmuştur. Engellilerin sosyal hayata katılmaları için sosyal ve fiziki çevrelerinin rehabilite edilmesi, özel eğitim imkanlarının artırılması hedeflenmiştir (Resmî Gazete, IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2006).

Bu kalkınma planında gençlere yönelik olarak stratejiler arasında fırsat eşitliğini sağlamak ve deneyim kazanmalarını karar alma süreçlerine katılmalarını sağlamak için tedbirler mevcuttur. İşgücü piyasasında zorluklarla karşılaşan kadınlar, gençler, uzun süreli işsizler, özürlüler ve eski hükümlüler için fırsat eşitliği sağlanacağı. Kadınların işgücüne ve istihdama katılımlarının artırılması amacıyla çocuk ve diğer bakım hizmetlerine erişimleri kolaylaştırılacağı, 2009 yılı içerisinde gençlerin istihdam oranlarını artırıcı ve bu bireylerin piyasaya tutunmalarını artırıcı işgücü yetiştirme kurları düzenleneceği, ifade edilmekte ve aktif işgücü programları içerisinde gençlere uygulanacak aktif işgücü programları ile gençlerin istihdam edilebilmelerinin artırılması hedeflenmektedir.

2014-18 yıllarını kapsayanX. Beş Yıllık Kalkınma Planında genel olarak; çocuk, genç ve yoksul ailelerin yaşadığı problemlere değinilmiş ve bu grupların dezavantajlarının azaltılabilmesi için yapılanlar ve yapılması gerekenler planda şöyle özetlenmiştir:

(...)Dezavantajlı çocuk ve gençlere yönelik başta SODES olmak üzere sosyal destek programları yürütülmektedir. Çocukların yoksulluktan kaynaklanan yoksunluklarının giderilmesi, erken çocukluk gelişiminin desteklenmesi, kız çocuklarının okullaşma ve okula devam oranlarının yükseltilmesi; eğitimde ve istihdamda olmayan gençlerin ekonomik ve toplumsal hayata katılımlarının artırılması hedeflenmektedir (...)(Kalkınma Bakanlığı, 2013)

2.3 SOSYAL HİZMET SAĞLAYAN KURUM VE KURULUŞLAR

Ülkemizde sosyal hizmet sağlayan resmî kurumların tümü, 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı adı ile kurulan ve 2018 yılında Çalışma Bakanlığı ile birleşerek, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adını olan Bakanlığa bağlı olarak çalışmalarını yürütmektedir. Diğer taraftan, yerel yönetimler ve çeşitli tüzel kişiliklerin kurup işlettiği hizmet müesseseleri de bu bakanlık ile entegrasyon halinde çalışmaktadır. Günümüzde Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, çocuk ve gençlere, engellilere, yaşlılara ve ailelere yönelik olarak pek çok sosyal hizmet alanında çalışmaktadır. Aşağıda bu çalışma alanları ve kurumların kapsamı ve işlevleri açıklanmaktadır.

2.3.1 Çocuklara ve Gençlere Yönelik Sosyal Hizmet Kurumları

Ülkemizde korunmaya muhtaç olan çocuk ve gençlere yönelik olarak pek çok kuruluş faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşlar 0-18 yaş arası çocukların her türlü bakım ve eğitimini üstlenmektedir. Aşağıda bu kurum ve kuruluşlar detaylı olarak incelenmektedir.

2.3.1.1 Çocuk Yuvaları

Ülkemizde “Çocuk Yuvaları”; 0-12 yaş arasındaki korunmaya muhtaç olan kız ve erkek çocukların, eğitsel, bedensel ve psiko-sosyal gelişimlerini sağlamak ile görevli, yatılı hizmet veren kuruluşlardır. Bu kuruluşlarda, 6 yaşını bitiren çocuklar, ilköğretime başlatılmaktadır. Çocuklardan sorumlu kuruluş eğitimcileri çocukların eğitim hayatı boyunca okuldaki öğretmenleri ile sürekli olarak çocukların gelişimi ile

ilgili olarak görüşmekte, kuruluş içinde ise etütler ile derslerinde başarılı olmaları için yardımcı olmaktadır. Buradaki amaç çocukların okullarını en iyi dereceler ile bitirerek hayata atılmalarına yardımcı olmaktır. Bu kuruluşlarda kalan engelli çocuklarda Millî Eğitim Bakanlığı'na ait özel kurumlarda eğitim görmektedir (Akbaş, 2006: 26). Bu kuruluşlarda okul döneminin dışında ise sportif, kültürel, sanatsal ve sosyal etkinlikler düzenlenmektedir. Yaz dönemini en iyi şekilde geçirmek için ebeveynlerinin yanına gönderilemeyen çocuklar için yaz kampı programları da düzenlenmektedir (Zengin 2012: 140).

2.3.1.2 Yetiştirme Yurtları

“13-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, onlara bakmak, bir iş veya meslek edinmelerini ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır” (Tomanbay 2012: 71).

2.3.1.3 Kreş ve Gündüz Bakımevleri

Bu kuruluşlar, 0-6 yaş aralığındaki çocukların bakım ve eğitimlerinin sağlanması, fiziksel ve duygusal gelişimlerine yardımcı olunması, ayrıca; temel toplumsal değer ve normların çocuklara benimsetilmesi görevlerini yerine getirmektedir. Bu çocuklar, okul döneminde gün içerisinde özel ve resmi kreş ve gündüz bakımevlerine gönderilmektedir. Böylece çocukların, farklı bir ortamda eğitim ve bakımları sağlanmaktadır.

2.3.1.4 Çocuk-Sevgi Evleri

Bu kuruluşlar, hala hizmet veren ve toplu bir şekilde yaşanan kuruluşlar yerine, içinde en fazla 6 ila 8 arası çocuğun bulunduğu ev konsepti ile döşenmiş olan kuruluşlardır. Bu bakım modeli Sallan Gül ve Gül, (2004) tarafından şöyle tanımlanmaktadır.

Toplu yaşamın getirdiği olumsuzlukları yaşamadan çocukların kendine güvenen, geleceğe güvenle bakan, kendisini buna en üst düzeyde hazırlayan ve gelecek kaygısını en aza indirmiş; arkadaşlık, komşuluk ve mahalle gibi kavramları doyusuya yaşayarak öğrenebileceği, toplumla iç içe ve toplumun gerçeklerini bilerek kendine yetebilen bir gençlik yetiştirmek amacıyla oluşturulan yeni bir bakım modelidir. (Sallan vd., 2004)

Çocuk sevgi evleri; her şehrin sosyo-kültürel ve fiziksel yapısının müsaade ettiği bölgelerinde ve genellikle şehir merkezlerinde, okullara ve hastanelere yakın çoğunlukla halkımız tarafından bağışlanan evlerde hizmet vermektedir.

2.3.1.5 Çocuk ve Gençlik Merkezleri

Bu kuruluşlar; eşler arası uyumsuzluk, hastalık, ihmal, yoksulluk, kötü alışkanlık, terk edilme gibi sebepler ile sokaklarda yaşamak zorunda kalan veya sokakta çalışan çocuk ve gençlerin, geçici bir süre ile rehabilite edildiği yatılı ve gündüzlü kuruluşlardır.

Sosyal dışlanma ve yoksulluk ile irtibatlandırılan çalışmalarda, gençlerin akranlarıyla olan ilişkilerine dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda, gençlerin toplumsal katılımını sağlamaya yönelik olarak gençlik merkezleri, gençlerin özerkliğini destekleyici ve sosyal dışlanmayı bertaraf edici bir rol üstlenebilmektedir. Öyle ki, gençlik merkezleri aracılığı ve çalışanları aracılığı ile gençlerin toplumda aktif olmalarını sağlamak olanaklıdır. Bunun da ötesinde, bu sayede sağlanan özgüven gençlerin kendileri ve içinde yaşadıkları toplum hakkında karar verici merci olmalarının önünü açabilecek ve kendilerini daha açık bir şekilde ifade etmelerine imkân sağlayabilecektir. Böylelikle toplum içerisinde daha aktif ve çevreleriyle iyi ilişkiler kurabilen bireyler olabileceklerdir.⁴

Bu merkezler sanat, bilim, spor, karikatür ve el sanatları gibi çeşitli dallarda gençlerin bilgi ve beceri düzeylerini arttıracak organizasyonlar ile gençleri ödüllendirmek suretiyle özgüven aşılacaktır. İlâveten, konferans, panel,

⁴<http://www.shcek.gov.tr>.

sempozyum, yarışma ve çeşitli aktivitelerle gençlere zararlı alışkanlıklar konusunda farkındalık oluşturmaktadır.

2.3.2 Ailelere ve Kadına Yönelik Sosyal Hizmet Kurumları

Türkiye'nin toplumsal yapısının temeli aileye dayanmaktadır. Bu nedenle ülkemizde uygulanmakta olan "Sosyal Hizmet Modeli"nin merkezinde de aile kurumunun devamlılığı esas alınmaktadır. Pek çok kurum, bu yaklaşım temel alınarak devlet tarafından yapılandırılmıştır. Bu kurumların en önemlisi Aile Danışma Merkezleri'dir. Aile Danışma merkezlerinin görevleri şöyle anlatılmaktadır;

Aile hayatının ve aile işlevlerinin geliştirilmesi, güçlendirilmesi yoluyla ailenin refahı, mutluluğu ve bütünlüğünün sağlanması, uyumlu aile ilişkilerine katkıda bulunulması, aileyi bir arada tutan bağların kuvvetlendirilmesi, aile üyelerinin kişiliklerinin sağlıklı biçimde gelişmesi, birey olma potansiyellerinin güçlendirilmesi ve toplumsal yaşama uyumlarının sağlanması (...)⁵

Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de aile ve kadına yönelen şiddet ve cinsel istismarın önlenmesi amacıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı kuruluşlar tarafından çalışmalar yapılmaktadır. Ülkemizde son dönemlerde artan kadına yönelik şiddet konusu bakanlık tarafından özellikle üzerinde durulan bir konudur. Çünkü kadına yönelik şiddet, kadının toplumsal ve bireysel işlevlerini, özel hayatını, mesleğini ve diğer sorumluluklarını yerine getirebilmesinde, güçlenmesi ve ilerlemesinin önünde en büyük engeli teşkil etmektedir.

Sosyal Hizmetler, insanların haklarının güvence altına alınmasını da kapsamaktadır. Güvenlik, eşitlik, özgürlük ve bütün bireylerin insanlık onuru ve bedensel bütünlüğü konusundaki hakların kadınlar içinde uygulanması gerekliliğinden hareketle Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kadının korunması konusunda önemli katkılar sağlamaktadır. Tüm bu nedenlerle Bakanlık, aile içi şiddet, ekonomik yoksunluk ve diğer sosyo-psikolojik problemler nedeni ile ailevi bütünlüğü bozulan,

⁵ www.ailevecalisma.gov.tr.

dışlanan, himaye ve yönlendirmeye muhtaç olan kadın ve ailelere gündüzlü ve yatılı hizmet vermektedir.⁶

Bakanlığa bağlı Kadın Konukevleri'nde, duygusal, fiziksel, cinsel ve ekonomik konularda istismara uğramış olan kadınların, psiko-sosyal ve ekonomik problemlerinin çözümlenebilmesi sırasında eğer varsa çocukları ile beraber ihtiyaçları karşılanarak geçici süre ile barınabilecekleri yatılı bakım hizmetleri verilmektedir.

Son dönemlerde ülkemizde yerel yönetimler tarafından da kadınlara yönelik olarak sosyal hizmetler verilmektedir. Özellikle büyük şehirlerde bulunan belediyeler bu işin öncüsü olmuştur. Belediyeler açtıkları çeşitli kurumlar ile bölgelerindeki kadınların korunması, eğitilmesi ve istihdam edilmesine yönelik olarak çalışmalar yürütülmektedir.

2.3.3 Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmet Kurumları

1980- ve 90'lı yıllardan itibaren teknik alandaki ilerlemelere paralel olarak gelişen tıp teknolojisi sayesinde insan yaşam beklentisi artmıştır. Bu durum diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de yaşlı nüfusun artmasına neden olmuştur (Özdemir ve Bilgili, 2014: 130). Ayrıca yine aynı dönemlerde gelişen kentleşme süreci ile birlikte geniş aile yapısı, çekirdek aileye evrilmiştir. Bu nedenle de yaşlı nüfus yalnız başına yaşayan bağımlı ve bakıma muhtaç hale gelmektedir. Tüm bu nedenlerle yaşlı vatandaşların evde bakılması, büyüyen bir problem olmaya başlamıştır. Bu problem ile başa çıkmak için devlet; Huzurevleri ve Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri açılmasına ihtiyaç duymuştur.

2.3.3.1 Huzurevleri-Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri

Huzurevlerine, ekonomik gücü bulunmayan, kanuni vasisi olmayan veya vasisi olupta bir şekilde yaşlının bakımını yaşlılar her hangi bir ücret ödemeksizin kabul edilmektedir. Bu kurumlarda, yaşlıların günlük ihtiyaçlarının karşılanmasının

⁶www.ailevecalisma.gov.tr

yanında, tıbbi bakım ve tedavileri de yapılmakta, ayrıca sosyal ve psikolojik sorunların çözülmesinde yardımcı olunması, boş zamanların değerlendirilmesi ve fiziksel aktivitelerin devamı sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu kuruluşlarda, yaşlıların sağlık durumları göz önüne alınarak uygun beslenme tarzlarının sağlanması için tıbbi hizmetler, doktor, diyetisyen, sosyal hizmet uzmanları, hemşire, psikolog, fizyoterapist ve gibi uzmanlar iş birliği yapmaktadır.

Huzurevlerine geldikten sonra, bazı yaşlılarda zaman içinde, zihinsel ve bedensel fonksiyonlarda kayıplar ortaya çıkmaktadır (Oğuz, 2007: 16). Bu durum onların sürekli olarak yatağa bağlı kalmasına ve devamlı olarak kontrol altında tutulmasına neden olmaktadır. Bu sebeple, altmış yaşın üzerinde olup, akıl ve ruh sağlığında bir sorun olmayan, bulaşıcı ve sürekli olarak tıbbi tedavi gerektiren bir hastalığı bulunmayan, yatağa bağımlı olan yaşlıların, bakımını ve korunmasını sağlamak için huzurevlerinin bünyelerinde özel bakım bölümleri kurulmuştur.

2.3.3.2 Yaşlı Dayanışma Merkezleri

Bu kuruluşlar, hayatını yalnız veya ailesi ile birlikte devam ettiren yaşlıların yaşam kalitesini artırabilmek, boş zamanlarını uygun aktiviteler ile değerlendirmek; psikolojik, sosyal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için rehberlik etmek üzere kurulmuştur. Bu merkezlere, üye olan yaşlılar, kendileri için düzenlenen eğlence ve sohbet toplantıları ile çeşitli konularda rehberlik, psikolojik danışmanlık, refakatçilik, el becerilerine yönelik aktiviteler ve basit sağlık yardımları almaktadır. Merkezlerin amaçlarından bir diğeri de yaşlı bireylerin bir arada ortak ilgileri ve sorunları noktasında paylaşımlar yapabilmeleri bu konular için birlikte çözüm yolları aramaları, tüm zamanlarını aktif olarak geçirebilmeleri, yalnızlık duygusunun baskısından kurtulmaları ve gerektiğinde ise profesyonel destek hizmetleri alabilmelerine imkan sağlanmaktadır.

2.3.3.3 Alzheimer Hastası Yaşlılar Gündüzlü Bakım Merkezi

Alzheimer hastalığı yaklaşık yirmi otuz yıldır gündemde olan bir hastalıktır. Halk arasında “bunama” olarak adlandırılan bu hastalık tıbben aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır.

Beyindeki bazı sinir hücrelerinin yavaş yavaş işlevini kaybetmesi sonucu çeşitli zihinsel bozukluklarla ortaya çıkan, geri dönüşü olmayan ilerleyici bir hastalıktır. Hastalık hafızayı ve düşünme, konuşma gibi zihinsel işlevleri etkilemekle birlikte dalgınlık, ruh hâli değişiklikleri, zaman ve mekân algılamasında bozukluklar gibi başka sorunlara da neden olmaktadır. (Işık, 2009: 35)

Alzheimer Hastası Yaşlılar Gündüzlü Bakım Merkezleri, ailesi ile beraber yaşayan ve bu hastalıktan muzdarip olan yaşlıların, gündüzleri evlerinde yalnız kalmalarından kaynaklanabilecek olan riskleri ortadan kaldırarak, yaşlının fiziksel güvenliğini sağlamak, hasta yaşlıyı çeşitli aktiviteler ile yeniden aktif hâle getirerek onda oluşacak olan duygusal sömürüyü azaltabilmek, aileleri ile dayanışma ve paylaşım sağlayarak onlarda oluşabilecek olan suçluluk ve çaresizlik ve duygularının azalmasını sağlamak, aileleri gündüzlü bakım merkezlerine yönlendirerek, diğer yaşlı kurumlarındaki yığılmaları engellemek amacı ile kurulmuştur.

2.3.4 Engellilere Yönelik Sosyal Hizmet Kurumları

“Engel”; kişinin psikolojik, fiziksel ve sosyal bakımdan bütünleyen çevresi ile iletişimin farklılaşması olarak algılanmaktadır. Bir ülkede engellilerin yaşam kalitesinin yükseltilmesi, onların topluma üretken bireyler olarak katılmasının sağlanması ve bireysel haklarının korunması “Sosyal Refah Devleti” anlayışı açısından zorunludur.

Ülkemizde engelli bireyler için yapılan her türlü hizmet, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından sağlanmaktadır. Bu kapsamda, 633 Sayılı KHK ile Bakanlık bünyesinde Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Engelli bireylere bakım hizmeti veren bakım merkezleri, “Bakım Hizmetleri Değerlendirme Heyeti” tarafından hazırlanan “Bakım Raporu” ve engellinin kişisel özellikleri dikkate alınmak suretiyle bir “Bireysel Bakım Planı” hazırlamaktadır. Bakım hizmetlerinin engellinin akrabalarınca verilmesi halinde “Bakım Hizmetleri Değerlendirme Heyeti” “Bireysel Bakım Planı”nın uygulanması için hizmeti verecek olan kişiye rehberlik eğitimi de vermektedir.

2011 senesinde ise yapılan yeni bir düzenleme ile diğer kamu kuruluşlarına bağlı merkezler ile ve Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı bulunan tüm merkezler, Müdürlüğe bağlanmıştır. Günümüzde, Genel Müdürlüğe bağlı 84 adet “Engelli Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi” hizmet vermektedir. Bu merkezler, ailesi olmayan yada ailesinin yanında bakımı imkansız olan engelli bireylerin “insan onuru”na yakışan şekilde, sürekli bakım hizmetinin verilmesi için açılan sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Merkezler kademeli şekilde “engelsiz yaşam merkezleri”ne dönüştürülmektedir. Yatılı bakım hizmetinin kalitesinin yükseltilmesi için kurum tarafından “Engelsiz Yaşam Merkezi Projesi” geliştirilmiştir. Bu proje kapsamında inşa edilen hizmet binaları, tek katlı, müstakil ve bahçeli, 280 metrekarelik, 12 engellinin birlikte yaşayabileceği yaşam evlerinden ve sosyal rehabilitasyon birimleri olan idari binadan oluşmaktadır.

2.3.5 Cumhuriyet Dönemi Sosyal Hizmetlerin Toplumsal Yapıya Etkileri

Bilindiği gibi bir toplumun sağlıklı olarak kabul edilebilmesi için, o toplumu oluşturan tüm bireylerin sosyal ve ekonomik refahının olması en önemli koşuldur. Bu anlamda sosyal hizmet olgusu toplumsal düzen için çok önemli hale gelmektedir. Ülkemizde ve dünyada gelişen kapitalist ekonomik sistem sayesinde her gün biraz daha fazla insan bakıma muhtaç hale gelmektedir. Özellikle çalışıp ekonomik kazanım elde edemeyen, yaşlı çocuklar ve engelliler gün geçtikçe daha fazla desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu guruplara verilen her türden sosyal hizmet onların topluma entegre olmasına dolayısıyla da toplumsal düzenin bozulmamasına yarar sağlamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti uzun mücadelelerin ardından kurulmakla birlikte Osmanlı gibi kadim bir devletin bakiyesidir. Bu nedenle bir çok kurumu miras olarak almış ve bazılarının yapısında toplumsal gerçeklere uygun olarak değişiklikler yaparak işletmeye devam etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren değişen sosyal ve siyasal yapıya paralel olarak her konuda olduğu gibi sosyal hizmetler alanında da kapsamlı değişikliklerin yapılması gerekmiştir. Fakat izlendiği kadarı ile ülkenin yoğun bir savaş halinden çıkmış olmasının getirdiği sosyal ve siyasal karmaşa, ekonomik yetersizlikler ve kalkınmaya öncelik verilmesi gibi nedenlerden

dolayı Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda sosyal hizmetler alanında büyük değişimlerin olmadığı, daha çok bazı sınırlı kanunların kabul edilerek, Osmanlıdan miras kalmış kurumlar üzerinden sosyal hizmetlerin yürütülmeye çalışıldığı gözlenmektedir.

1960'lı yıllara kadar, genel olarak sosyal güvence aşamasında kalan sosyal hizmetler, 1963 yılında siyasi hayatımıza giren planlı dönem kavramı ile başka bir boyuta evrilmiştir. Devletin sosyal-ekonomik ve siyasi alanda gerçekleştirmeyi planladığı çalışmaların ele alındığı bu planlarda ilk olarak yaşlı, engelli, öksüz, yetim, dul gibi sosyal yardıma muhtaç gruplardan bahsedilmeye başlamış ve bu gruplara yönelik politikalar belirlenirken bazı dağıntık sosyal hizmet kurumlarının yavaş yavaş kurumsallaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir.

2011 yılına kadar başbakanlığa bağlı olarak çalışan resmi sosyal hizmet kurumları ilk olarak bu yıl, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak örgütlenmiş ve sosyal hizmetlerin tek elden yürütülerek, hizmet kalite ve standartlarının yükseltilmesi, çeşitlendirilmesi amaçlanmıştır. Bakanlığın kurulmasından itibaren kurumsal olarak tek kaynaktan yürütülen sosyal hizmetlerin, batılı ülkeler model alınarak çeşitlendirildiği ve profesyonel sosyal çalışmacı, öğretmen ve sosyologlar tarafından sağlanmaya başladığı görülmektedir. Bu durumda sosyal hizmetlerin kurumsallaşması hem hizmet çeşidini hemde kalitesini artırmaya başlamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALMANYA ve TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMETLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

3.1 ALMANYA'DA SOSYAL HİZMETLER

Almanya'da Sosyal Hizmetlerin tamamına yakını Federal, Aile, Yaşlılar, Kadın ve Gençlik Bakanlığı sağlamaktadır. Aşağıdaki on başlıkta sağlanan sosyal hizmet

uygulamalarının hemen hemen tamamı bu bakanlığın koordinasyonunda yürütmektedir.

- Çocuk ve gençlere yönelik sosyal hizmetler
- Ailelere yönelik sosyal hizmetler
- Yaşlılara yönelik sosyal hizmetler
- Engellilere yönelik sosyal hizmetler
- Hastalara yönelik sosyal hizmetler
- Bağımlılara yönelik sosyal hizmetler
- Şiddet ve taciz görenlere yönelik sosyal hizmetler
- Evsizlere yönelik sosyal hizmetler
- Tutuklu ve hükümlülere yönelik sosyal hizmetler
- Sığınmacı ve mültecilere yönelik sosyal hizmetler.

Bakanlık yukarıdaki faaliyetleri yürütürken bazı yetkilerini eyalet ve belediyelere devretmiştir. Ayrıca Bakanlık sosyal hizmet çalışmalarının büyük bir kısmını kamu yararlı sivil toplum kuruluşları üzerinden gerçekleştirir. Bazen bu STK projelerine mali destek verirken, bazen de doğrudan federal proje vermektedir. Bu alanda faaliyet gösteren bağımsız organizasyonlar; kiliseler, kamu hukukuna tabi dinî kuruluşlar ve bağımsız sosyal yardım amaçlı birliklerdir.

Almanya'nın engelli kurumlarının %80'i, gençlik refah kurumlarının (kreş ve anaokulu dahil) %68'i, yaşlı bakım evlerinin %51'i ve hastahanelerin %39'u içinde Katolik, Protestan ve Yahudi cemaatlerin de bulunduğu derneklere aittir. Devlet sosyal politikalarını bu kurumlar üzerinden yürütmekte ve bu kurumlara bütçe desteği sağlamaktadır. Almanya sosyal Güvenlik Sistemindeki ortalama 250 milyar Euro bakım ve hastalık sigortaları bütçesinin bir kısmı, gençlik ve aile başta olmak üzere diğer sosyal hizmet yardımlarının bir kısmı bu sosyal hizmet kurumlarınca kullanılmaktadır. Federal Aile, Yaşlılar, Kadın ve Gençlik Bakanlığı, 3 müsteşarlık, 5 başkanlık, 3 müdürlük, 13 daire ve 67 departmandan (masa) oluşur. Ayrıca, "Veri Toplama Komiserliği", "Mülteci Politikası Ofisi" ve "AB ve Uluslararası Koordinasyon İşleri Müdürlükleri" de bu bakanlığın içindedir.

3.1.1 Sosyal Hizmetleri Sağlayan Kurumlar

Almanya’da sosyal hizmetler Kamu bazında yerel yönetimler ile dernekler ve bazı özel kuruluşlar tarafından sağlanmaktadır. Bu hizmetlerin sağlanmasındaki denetim ise federal hükümet tarafından gerçekleştirilir. Aşağıda sosyal hizmet sağlayan kurumlar detaylı olarak anlatılmaktadır.

3.1.1.1 Yerel Yönetimler

Belediyeler, yasalar çerçevesinde yerel topluluk işlerini kendi sorumluluklarında düzenleyebilmektedirler. Sosyal hizmetler yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluk alanına girer. Belediyeler sosyal hizmetler için yerel yönetimlerin öz-yönetim kanununu esas alır. Belediyeler, merkez politikanın ötesinde önceliklerini lokal toplumsal sorunlara ve kaynaklarına göre belirler. Belediyeler aynı zamanda kamu yararlı kurum ve kuruluşlarla da iş birliği yapar.

Sosyal hizmette sadece yardım hizmeti değil, aynı zamanda müdahale ve kontrol etme yetki ve sorumluluğu vardır. Bundan dolayı belediyeler bu ikinci görevi daha etkin yerine getirmektedirler. Belediyeler ncelikli olarak gençlik, konut, sağlık alanlarında refah devleti görevleri gereği hizmet sunarlar. Hizmetlerin bir kısmı danışmanlık hizmetleridir. Ayrıca Federal iş ajansı ile birlikte finansal güvenliği sağlamak amacıyla iş merkezlerini işlevsel kılarlar. Özellikle uzun süreli işsizler ile ilgilenir ve Sosyal Kanun Kitabı’nın (SGB II) uygulanmasından sorumludurlar.

Tablo 3.1. Almanya’da Sosyal Hizmet Sağlayan Kurumlar

Kurum	Görev Alanı
Gençlik Dairesi (Jugendamt)	Eğitim destek yardımları, gençlik çalışmaları, boşanma ve ayrılıkta danışmanlık, sosyal pedagojik aile yardımı, gençlik çalışması, devlet himayesine alma/ mahkeme süreci
Sosyal Güvenlik Dairesi (Sozialamt)	Yaşlı ve engelli insanlara danışmanlık ve rehberlik, evsiz ve bağımlılara danışmanlık hizmetleri
Sağlık Dairesi (Gesundheitsamt)	Fizyolojik hastalara danışmanlık ve rehberlik koruyucu önlemler çalışmaları; hamilelik danışmanlığı, bağımlılığa karşı tedbir ve önleyici çalışmalar
Konut Dairesi (Wohnungsamt)	Evsizlere danışmanlık acil yerleşim yurtlarına yönlendirme
Sosyal hizmetler dairesi (Amt für Soziale Dienste)	Belirlenmiş hedef kitle veya problemlere yönelik projelerin hazırlığı
İş Bulma Merkezi (Jobcenter)	Psikososyal sorunlarda danışmanlık, borç danışmanlığı ve bağımlılık danışmanlıkları

Kaynak: Mustafa Uyanık, Almanya Sosyal Yardım Sistemi ve Sosyal Hizmet Uygulamaları, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Yalova, 2018.

3.1.1.2 Dernekler ve Özel Kuruluşlar

Almanya’da Sosyal hizmetler, ağırlıklı olarak özel kuruluşlar tarafından sunulmaktadır. Bu alanda en büyük kamu yararlı sivil toplum kuruluşları kiliseler ile dinî cemaatlere ait kuruluşlardır. Sosyal hukuk devletlerinde, kamusal sosyal yardım kurumlarının yanında toplumun anayasa ile güvence altına alınan sosyal hak ve hizmetlerden eksiksiz bir şekilde yararlanabilmesine ve devletin bu alandaki yükünü hafifletmeye yönelik kâr amacı gütmeyen çeşitli serbest sosyal hizmet dernekleri vardır (Uyanık, 2018: 75).

Sosyal hizmet derneklerinin çatı kuruluşu olan Serbest Sosyal Hizmetler Federal Çalışma Topluluğu’na üye altı sosyal hizmet kuruluşu arasında seküler yardım kuruluşları olduğu gibi kuruluş amaçlarını dinî akidelere dayandıran kuruluşlar da mevcuttur. Almanya’da faaliyet gösteren en büyük sosyal yardım kuruluşlarından üçü dinî cemaat menşelidir. Caritas Katolik kilisesine, Diakonie Protestan kilisesine ve ZWSt Yahudi cemaatine bağlı bir kurum olarak çalışmalarını yürütür. Müslümanlar Sosyal Hizmeti adı altında ağırlıklı olarak Müslümanlara hizmet

edecek bir sosyal hizmet kurumu oluşturulması gerektiği 1995 yılından beri Almanya'nın gündemindedir.

“Serbest Sosyal Hizmetler Federal Çalışma Topluluğu” bu kuruluşları organize eden bir çatı kurumu olarak oluşturulmuştur. Bu kuruma bağlı kuruluşlar şunlardır:

- Alman Ortak Refah Derneği
- İşçi Refahı
- Alman Caritas Derneği
- Alman Kızıl Haçı
- EKD Sosyal Hizmet Ajansı
- Almanya Yahudileri Merkez Refah Ofisi. (Akyüz, 2008: 60)

Bu kurumlarda tam zamanlı yanı sıra çok sayıda gönüllü ve 1,6 milyondan fazla çalışan mevcuttur. Bu rakam bu kuruluşları Almanya'da metal sanayiinden sonra en büyük işveren durumuna getirmiştir.

Bu sosyal hizmet derneklerinin faaliyet alanları arasında sağlık hizmetleri, çocuk ve gençlere yönelik hizmetler, yaşlı bakım hizmetleri, uyuşturucu ve alkol bağımlılarına yönelik rehabilitasyon hizmetleri, hapisane ve hastanelerde manevi rehberlik hizmetleri, psikolojik destek hizmetleri ile engellilere yönelik sunulan hizmetler sayılabilir. Yine bu vakıflara bağlı hastaneler, kreşler, anaokulları, yaşlı bakım evleri, kadın sığınma evleri, rehabilitasyon merkezleri, çocuk ve genç evleri bulunmaktadır. Almanya'daki sosyal hizmet vakıfları, verdikleri hizmetleri %90 oranında devlet desteği ile finanse etmektedirler. Sosyal güvenlik ödeneklerinden kendilerine ayrılan bütçe, kamu yardımları, çeşitli projeler için Avrupa Birliği'nden alınan teşvik fonları, bağışlar ve kendi kaynakları bu kurumların çalışmalarını yürütmeye yararlandıkları diğer mali kaynaklardır. Almanya'nın en büyük sosyal hizmet vakıfları olan bu kurumlar, 1,7 milyona yakın personel çalıştıran, aynı zamanda pek çok bölge ve eyalette en büyük özel işveren konumundadır. Ayrıca 1,5 milyondan fazla gönüllü çalışan mevcuttur.

3.1.2 Almanya’da Sosyal Hizmet Sağlanan Gruplar

Daha önce değinildiği gibi Almanya’da çocuk ve gençlere, yaşlılara, engellilere, ailelere, hastalara, şiddet ve taciz mağdurlarına, bağımlılara, evsizlere, sığınmacı ve mültecilere, okullara, askerlere yönelik geniş kapsamlı sosyal hizmet uygulamaları bulunmaktadır. Bu grupların içinde en fazla yardım ve destek çocuklar ile ilgili konularda yapılmaktadır. Aşağıda çocuk ve gençlerden başlayarak sosyal hizmet talep eden gruplar ve bu gruplara sağlanan sosyal hizmetler incelenmektedir.

3.1.2.1 Çocuk ve Gençlere Yönelik Sosyal Hizmetler

Almanya’da çocuk ve gençlere yönelik ayrı ayrı sosyal hizmet programları uygulanmaktadır. Aşağıda bu sosyal hizmet uygulamaları incelenmektedir.

3.1.2.1.1. Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler

Almanya’da çocuklara sağlanan sosyal hizmetler, okul öncesi bakım ve okul sonrası bakım olarak iki döneme ayrılmaktadır. Aşağıda bu dönemler ve sağlanan sosyal hizmetler ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

3.1.2.1.1.1 Okul Öncesi Bakım

Çocuk hizmetleri 0-3 yaşını kapsayan çocuklara yönelik kreş hizmetleri ile başlamaktadır. Sonra 3-6 yaş arası anaokulu hizmetleri ile devam etmektedir. Çocuk bakımı tüm günlük veya günün belirli saatleri için uygulanmaktadır.

- Kreş ve Çocuk Bakımı (0-3yaş arası)
- Anaokulları (3-6 yaş arası)
- Okul sonrası bakım (6-12 yaş arası),
- Günlük özel bakıcı.

Federal İstatistik Dairesi’nin yapmış olduğu gençlik yardım istatistiğine göre 2006 - 2014 yılları arasında 0-14 yaş için Almanya çapında açılan eğitim müesseselerin sayısı 3.014.757’den 3.432.633’e yükselmiştir. Çocuk başı verilen eğitim payı da 3.464 Euro’dan 6.668 Euro’ya yükselmiştir. Eyaletler arasındaki fark çok ilgi

çekmektedir. 2014 yılı verilerine göre çocuk başı yıllık eğitim payı 9.390 Euro ile en yüksek Berlin eyaletindedir. Bu yardımlar eyaletlere göre farklılıklar arz ederken 3.868 Euro ile en düşük katkı payı Mecklenburg-Vorpommen Eyaleti'nde gerçekleşmiştir (Uyanık, 2018: 84).

Almanya'da 3 yaş altı çocuklara verilen hizmetler kreş hizmeti adı altında verilmektedir. Gündüzlü çocuk bakım kapsamına da giren çocuk bakımı ve kreş hizmetleri, Almanya'da çok yaygın olarak kullanılmaktadır.

Anaokulu hizmetlerinin tarihi kreşlere nazaran daha eskidir. Almanya'da sanayileşmenin getirmiş olduğu ihtiyaçtan yola çıkarak 19. yüzyılda ilk anaokulu çalışması farklı isimlerle açılmıştır. Almanya'da ilk anaokulları Frankfurt, Hamburg, Münih, Thüringen ve Berlin'de açılmıştır. Almanya'da Anaokulu gruplarının çeşitleri şöyle sıralanabilmektedir:

- Öğle önce veya sonrası gruplar (yarım günlük gruplar)
- Öğle önce ve sonrası uzun süreli gruplar
- Uzun çalışma saatli gruplar
- Uzun gün bakım sağlayan gruplar

Aşağıdaki şekilde 3.1'de görüldüğü gibi kamuya ait çocuk bakım merkezlerinde 2017 verilerine göre 144.742 çocuğun bakımı yapılmaktadır. Bunların %81'i 3 yaş altı olup, bunların içinden de %49,2'si 1-2 yaş aralığındadır (Uyanık, 2018: 85).

Tablo 3.2. Çocuk Bakım Merkezlerinde Hizmet Alan Çocuk Sayısı

Eyaletler	Çocuk bakımı 0-14 yaş	Toplamda 3 yaş altı	Bakım oranı		
			Yaş aralığı %		
			0-1	1-2	2-3
Baden Württemberg	17 630	71,3%	5,9%	48,0%	46,0%
Bayern	10 453	74,5%	5,2%	43,0%	51,8%
Berlin	5 680	73,5%	5,2%	51,9%	42,9%
Brandenburg	4 432	89,2%	4,0%	52,4%	43,7%
Bremen	1 216	79,6%	5,2%	45,0%	49,8%
Hamburg	3 405	68,4%	4,0%	47,7%	48,3%
Hessen	9 676	87,0%	5,3%	48,5%	46,2%
Mecklenburg Vorpompen	4 746	86,0%	4,0%	50,0%	46,0%
Niedersachsen	19 968	70,0%	4,2%	4,9%	50,1%
Nordrhein Westfalen	46 819	88,2%	3,7%	50,4%	45,9%
Rheinland-Pfalz	3 429	73,6%	7,1%	64,4%	28,6%
Saarland	680	76,0%	8,9%	43,7%	47,4%
Sachsen	7 326	96,0%	3,4%	49,9%	46,8%
Sachsen-Anhalt	826	83,5%	8,0%	52,3%	39,7%
Schleswig-Holstein	7 262	80,0%	3,7%	46,9%	49,3%
Thüringen	1 194	98,4%	6,9%	66,8%	26,3%
Almanya	144 742	81,0%	4,5%	49,2%	46,3%

Kaynak: Mustafa Uyanık, Almanya Sosyal Yardım Sistemi ve Sosyal Hizmet Uygulamaları, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Yalova, 2018.

Almanya’da kreş ve anaokullarında kilise derneklerinin ağırlığı yadsınamayacak kadar fazladır. Protestan kilisesi Almanya’da bu kurumların taşıyıcılığını bizzat kendisi yapmamakta; yerel belediyeler, sosyal hizmet kurumları ve yerel kilise dernekleri ile birlikte çalışmaktadır. “Protestan Konfederasyon Gündüzlü Bakım Derneği (BETA)” 1922 yılında kurulmuştur. Ana hedeflerinden biri dinî sorumluluktan yola çıkarak çocukların eğitim ve bakımına katkı sağlamaktır. Dernek 22 eyalet derneği ile Almanya çapında hizmet sunmaktadır. Katolik kilisesi Almanya genelinde bünyesinde bulunan 9.370 eğitim kurumu ve 95.331 personel ile 592.162 çocuğa hizmet sunmaktadır. Protestan ve Katolik kiliselerine bağlı olan gündüzlü bakım kurumları Federal Almanya’daki eğitim kurumlarının %50’sini oluşturmaktadır. Böylelikle temel eğitime büyük bir katkı sağlanmaktadır (Dama, 2016: 74).

3.1.2.1.1.2 Okul Sonrası Bakım

Almanya’da okul sonrası bakım çocuk ve gençlik merkezleri ve günlük özel bakıcı anne baba programları ile sağlanmaktadır.

- **Çocuk ve Gençlik merkezleri**

Çocuk ve gençlik merkezleri genelde belediyelere bağlı hizmet sunmaktadırlar. Gençlik merkezleri okul dışı alternatif yardım ve hizmetlerin büyük oranı kilise ve kiliseye bağlı dernekler bünyesinde yürütülmektedir (Sönmez, 2015: 60). Diğerleri ise farklı derneklerdir. Çalışmaların teknik denetimi yerel gençlik dairelerin uhdesindedir. Önleyici tedbir çalışmaları ve nitelikli zaman eğitimi için ilgi çeken program ve projeler derneklerce üretilip belediyeye bütçe için sunulmaktadır. Bütçe Gençlik Dairesi denetim departmanından geçtikten sonra hizmete hazır hale gelmektedir. Danışmanlık ve bire bir danışmanlık hizmetleri programlara dahil edilmektedir. Çocuk ve gençlerin bir kısmının derneklerin hazırlamış oldukları program hazırlıklarına katılımları, organize ekibinde olmaları, sorumluluk almaları, cafe bölümünde çalışmaları ve nihayetinde gönüllü ekibinde yer almaları hedeflenmektedir.

- **Günlük Özel Bakıcı Anne-Baba**

Federal İstatistik Dairesi’nin yapmış olduğu açıklamaya göre 2011 aralık ayında 42.800 bakıcı anne ve baba tespit edilmiş ve bunların baktığı çocuk sayısı 124 bindir. Bu sayı yükselerek çoğalmaktadır. 2016 yılında 40 bin yeni sertifikalı bakıcı anne ve baba bu sektöre kazandırılmıştır. Almanya’da günlük bakıcılık mesleğini elde etmek için bazı gereksinimler beklenmektedir. Yasalara göre; bakımın çocuğun evi dışında yapılması ve haftalık 15 saati geçmesi gerekmektedir. Çocukların gençlik dairesinin yönlendirmesi ile bakıcılara gitmeleri gerekmektedir. Bakıcılardan beklentiler şöyledir:

- Fiziksel ve zihinsel esneklik
- Güvenilirlik
- Sorumluluk

- Organizasyon yeteneği
- İşbirliği yeteneği
- İstikrar

Kişisel özelliklerin yanı sıra gençlik dairelerinin organize ettiği eğitime katılmaları ve kendilerine sunulan yılda bir defa ileri eğitim programlarında kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Eğitimin içeriğinde çocuk gelişimi ve evreleri, iletişim, sağlık, ilk yardım kursları ve sağlıklı beslenme gibi konular işlenmektedir. 6 ay süreli olup, belli modüllerden oluşan eğitim haftalık periyotlarla akşam ve sabah saatlerinde sunulmaktadır. Ayrıca bakım yapılacak evlerde çocukların oynayabilecekleri ortamların sağlanması gerekmektedir.

- **Federal Programlar**

Günümüzde Almanya'da Federal Devlet eli ile 6-12 yaş grubundaki çocuklar için bazı eğitim ve katılım programları uygulanmaktadır. Bu programlardan bazı örnekler aşağıda görülmektedir.

- **KiTa Plus Programı**

Aileden sorumlu bakanlığın, ailelerin iş ve aile hayatındaki uyumu sağlayabilmeleri için hazırlamış olduğu bu projenin bütçesi 100 milyon Euro'dur. Projeye dahil olan kreş ve anaokulları çalışma saatlerini velilerin iş-okul ihtiyaçlarına göre ayarlamaktadırlar. Vardiyalı çalışan aileler, tek ebeveynli aileler, serbest işte çalışanlar, akademik eğitimde bulunanlara yönelik destek projeleri sunup, kreş ve anaokulları kısa bir konsept içinde ihtiyaç alanlarını ve çözüm önerilerini açıklamakla yükümlüdür. Ocak 2016 tarihi itibarı ile yeni federal programda KiTa Plus projesi 3 yıllığına onaylanmıştır. Normal iş saatleri dışında (08:00-16:00) hafta sonu ve hatta gece bakım hizmeti sunulmaktadır. Bu hizmetler için kreş ve anaokulları projelerini sunup, yıllık 200 bin Avro'ya kadar bütçe ve personel için yıllık 15.000 Euro bütçe talep edebilirler (Uyanık, 2018: 90).

- **Dil Dünyanın Anahtarıdır Programı**

Ocak 2016 tarihi itibarı ile anaokulu ve kreşlerde dil eğitimi programları başlatılmıştır. “Dil dünyanın anahtarıdır” başlığı altında başlatılan projede, kurumlarda ihtiyaç duyulan talebelere özel eğitim imkânları sunulmaktadır. Dil eğitimi programına dahil olan kurumlar ve öğretmenleri için özel danışmalık hizmetleri ve kendilerini geliştirebilmeleri için ileri eğitim programları sunulmaktadır.

- **Günlük Çocuk Bakımı Programı**

Aksiyon programı olarak başlatılan “Kindertagespflege” Aralık 2018 yılında sonlandırılmış olacak. Bütçede kalan yıllık 7,5 milyon Euro çocuk bakıcılarının eğitimi ve ileri eğitim programları, kalite geliştirme çalışmaları ve personel istihdamına aktarılacaktır. Aynı programla gündüzlü çocuk bakımında bakıcı anne ve babalar online danışma servisi hizmete sunulmuştur. Ebeveynler için hukuki ve mali çevrenin uygulanması için 2012 yılından bu yana gündüz bakıcı desteği sağlanmaktadır.

- **Devlet-Eyaletler İniyatifi İle Okuma Yazma Eğitimi Programları**

BİSS bir geliştirme ve araştırma programı olarak eyaletlerdeki dil gelişimi, dil diagnostiği, okuma geliştirme çalışmaları ebeveyn destekli okul öncesi ve okul sürecinde yürütülmektedir. BİSS’in hedefi, çocuk ve gençlerin dil eğitimi ve gelişimini desteklemektir. Federal Almanya Eğitim ve Araştırma Bakanlığı ve aileden sorumlu bakanlığın müşterek yapmış oldukları bu çalışma 2013-2017 yılları ile sınırlandırılmıştır. Programın içeriği genel hatları ile günlük hayata entegre edilmiş bir dil eğitimidir (Uyanık, 2018: 92).

- **Meslek Öğrenim Desteği**

“Lernort Praxis” meslek öğrenimindeki kaliteyi yükseltmek için hazırlanmış olan bir paket programıdır. 2013 yılında başlatılan çalışmanın ilk döneminde 76 nitelikli öğretmen 7 eyalette önceden belirlenmiş olan 7 kurumda çalışma başlatmıştır.

Program 3 yıla sınırlanmıştır. Çalışmadaki hedef; eğitim kurumlarında meslek öğrenimini yapan talebelerin, ekibin, okul ve yüksek okulların desteklenmesi, kaliteli ve nitelikli bir eğitim sahası olması için çalışmaların yapılmasıdır. Proje için ayrılan bütçe 8 milyon Euro'dur (Uyanık, 2018: 92).

- **Ailelere Yapılan Çocuk ve Gençlik Yardımı**

Çocuk ve gençlik yardımının görevi genç insanların gelişimini teşvik edici çalışmalarda bulunmaktır. Hedefi gençliğin sorumluluk bilincine sahip toplumun içinde topluma faydalı bireyler olmalarını sağlamaktır. Önleme ve müdahale olmak üzere iki sütun üzerinde bina edilen yeni Federal Çocuk Koruma Kanunu 1 Ocak 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yeni kanun değişikliği ile daha geniş bir koruma ve önlem dikkat çekmektedir. Kanunda bilhassa çocukların üzerinde etken olan tüm aktörlerin, ev doktorundan dernek başkanına, gençlik dairesinden aile mahkemesine kadar güvenilir bir ağ oluşturup daha sıkı müşterek çalışmaları gerektiği netleştirilmiştir. Kanunun temel taşını eyalet, belediye, dernek ve ilim adamları ile yapılan düzenli istişare toplantıları oluşturmaktadır. Erken müdahale projesi ile yapılan yuvarlak masa toplantıları kanuna yön vermektedir.

- **Erken Müdahale Projesi**

Her bebeğin doğumu aile için yeni, alışlagelmişin dışında bir hayatın başlangıcına sebep olmaktadır. Maddi ve manevi sıkıntılar ile tek başına başa çıkmaya çalışmak ailelerde kısa süre için bir başa çıkamama sendromuna yol açabilmektedir. "Frühe Hilfen" projesi aileye hızlı bir şekilde rahatlama imkânı tanır. Projenin yapılması ve sosyal ağın oluşması, bu bağlamda ailelere psiko-sosyal destek sağlanması Federal Gençlik Bakanlığı Çocuk ve Gençlik Politikası'nın önemli odak noktalarındadır (Çağlar, 2015: 77-78).

- **Cinsel Şiddete Karşı Çocukların Korunması**

Çocuk ve gençlere yönelik cinsel şiddet büyük bir suçtur. Şiddete maruz kalan kız ve erkekler korunma, yardım ve destek haklarına sahiptirler. Destek ve yardım sağlamak toplumsal yükümlülüktür. Buna istinaden Federal Gençlik Bakanlığı'nda

tüm aktörlerin birlikte çalışmasını şart koşan geniş çapta bir konsept hazırlanmıştır (Uyanık, 2018: 93).

- **Gençlik Koruma Çalışmaları**

Federal Hükümet için Gençlik Koruma Yasası çok önemli mihenk taşlarını oluşturmaktadır. Gençlik koruma çalışmalarını, “Gençliği koruyun” başlığı ile başlatan Bakanlık, bu bağlamda birçok projeyi desteklemektedir. Bunlardan bazıları “Jugend stärken im Quartier”, “Jugendmigrationsdienste”, internet portalı “Jugendschutz aktiv” olarak zikredilebilir. Broşür ve bilgilendirme programlarıyla bakkal, market, esnaf, doktor, öğretmen veli ve gençler arasında bilgi ağının oluşması hedeflenmektedir. 1 Mart 2017 tarihinde, 763.000 3 yaşından küçük bir çocuk bakım tesisinde veya kamu fonlu gündüz bakımı için bakım almaktadır. Federal İstatistik Ofisi (Destatis) ayrıca ön sonuçlara göre, 41.300 çocuk veya geçtiğimiz yıla oranla%5,7 artış göstermiştir (Uyanık, 2018: 109).

- **Çocuk ve Gençler İçin Oluşturulan Bakım Kurumları**

Almanya’da okul sonrası sağlanan sosyal hizmetler için tüm günlük anaokulları, oyuncaksız anaokulları ve yetimhaneler ile bakım evleri hizmet vermektedir.

- **Tüm Günlük Anaokulu**

Tüm günlük anaokulu sistemiyle çalışan anaokulu üç gruptan oluşmaktadır. Gruplarda beşi engelli olmak üzere 15 çocuk eğitim görmektedir. Son açılan grup ise üç yaş altı çocukların oluşturmuş olduğu gruptur. Bu grupta ise 10 çocuk eğitim almaktadır. 13 pedagojik uzman, bir aşçı, bir otobüs şoförü ve beş stajyer çalışmaktadır. Pedagojik çalışmalarındaki temel prensipleri ve insana bakışları; insanların farklı ve bağımsız bireyler olmalarıdır. İnsanların düşünce, davranış ve becerileri kendilerine has ve özeldir. Kurumun hedefi ise insanı çeşitlilikleri ile kabul etmek, saygı göstermek ve değer vermektir. Terapi hizmeti de veren kurum; ergoterapi, konuşma terapisi ve fizyoterapiyi hizmetlerini anaokulu bünyesinde sunmaktadır. Ailelerin anaokulu sonrası randevulara gitmemeleri ve zamandan tasarruf edebilmeleri için sunulan güzel bir hizmettir (Uyanık, 2018: 93).

- **Oyuncaksız Anaokulu**

Üç aylık bir süre içinde her yıl düzenli bir şekilde yapılan bir projedir. Çocukların öncelikle kanaatkâr olmaları ve az eşya ile mutlu olmayı öğrenmeleri hedeflenmektedir. Daha sonra bir aylık bir süre için tüm oyuncaklar kaldırıldığında oyuncaksız oyun oynamanın yollarını arama ve üretken olmak hedeflerden bazılarıdır. Bakanlığın programlarından olan “Erken Yardım” ve “Erken Fırsat” projeleri de anaokulunda sunulmaktadır (Uyanık, 2018: 94).

- **Yetimhane ve Bakım Evleri**

Günümüzde yurtlar daha çok ailelere destek amaçlı yürütülmektedir. Tarihte çocukları ve gençleri evlerinden kopararak ıslah etme merkezleri olarak görülen yurtlarda bugün günlük bakım eğitimleri sağlanmaktadır. 2011 yılında yapılan araştırmaya göre 65.000 genç bu şekilde yurt eğitimi almıştır. 2013 yılı sonunda 66.700 genç insan çocuk esirgeme kurumlarında bakıma alınmıştır. Vakaların %44’ünde ailelerin eğitim ve bakım ihmali söz konusu sebep olarak belirtilmiştir. Mart 2015 tarihinde kabul edilen Federal Kabine Beşinci KiföG raporuna göre son yedi yıl içinde çocuklar için gündüz bakım alanında artışlar kaydedilmiştir. 2008 ve 2014 yılları arasında, üç yaşından küçük çocuk sayısı 300.000’e yükselmiştir (Uyanık, 2018: 94).

Tablo 3.3. 2003-2016 Yılları Arasında Çocuk ve Gençler İçin Ayrılan Bütçe

Yıl	Toplam	Çocuklar için kreş imkanları	Eğitim ve entegrasyon yardımı	Diğer gelir	Harcama
2003	20 612 447	11 290 788	5 636 946	2 212 071	18 400 376
2004	20 6711 47	11 430 891	5 634 389	2 134 939	18 536 208
2005	20 865 232	11 542 452	5 668 067	2 042 990	18 822 242
2006	20 924 286	11 638 762	5 650 389	2 171 699	18 752 587
2007	22 798 216	13 091 747	5 911 269	2 247 134	20 551 082
2008	24 583 518	14 227 842	6 406 879	2 341 654	22 241 864
2009	26 906 600	16 223 407	7 104 488	2 614 958	24 291 642
2010	28 893 054	17 384 754	7 512 224	2 616 268	26 276 786
2011	30 529 519	18 490 327	7 838 176	2 634 008	27 895 510
2012	32 231 903	19 720 234	8 204 275	2 444 504	29 787 399
2013	35 526 752	22 270 131	8 706 551	2 707 200	32 819 552
2014	37 790 413	23 741 065	9 293 822	2 856 231	34 934 182
2015	40 717 755	25 389 906	10 260 262	2 990 822	37 726 932
2016	45 121 434	27 370 036	12 207 589	3 244 552	41 876 883

Kaynak: Mustafa Uyanık, Almanya Sosyal Yardım Sistemi ve Sosyal Hizmet Uygulamaları, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Yalova, 2018.

- **Gençlik Dairesi (Jugendamt)**

Almanya’da gençlere ve çocuklara yardım etmek amacı ile kurulmuş olan Gençlik Dairesi, ilk 1900’lü yılların başında kurumsallaşmaya başlamış olup, 2. Dünya Savaşı (1945) sonrası İçişleri Bakanlığında Polis teşkilatının bir birimi olarak faaliyetlerine başlamıştır. Almanya genelinde yaklaşık 600 gençlik dairesi bulunmaktadır. Federal Almanya’da 2009 yılında koruma altına alınan çocuk sayısı 22.710 iken, bu sayı 2016 yılında 84.230 sayısına ulaşmıştır. Bu sayının artmasında başta mülteci ailelerin çocukları olmak üzere yabancı çocukların sayısının fazlalığı dikkat çekmektedir.118 2014 yılında gerçekleşen vakaların %12,5’i okullardan gelen müracaatlar ve şikâyetler ile, %13,1’i ise komşulardan gelen müracaat ve şikâyetler ile gerçekleştirilmiştir.119 Bununla birlikte Alman hükümetince çocuk ve gençliğin refahı için 2006 yılında 20,9 milyar Euro, 2016 yılında ise 45,1 milyar Euro bütçe ayrıldığı görülmektedir. 2016 yılında Gençlik Dairesi tarafından 84 binden fazla çocuk ve ergen koruma altına alınmıştır. Gençlik Dairesi şiddet, bağımlılık, ihmal,

akıl hastalığı veya yetersiz beslenme sebebiyle zor durumda olanlara bakmakla yükümlüdür. Gençlik Dairesi genellikle polis, doktor, okul, öğretmen, komşu ve akrabaların şikâyet ve talepleri doğrultusunda bu çocukları koruma altına almaktadır (Uyanık, 2018: 101).

- **Koruyucu Aile ve Evlat Edinme**

2013 yılı sonunda takriben 64.900 çocuk koruyucu ailede yetişmiş durumdadır. Evlatlık edinilen çocukların sayısı 3.886'dır. Bunların %49'u altı yaşın altında olan çocuklardır.

Koruyucu Aile Bakım Türleri:

- Kısa Bakım
- Himayeye Almak
- Haftalık Bakım
- Süresiz Bakım
- Süreli Bakım
- Tam Zamanlı- İhtiyaçlı -Genişletilmiş Bakım
- Akraba Bakımı

Almanya içi veya dışında evlat edinmek isteyen aileler veya şahıs için aileden sorumlu federal bakanlığın hazırlamış olduğu kurallar ve şartlar aşağıdaki gibidir.

- 25 yaş üstü olmak ve çalışır olmak (evli çiftlerde biri 25 yaş altı olabilir. Alt sınır 21 yaştır).
- Evli çiftlerin her iki tarafı da evlat edinmeyi kabul etmek zorundadır.
- Evli olmayan çiftlerde bir kişi evlat edinebilir.
- 14 yaş altı çocuklarda kanuni varisin imzalı onayını vermesi gerekir.
- 14 yaş üstü çocukların kendileri onay vermelidir.

Evlat edinme sürecinin ilk alışma safhasında iki tarafın birbirlerine alışma ve tanışma süreci ciddi bir şekilde Gençlik Daireleri tarafından denetlenmektedir. Denetim sonucu karar verilir. (Uyanık, 2018: 117)

- **Gençler İçin Federal Programlar**
- **Kuşaklar Evi Programı**

Federal Aile, Yaşlılar, Kadın ve Gençlik Bakanlığının desteklediği Almanya genelinde 500 Kuşaklar Evi bünyesinde çocuk ve gençler okul sonrası gönüllü çalışan her yaşta insan ile bir araya gelmektedir. Günlük 40.000 çocuk ve genç Kuşaklar Evindeki hizmetlerden faydalanmaktadır. Sunulan ortalama 10.000 alternatif programın 3.000'i çocuk ve gençler tarafından seçilebilmektedir. Yaklaşık 16.000 gönüllü insan buralarda görev yapmaktadır. Bu gönüllüler vasıtası ile ailelerin yüklerini hafifletmek için; esnek çocuk bakımı, eğitim sorularında danışmanlık, eve yakın hizmetler ile çocuk ve gençlere destek için; erken destek ve yönlendirme, ev ödevlerinde destek ve yardım, iş ve okul için mülakat eğitimi, kültürel projelerle gencin hayata aktif katılımını sağlamak gibi hizmetler sunulmaktadır (Uyanık, 2018: 122).

- **Manevi Rehberlik**

Manevi rehberlik çalışması çocuk ve gençlere Almanya çapında tahsis edilmiş eyalet ve belediyelerdeki kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. Ücretsiz telefon hattında 24 saat danışmanlık ve yönlendirme hizmeti sunulmaktadır. 1980 yılında başlatılan projede 30 yılda 3 milyon insana ulaşılmıştır. Ortalama yılda 100 bin çocuk ve gence bu şekilde ulaşılmış, yönlendirme yapılmış ve yardım edilmiştir. İlk aramalar 1970 yıllarında başlamıştır.

- **Gençlere Yönelik Danışmanlık Hizmetleri**

Almanya'da sosyal hizmet çalışma alanlarının temelini eğitici çalışmalar ile birlikte danışmanlık hizmetleri oluşturmaktadır. Eğitimin ana taşıyıcı hizmetleri de bilgilendirme, rehberlik ve yönlendirme şeklindeki danışmanlık hizmetleridir. Bu hizmetler, çocuklara, gençlere, kadınlara, yetişkinlere, yaşlılara, engellilere ve ailelere, şiddetten, tacizden, uyuşturucudan, bağımlılıktan, stresten, ayrımcılıktan, işsizlikten, sağlıktan, medya ve kültür alanlarına kadar birçok konuda seminerler, konferanslar, kurslar, atölye çalışmalarıdır. Avrupa Sosyal Fonu (ESF) tarafından

finanse edilen “Gençliği Güçlendirme” girişimiyle BMFSFJ, okuldan işe geçişte sosyal dezavantajlı ya da bireysel olarak özürli gençleri desteklemektedir. Girişim dört programı kapsamaktadır. Bu programlar İlçedeki Gençlik Gücü, Gençlik Göç Hizmetleri ve Gençlik Gücü: 1000 Fırsat ve Garanti Fonu Lisesi’dir (Uyanık, 2018: 123).

- **Göçmen Gençler İçin Danışmanlık**

Gençlik Göç Hizmetleri (JMD), göç eden gençlere ve genç yetişkinlere 27 yaşına kadar danışmanlık yapar ve yardımcı olur. Almanya’da profesyonel ve sosyal entegrasyon sürecinde bireysel teklifler ve profesyonel danışmanlık hizmeti ile 12-27 yaş arası göçmen kökenli gençlere eşlik eden 800’ün üzerinde çalışanı bulunan 450’den fazla gençlik birimi bulunmaktadır. 2015 yılında, göçmen kökenli 91.000’den fazla genç, 45.000’den fazla kişiye bireysel entegrasyon promosyon planı ile ulaşılmıştır (Uyanık, 2018: 124).

3.1.2.2 Ailelere Yönelik Sosyal Hizmetler

- **Ailelere Destek Hizmetleri**

Almanya’da aile destek hizmetleri “Eğitime Yardım Kanunu” ile desteklenmektedir. Aile politikasının hedeflerinden bir tanesi; aileye kendi hedef ve tasavvuruna göre aile yaşantısını yaşamasında destek olmaktadır. Sıkıntı anlarında rehberlik ve yönlendirme yapmak, destek ve yardımlar oluşturmaktır. Bu minvalde geniş çapta çalışma ve projeler hazırlanmakta ve yürütülmektedir. Veli parası, anaokulları geliştirme, entegrasyon dil gelişimi, demokrasi eğitimi, yabancı düşmanlığı ve aşırı milliyetçilikle mücadele gibi çalışma alanları için 9,5 milyar € gibi Almanya tarihindeki en yüksek bütçe ayrılmıştır. Bütçede yer alan yeni projelerden biri de “aile çalışma saati konseptidir.” Özellikle ailelerin karşılaştığı en büyük problemler, çocuklarına ve işlerine yeterli seviyede zaman ayırabilmeleri ve bunu yaparken maddi anlamda stabil durumda olabilmeleridir. İş hayatı ile aileyle zaman geçirmeyi birleşebilir bir dengeye alabilmek için, aileden sorumlu bakanlık farklı programlar hazırlamıştır (Akyüz, 2008: 64).

- **Aile ve Çocuk Bakım Yardımı**

Sosyal pedagojik aile yardımı, çocuklu ailelerin ciddi sıkıntılarında destek amaçlı sunulan bir hizmettir. Ev, iş hayatı, maddi sıkıntıdan dolayı çocuk eğitiminde sıkıntı yaşayan ailelerin başvurabileceği sosyal pedagojik aile yardımı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından anayasanın 31 SGB VIII maddesi dikkate alınarak hizmete sunulmuştur. Bu hizmette çocuğun ruh sağlığı ön planda tutulmaktadır. 1995 yılında takriben 11.200 aile yardım almıştır. Bu ailelerde yaşayan çocuk ve genç sayısı ise 15.000 kişidir. Sosyal pedagojik aile yardımcıları aylık toplantılarında aileler ve gelişim süreçleri ile ilgili bilgilendirmelerde bulunurlar. Yerel gençlik dairelerine bağlı olan SPFH için yıllık ileri eğitim programları sunulmaktadır (Barış ve Ataman, 2019: 94).

- **Danışmanlık Hizmetleri**

Eğitim ve aile danışmanlık hizmetleri çocuk, genç ve aile bireyleri tarafından kullanılmaktadır. Bu hizmet Almanya çapında sıkça kullanılmaktadır. Danışmanlık hizmetlerinde gizlilik esastır. Rehberlik, yönlendirme ve teşvik edici olan danışmanlıklara insanların ilgisi ve ihtiyacı gün geçtikçe artış göstermektedir. Sadece 2010 yılında 314.045 danışmanlık başlatılmıştır. Eğitim rehberlik ve danışmanlık hizmetleri ücretsiz olarak Federal Aile Bakanlığı'nın ailelere, çocuk ve gençlere sunmuş olduğu bir çalışmadır. Aile bireyleri her türlü problem ve hayat şartlarında, boşanma ayrı yaşama gibi durumlarda anayasanın 17 ve 27. maddeleri uyarınca danışma hizmetinden ücretsiz faydalanabilirler.

Aile eğitimi ve danışmanlığı hizmetleri için federal bakanlık tarafından çatı kuruluşlarına bütçe desteği sağlanmaktadır. Bunlarla danışmanların eğitim programları konu ile ilgili paneller kalite geliştirme çalışmaları gibi projeler yürütülmektedir. Danışmanlıkların yapılandırılması yerel eyalet ve belediyelerin sorumluluklarında hareket etmektedir. Bu çalışmalar belediyelerde, kamu hizmeti sunan dernekler ve özellikle kiliseye bağlı sosyal hizmet dernekleri tarafından yapılmaktadır.

Aile Bakanlığının sunmuş olduğu danışmanlık alanları:

- Ayrılık, boşanma ve şiddete maruz kalma
- Çocuk koruma
- Gençlik daireleri ile ilgili danışmanlık
- Eğitim destek ve psikoterapi danışmanlığı. (Çağlar, 2015: 81)

- **Sistemik Aile Danışmanlığı**

Sistemik Danışmanlığı'nın amacı çatışma veya kriz durumlarında olan bireyleri kendi büyüme süreçlerini ve kendi hayatlarını hızla geliştirmek için cesaretlendirmek ve teşvik etmektir. Sistemik aile danışmanlığı, sistemik terapi anlayışına dayanır ve diğer yaklaşımların önemli temellerini bütünleştirir. Örneğin dikkatlilik, psikodinamik, iletişim-analitik ve yapısal kavramları büyüme odaklı ve sistematik bir yaklaşım içinde ele alır (Uyanık, 2018: 138).

- **Hamilelik Öncesi ve Hamilelik Durumlarında Danışmanlık**

Almanya'da her kadın ve erkeğin anayasada yer alan §2 gebelik hukukuna göre bu ücretsiz hizmetten faydalanma hakkı vardır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu çalışmalardan biri de "Anne- Çocuk Federal Vakfı"dır. Hamilelik, doğum ve doğum sonrası ile ilgili her türlü soru ve sorunlar hakkında ulaşılabilecek danışmanlık hattı ve yardım projelerini organize eden vakıf eyalet ve belediyelerde çeşitli kurum ve kuruluşların uhdesinde faaliyet göstermektedir (Uyanık, 2018: 138-139).

- **Evlilik ve Boşanma Danışmanlığı**

Almanya'da evlilik kurumu ciddi sarsıntı yaşamaktadır. 2005 yılında 202.000 evlilik boşanmayla sonuçlanmıştır. Çok büyük toplumsal bir yara olan bu soruna çözüm çalışmaları ile ilgili danışmanlık, evlilik terapileri, aile okulları gibi projeler Aile Bakanlığı tarafından desteklenmektedir (Uyanık, 2018: 140).

- **Online Danışma Hizmetleri**

Caritas derneğinin sunmuş olduğu online danışma hattı 14 farklı konu başlığı ile hizmet vermektedir. Aşağıdaki konularda ücretsiz telefon danışmanlık hizmeti sunulmaktadır: AİDS ve HIV, genel sosyal problemler, mahkûm yakınları, engelliler ve fizyolojik rahatsızlıklar, veli ve aile, anne ve babalar için kür yerleri, yaşlılıkta hayat, hukuki hizmet, borçlanma, hamilelik, bağımlılık, intihar önlemi, okuldan meslek hayatına geçiş, ev işlerinde destek (Uyanık, 2018: 141).

- **Federal Programlar**

İş hayatı ile aileyle zaman geçirmeyi birleşebilir bir dengeye alabilmek için, aileden sorumlu bakanlık farklı programlar hazırlamıştır. Bunlardan bir tanesi 18 Temmuz 2016 tarihinde federal meclisten geçmiş olup, 2017 yılında start almıştır.

- **Aile Çalışma Saati Konsepti**

Programdaki hedef, çalışan genç aileleri iş ve aile hayatında desteklemektir. Haftalık iş saatleri %80-90 arası olan aileler bu projeden faydalanabilmektedir. Aile başı 300€ (150€ eşlere) ödeme yapılmaktadır. Müracaat edilen tarihten itibaren 24 ay boyunca devletten destek amaçlı alınacak bu meblağ, tek ebeveynli aileler için de geçerlidir. Aile toplamda 300 Euro alırken, yalnız yaşayan aile bireyleri 150€ almaktadır (Uyanık, 2018: 142).

- **Kadına Şiddete Karşı Aile Bakanlığının Online Telefon Hattı**

Toplam 15 dilde ücretsiz 0-24 saat hizmet vermektedir. Psikolojik ve fizyolojik şiddete maruz kalan kadınlara destek ve rehberlik sunulmaktadır.

- **Anne-Çocuk Federal Vakfı**

Federal Vakıf'ın temeli 1984 yılında atılmış olup, son şeklini 19 Mart 1993 yılında almış ve resmî gazetede yayınlanmıştır. Bu yasa “Anne ve Çocuk-Doğmamış Hayatı Koruma” Vakfı'nın kurulmasına ilişkin çıkarılmış olan yasaya dayanır. Bu yasa, son olarak 7 Temmuz 2009 tarihinde revize edilmiştir. Federal Anne ve Çocuk Vakfı, yılda yaklaşık 130.000 zor durumda olan hamile kadına hamileliğin devamını ve küçük çocuğun bakımını kolaylaştırmak için hiçbir bürokratik zorluk olmadan destek vermektedir. Federal Devlet tarafından vakfa yılda 92 milyon € bütçe ayrılmaktadır. 132.639 yardıma muhtaç anne adayı 2013 yılında Federal Hükümet'ten ortalama 692€ destek almıştır (Uyanık, 2018: 143).

- **Aile Merkezleri**

Dört aile merkezi mevcuttur. Çalışmalarında önceliği aile seminerlerine vermektedir. Çocuk eğitimi, sağlıklı beslenme, okul sistemi, ailede iletişim gibi konularda aileler bilgilendirilmektedir. Aynı zamanda farklı sosyal kurum ve kuruluşlarla bir ağ oluşturarak aileye yardımcı olmak ve rehberlik yapmak hedeflerin içerisinde yer almaktadır. Aynı zamanda bir sosyal danışman tarafından belli saatlerde danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunulmaktadır. Aile merkezlerinde sunulan danışmanlık ve destek hizmetleri şöyledir: ev bulma, kira yardımı başvurularında yardım, bilgisayar kursu, Almanca dil eğitimi, eğitim sorularına yardım, borç danışmanlığı, iş kurmada finansal destek, şiddette karşı önleyici tedbir çalışmaları, çocuk bakımı ve yardımları, yardım başvurusu ve sosyal yardım seçenekleri, rehabilitasyon için başvuru formları ve alternatifler, annelik izni, aile danışmanlığı, sertifikalı eğitim programları, yemek kursları, okul ve meslek danışmanlığı, yaşlılar danışmanlığı, hamilelik ve cinsellik danışmanlığı, alternatif spor kursları, ekonomik yardım, ev yardımı, çocuk eğitimine destek ve çocuk gelişimi, engelliler yardımı (Uyanık, 2018: 144).

3.1.2.3 Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler

Almanya Sosyal Yardım Kanunu'na göre, “hastalık veya sakatlıktan dolayı yardım ve bakım görmeksizin hayatını idame ettiremeyen” kişiler, bakıma muhtaç kişilerdir. Bakıma muhtaçlık ifadesi, 1995 yılından yürürlüğe giren Bakım Sigortası Kanunu'nda da ifade edilmiştir. Buna göre bedenen, aklen veya ruhen hasta ya da

özürlü olmalarından dolayı, hayatlarını kendi başlarını yönetemeyen, günlük basit işleri yerine getiremeyen, dolayısıyla başkalarına bağımlı/muhtaç dolayısıyla bakıma muhtaçlar statüsündedir. Bu anlamda yaşlıların bu iki kanun çerçevesinde bakım hizmeti alma noktasında güvencelere sahip oldukları görülmektedir.

- **Yaşlılara Bakım ve Destek Hizmetleri**

Almanya’da yaşlılara sağlanan bakım hizmetleri ülkemizde olduğu gibi “ayakta bakım hizmetleri” ve “huzur evleri” aracılığıyla verilmektedir. Yaşlıların ödediği “Bakım sigortası”nın içerdiği tüm hizmetler, bakım seviyelerinin yüksekliğine göre düzenlenebilmektedir. Bir yaşlının hangi bakım seviyesinde olduğu, kişinin ihtiyaç duyduğu yardımlara göre belirlenmektedir. Bu seviyeler 0 ile 3 arasında derecelendirilmiştir. Buna göre seviyesi 0; beslenme, vücut temizliği ve hareket etme konularında muhtaçlık durumunu ifade eder. Yaşlı kişi bu işler için günlük olarak 45 dakika ve altında süre harcıyorsa “bakım seviyesi 0” statüsündedir. Demans hastalığı gibi önemli ölçüde gündelik becerileriniz kısıtlanmış durumda ise yine küçük bir hizmet ve yardım alınabilmektedir.

Bakım seviyesi 1 ise; yaşlının, önemli derecede bakıma ihtiyaç duyması halidir. Bakım seviyesi 1’de ihtiyaç sahibi kişi günlük olarak en az 1,5 saatlik bir yardıma ihtiyaç duymaktadır. Bakım seviyesi 2, ağır derecede muhtaçlık durumunu ifade eder. Bakıma muhtaç kişi seviye 2’de günde en az 3 saat yardıma ihtiyaç duymaktadır. Son olarak Bakım seviyesi 3’te ise, yaşlı birey tüm gün bakıma muhtaçtır.

Almanya’da yaşlılara yönelik bakım hizmetleri ve bu doğrultuda sosyal politika uygulamaları, yaşlıların sayısındaki artış ve yaşlıların yalnız yaşama ve ihtiyaç durumunda olmalarının bir sonucu olarak artan bir şekilde ilgi ve önem kazanmaya başlamıştır. Bu önemin seviyesi öyle düzeye gelmiştir ki, modern refah devletlerinin büyük ölçüde “yaşlılara yönelik refah devleti” olduğu şeklinde değerlendirmeler öne çıkmaktadır.

- **Evde Bakım**

Evde bakım hizmetleri kapsamındaki yaşlı grubu, ağırlıklı olarak 65 yaş ve üstü kronik ve uzun süreli bakım gerektiren yaşlılar olmaktadır. Evde bakım hizmetleri, sadece tıbbî hizmetleri içermemekte, aynı zamanda sosyal hizmetleri de ihtiva etmektedir. Dolayısıyla, aile üyelerinin verdikleri evde bakım hizmetlerden ziyade uzman kişilerin verdiği evde bakım hizmetleri tercih edilmektedir. Böylece yaşlı insanların kendi aileleri ile ilişkilerini devam ettirme olanakları artmakta ve travma ve benzeri durumlara karşı korunması da sağlanmış olmaktadır.

- **Tıbbi Bakım**

Bu bakım türünde tıbbi bakım ev ortamında yapılmaktadır. Buna yaşlının tıbbi durumunun seviyesine göre doktor karar vermektedir. Burada yapılan tedavi özel eğitilmiş hemşireler tarafından yapılmaktadır. Hemşireler, yaşlı hastanın evine gelerek, ilaçlarının verilmesi, iğne veya pansuman yapılması, yaşamsal değerlerinin ölçülmesi gibi hizmetleri yapar. Bu bakım için yapılan masraflar sağlık sigortasınca karşılanır.

- **Kısa Süreli Bakım**

Bakım hizmetlerinin ev ortamında ve kısa bir dönem için gerçekleştirilememesi durumlarında bir bakım evinde dört haftaya kadar hizmet alması sağlanır. Bu bakım evinde bakıma muhtaç kişi gerekli konaklama ve beslenme de dahil bakım hizmetlerinin tamamından istifade eder. Temel masraflar bakım fonu tarafından karşılanır.

- **Gündüz Bakım Evleri**

Almanya’da “Bakıma muhtaç” belgesi olan fakat kendi evlerinde bakımlarının yapılması mümkün olmayan bakıma muhtaç kimseler “gündüz bakım evleri ”ne gidebilmektedir. Bu kuruluşlarda, kişilere gerekli bakım-destek ve sağlık hizmetleri verilmektedir. Buralarda ayrıca; hafıza eğitimi, fizyoterapi, okuma turları, müzik

etkinlikleri, turistik geziler, yürüyüş ve transfer hizmetleri sunulmaktadır. Bakıma muhtaç kişiler bu şekilde evlerinde yaşarken sosyalleşme imkanı bulabilmektedirler.

- **Huzurevleri**

Özerk veya müşterek kalınan dairelerde bir bakıcı (hemşire) kontrolünde hizmet verilen yerlerdir. Huzurevlerinin amacı; yaşlılık nedeni ile evdeki işlerini yerine getiremeyecek duruma gelen yaşlılara “bakım desteği” sağlamaktır. Bu kurumlar tüm gün hizmet verir. Huzur evlerinde ölüm için hazırlık bağlamında hospis ve palyatif bakım üniteleri de bulunur.

- **Palyatif Bakım Üniteleri**

Hastalıkları devamlı olarak ilerleyen, iyileşmesi mümkün olmayan ve de ömürleri çok sınırlı olan hastalar için sunulan özel hizmet üniteleridir.

- **Destekli Yaşam Evleri**

Her yerleşimcinin kendisi için yaşama ve karar verme özgürlüğüne duyulan saygı gereği olarak aynı çevre ve benzer yaşam koşullarındaki insanlardan oluşturulan, bir anlamda kendi evinde yaşamak duygusu oluşturan bir ev türüdür. Destekli yaşam evlerine sürekli servis hizmeti verilir. Daha ziyade, kişiye kendi başına bir şeyler yapabilmesi görevi verilir. Gerektiğinde ev yardımı ve bakım yardımı da sağlanır. Destekli yaşam evlerinde uzmanlar tarafından her gün çalışanlar bakılmakta ve onlarla düzenli olarak konuşma seansları da uygulanmaktadır. Ayrıca toplumsal ve sosyal konularda danışmanlık hizmeti verilirken, yetkililerle irtibat kurmada ve gerekli başvuru formlarının doldurulmasında danışmanlık hizmeti sunulur.

3.1.2.4 Engellilere Yönelik Sosyal Hizmetler

Almanya’da engelliliğin derecesine “Eyalet Sosyal Yardım Dairesi” karar vermektedir. Engellilik derecesi, kişinin sahip olduğu sağlıksal-fonksiyonel bozuklukların durumuna göre, onun toplumsal yaşama katılımı göz önünde bulundurularak tespit edilmektedir. Engellilik derecesi %20 ile %100 arasını

kapsamaktadır. “Ağır engelli kimliği” çıkarabilmek için engellilik derecesinin %50 olarak tespit edilmesi gerekmektedir. Engellilik derecesi bakım dairesinin kararında süresiz olarak belirlenmektedir.

Eğer engelliliğin ortadan kalkacağına dair kanıtlar varsa bu karar süreli olarak da verilebilmektedir. %50'nin altında engelli olan insanlar eğer engellilik dereceleri en azından %30 ise fonksiyonel rahatsızlıkları dolayısıyla eşit seviyede tutulmadıklarından iş yeri bulamıyorlarsa veya var olan iş yerini koruyamıyorlarsa bir dilekçe ile başvuru yaptıklarında engellilik statüsüne sahip düzeyde insanlar olarak kabul edilirler.

Eyalet sosyal yardım dairesinin değerlendirme bildiriminin de ekleneceği dilekçenin iş bulma kurumuna verilmesi gerekmektedir. Ağır Engelli Kimlik Kartları 1 Ocak 2015 tarihi itibarıyla yeni versiyonda verilmeye başlanmıştır. Ayrıca toplu taşıma araçlarını ücretsiz kullanmak için verilen ek yaprak da aynı kart boyutunda düzenlenmiştir. Kimlik yabancı ülkelerde de kullanılabilmesi amacıyla İngilizceye çevrilmiştir. Almanya'da göçmenlik veya mülteci statüsünde yasal bir oturma hakkına sahip olanlar, ağır engelli kimliği ile birçok haktan yararlanabilmektedir.

- **Engelli İnsanların Rehabilitasyonu ve Katılımı**

Almanya devleti engellilerin rehabilitasyon ve sosyal katılımına odaklanmıştır ve yardımlarını da bu argümanlar üzerinden yapmaktadır. SGB IX Kanun Kitabının hükümleri bu hedefi tıbbi, mesleki ve sosyal yardım açısından hızlı, etkin, ekonomik ve kalıcı bir şekilde gerçekleştirmeye yönelik hazırlanmıştır. Bu hedeften yola çıkılarak, söz konusu yardımlar “Katılımı sağlayan yardımlar” başlığı altında toplanmaktadır.

- **Yardımlar ve Koşulları**

Almanya'da Ruh, beden veya zihin sağlığını yitirmiş olan engelliler sosyal yardım talep etme hakkına sahiptir. Bu yardımlar; “engelliliği önlemek - azaltmak - ortadan kaldırmak ve sonuçlarını hafifletmek için yapılmaktadır. Bu yardımlar sayesinde engelli bireylerin toplumsal alanda, eğilim ve yeteneklerine uygun bir şekilde yer

almalarının sağlanması amaçlanmaktadır. Bu durum özellikle çalışma hayatı için çok önemsenmektedir.

- **Tıbbi İyileştirme Yardımları**

Engellilere sağlanan tıbbi yardımlar şunlardır; doktor, ilaç ve sargı malzemeleri, konuşma terapisi, yardımcı araç temini ve bu araçların kullanılması için eğitim, efor testleri ve çalışma tedavileri, gereksinim duyulması halinde tıbbi rehabilitasyon.

- **İş Hayatına Katılım Yardımları**

Almanya’da iş hayatına katılım yardımlarının kapsamı şu şekildedir:

(...) halihazırda çalışılan bir işyerinde çalışma durumunun devam etmesi ya da yeni bir işte girilmesi için yardımlar, işe başlamaya yönelik destek, eğitim programları ve ulaşım yardımları, meslek hazırlığı, engellilik durumundan ötürü gereken (örneğin gözleri görmeyen insanlar için) temel eğitim, mesleki deneme, eğitim, meslek içi eğitim, meslek içi eğitime katılabilmek için gereken bir okul diploması, engelli insanlara genel iş piyasasında ya da engelli insanlara mahsus bir atölyede uygun bir işyeri ya da mesleki çalışma olanağı sağlayabilmek için diğer iş hayatına katılım teşviki yardımları.

2004 yılı itibariyle Almanya’da işverenler, uzun süre ile iş göremez hale gelmiş olan çalışanlara “İşe Uyum Yönetişimi” imkânlarını sunmak ile yükümlüdürler.

Toplumsal Yaşama Katılım Yardımları

Bu yardımlar: okula başlamamış çocuklara yönelik tedavi maliyetinde pedagojik hizmetler, çevreye uyum sağlamayı teşvik eden yardımlar, belli bir denetimin sağlandığı ayrı eve taşınarak kendi hayatını idare edebilme yönünde yardımlar, toplumsal ve kültürel yaşama katılım için yardımlardır.

- **Engelliler İçin Kurumlar**
- **Meslek Eğitim Atölyeleri**

Almanya genelinde işletmeler üstü engelli genç insanları mesleğe hazırlayan ve bunun için meslek eğitimi sunan meslek eğitim atölyeleri mevcuttur. Özel yardım gereksinimi olan gençlere meslek eğitim atölyelerinde uzmanlar tarafından tıbbi, psikolojik ve pedagojik hizmetler ile kişisel ve mesleki gelişimlerinde destek sağlanır.

- **Mesleki Teşvik Kuruluşları**

Almanya genelinde olmak üzere, öğrendikleri mesleklerini ya da şimdiye kadar yaptıkları işi artık yapamayan engelli yetişkin insanlara başka bir meslek eğitimi mesleki teşvik kuruluşları eliyle sağlanır. Sosyal hizmet veren işletmeler bünyelerindeki uzmanları ve tıbbi ve psikolojik hizmetlerle mesleki ve kişisel yetkinlik kazandırır.

- **Mesleki Alıştırma Merkezleri**

Ruhsal engelli kimselerin, iş hayatına katılımları mesleki alıştırma merkezleri tarafından yürütülür. Burada gerçekçi bir meslek perspektifinin belirlenmesi, iş piyasasına yeniden uyum sağlanması veya rehabilitasyon önleminde sonra başlayacak yeni bir meslek eğitimi için istikrar kazandırılması ya da meslek hayatına yeniden giriş yapılabilmesi amaçlanmaktadır. Mesleki alıştırma merkezlerinin eğitim yerleri işletmelerdeki şartlara ve taleplere göre şekillenir.

- **Tıbbi Meslek Rehabilitasyon Kurumları**

Özel engelli veya hastalık türleri için ayrı tıbbi merkezler ve rehabilitasyon merkezleri mevcuttur. Bu rehabilitasyon merkezlerinde ikinci aşama olarak tıbbi rehabilitasyon ve iş hayatına katılım yardımları birbirine doğrudan bağlantılı bir süreç çerçevesinde sağlanmaktadır. Günümüzde Tıbbi Meslek Rehabilitasyon Kurumları Federal Çalışma Birliğine bağlı faaliyet gösteren kayıtlı derneğe üye 23 kurum bulunmaktadır.

- **Engelli İnsanlar İçin Atölyeler**

Engelliliğinin ağırlık derecesi dolayısıyla iş piyasasında çalışacak durumda olmayan veya henüz çalışacak duruma gelmemiş olan ya da henüz tekrar çalışamayan engelli kimseler için, bu özel atölyelerde uygun bir mesleki eğitim sağlanmaktadır. Bu atölyeler sayesinde insanlar çalışma gücünü geliştirme ve artırma imkânı bulur.

3.2 TÜRKİYE-ALMANYA SOSYAL HİZMET SİSTEM KARŞILAŞTIRMASI

Türkiye ve Almanya iki sosyal devlet olarak belirli dezavantajlı gruplara hizmet sağlayarak toplumsal bir görevi yerine getirmektedir. Fakat her iki ülkenin de sosyal hizmet düşüncesi ve sağlama yöntemleri aynı temele otursa da farklılıklar arz etmektedir. Bu durum aşağıda kurum ve sosyal hizmet talep eden gruplar üzerinden değerlendirilmektedir.

Bakanlıkların yapısına geçmeden evvel şu ayrımı ortaya koymakta yarar vardır. Almanya’da sosyal hizmetlerin büyük bölümü bizdeki vakıflara benzeyen bağımsız kuruluşlar tarafından yerine getirilmektedir. Almanya devlet bu kurumları denetlemekte, yönlendirmekte ve ekonomik olarak desteklemektedir. Ülkemizde ise her ne kadar sosyal hizmet görevi yapan özel kurumlar olsa da asıl hizmet sağlayıcı devlettir. Aynı zamanda devlet Almanya’daki kadar olmasa da bu kurumlar ile eş güdümlü çalışmaktadır.

Almanya’da Sosyal Hizmetlerin tamamına yakını Federal, Aile, Yaşlılar, Kadın ve Gençlik Bakanlığı eş güdümünde sağlamaktadır. Bakanlık yetkilerini eyalet ve belediyelere devretmiştir. Ayrıca Bakanlık sosyal hizmet çalışmalarının büyük bir kısmını kamu yararlı sivil toplum kuruluşları üzerinden gerçekleştirir. Bazen bu STK projelerine mali destek verirken, bazen de doğrudan federal proje vermektedir. Bu alanda faaliyet gösteren bağımsız organizasyonlar; kiliseler, kamu hukukuna tabi dinî kuruluşlar ve bağımsız sosyal yardım amaçlı birliklerdir.

Almanya’nın engelli kurumlarının %80’i, gençlik refah kurumlarının (kreş ve anaokulu dahil) %68’i, yaşlı bakım evlerinin %51’i ve hastahanelerin %39’u içinde Katolik, Protestan ve Yahudi cemaatlerin de bulunduğu derneklere aittir. Devlet

sosyal politikalarını bu kurumlar üzerinden yürütmekte ve bu kurumlara bütçe desteği sağlamaktadır. Almanya sosyal Güvenlik Sistemindeki ortalama 250 milyar Euro bakım ve hastalık sigortaları bütçesinin bir kısmı, gençlik ve aile başta olmak üzere diğer sosyal hizmet yardımlarının bir kısmı bu sosyal hizmet kurumlarınca kullanılmaktadır. Federal Aile, Yaşlılar, Kadın ve Gençlik Bakanlığı, 3 müsteşarlık, 5 başkanlık, 3 müdürlük, 13 daire ve 67 departmandan (masa) oluşur. Ayrıca, “Veri Toplama Komiserliği”, “Mülteci Politikası Ofisi” ve “AB ve Uluslararası Koordinasyon İşleri Müdürlükleri” de bu bakanlığın içindedir (Çağlar, 2015: 85).

Türkiye’de ise Sosyal hizmetlerin birebir en büyük sağlayıcısı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’dır. Bakanlık merkez ve taşra teşkilatı ile ülkenin tamamında örgütlü olup, il müdürlüklerine bağlı olan kurumlar vasıtası ile görevlerini sürdürmektedir. Bakanlık ayrıca yerel düzeyde belediyelerin yaptığı sosyal hizmetlerde de belirli oranlarda müdahil olabilmektedir. Bakanlık, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, üzerinden sosyal hizmet görevlerini yerine getirmektedir.

İki bakanlık arasındaki temel fark Almanya Federal, Aile, Yaşlılar, Kadın ve Gençlik Bakanlığı’nın sosyal hizmet sağlayan kurumlara büyük oranda finansal destek vererek denetleme görevine odaklanması, ülkemizde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın ise bu hizmeti büyük oranda tek başına karşılamasıdır.

Almanya’da çocuk ve gençlere yönelik sosyal hizmetlerin genel yapısı eğitim üzerine kuruludur. Eğitimin ana taşıyıcı hizmetleri de bilgilendirme, rehberlik ve yönlendirme şeklinde danışmanlık hizmetleridir. Bu hizmetler sadece çocuklara, değil gençlere, kadınlara, yetişkinlere, yaşlılara, engellilere ve ailelere, şiddetten, tacizden, uyuşturucudan, bağımlılıktan, stresten, ayrımcılıktan, işsizlikten, sağlıktan, medya ve kültür alanlarına kadar birçok konuda seminerler, konferanslar, kurslar, atölye çalışmaları şeklinde eğitim ve danışmanlık hizmeti verilmektedir. Ayrıca bu hizmetler okul, askeriye, hapisane, hastane ve işletmelerde de sunulmaktadır.

Almanya’da çocuklara yönelik sosyal hizmetler 0.3 yaş çocuklara sağlanan kreş hizmetleri ile başlamaktadır. Bu hizmeti veren kuruluşların büyük bir çoğunluğu diğer sosyal hizmet alanlarında olduğu gibi kilise ve Yahudi cemaatleri tarafından yönetilmekte ve devlet eğitim ve finans desteği vermektedir. 6-12 yaş arası kimsesiz ve koruma altındaki çocukların eğitildiği gençlik merkezleri, genelde belediyelere bağlı hizmet sunmaktadırlar. Gençlik merkezleri okul dışı alternatif yardım ve hizmetlerin büyük oranı kilise ve kiliseye bağlı dernekler bünyesinde yürütülmektedir. Buralarda çocuklara danışmanlık hizmetleri verilmekte ve sosyal hizmetler ile ilgili kuruluşların sunduğu projeler kapsamın da çocuklar yönlendirilmektedir. Çocuk ve gençlere sağlanan bir diğer destekte bakıcı aile desteğidir. Çok sıkı şartlara bağlı olan bakıcı aile sistemine katılan aile üyelerinin yılda bir defa ileri eğitim programlarında kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Alman devleti sadece korunmaya muhtaç çocukların ihtiyaç duyduğu sosyal hizmetlerle değil aynı zamanda ailesinin yanında bulunan çocukların desteklenmesini de sağlamaktadır. Bu anlamda özellikle iki ebeveyni de çalışan ailelere bakıcı ve maddi yardım destekleri verilmektedir.

Türkiye’de Osmanlı döneminden beri çocuk ve gençlerin korunması için devlet eli ile sosyal hizmet sağlanmaktadır. Çocuk yuvaları, kreş ve gündüz bakım evleri, sevgi evleri, çocuk ve gençlik merkezleri gibi kuruluşlar, 0-25 yaşa arası çocuk ve gençlerin bakım ve eğitimi ile ilgilenmektedir. 25 yaş durumu üniversiteye devam eden öğrencileri kapsamaktadır. Ayrıca 18 yaşını doldurmuş ve lise eğitimini tamamlamış olan devlet korumasındaki gençler devlet memuru olarak atanmakta ve topluma entegre olmaları sağlanmaktadır. İki ülkenin çocuk ve gençler için hayata geçirdikleri sosyal hizmet faaliyetlerinin temel amacı eğitimidir. Bu amaçla iki ülkede diğer kurumlar ile birlikte eğitime odaklanmıştır.

Toplumun en küçük fakat toplumsal olmanın en büyük birimi olan ailelere yönelik sosyal hizmetlerin geri dönüşü bir devletin ömrü ile orantılıdır. Bu nedenle sosyal devlet ilkelerinin de önemli bir noktası ailelere yönelik sosyal hizmetlerdir.

Almanya’da aile destek hizmetleri Eğitime Yardım Kanunu ile desteklenmektedir. Aile politikasının hedeflerinden bir tanesi; aileye kendi hedef ve tasavvuruna göre

aile yaşantısını yaşamasında destek olmaktadır. Sıkıntı anlarında rehberlik ve yönlendirme yapmak, destek ve yardımlar oluşturmaktır. Veli parası, anaokulları geliştirme, entegrasyon dil gelişimi, demokrasi eğitimi, yabancı düşmanlığı ve aşırı milliyetçilikle mücadele gibi alanlarda yapılan çalışma ve yardımlar bunların en önemlileridir. Almanya’da ailelere sağlanan bir diğer sosyal hizmet türü de evlilik danışmanlığıdır. Boşanma sayısının hızla artması üzerine hayata geçirilen bu sosyal hizmet türü ailelere her türlü konuda danışmanlık hizmeti sunmaktadır. Kurulan başka bir kurum olan Aile merkezleri’de evli çiftlere, borç yönetiminden ev kiralamaya, çocuk bakımından bilgisayar kurslarına kadar pek çok spesifik alanda destek vermektedir.

Türkiye’de ailelere yönelik sosyal hizmetler aile bütünlüğünün korunması fikrine göre kurgulanmıştır. Bunun için Aile Sosyal Destek Projesi hayata geçirilmiş ve aile birliğinin devamlılığının sağlanması için danışmanlık hizmetleri verilmeye başlamıştır. Fakat bu hizmet genellikle tespitlerden öteye geçememektedir. Bunun nedenlerinden biri ülkemizde ailelerin genellikle kapalı bir yapıya sahip olmasıdır. İkinci bir neden de kurumun merkez ve insan gücü bakımından eksiklerinin olmasıdır.

Unutulmamalıdır ki Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çok yeni bir kurumdur. Almanya ve Türkiye’de ailelere sağlanan yardımlar diğer yardım konularında olduğu gibi fikir olarak aynı (aile birliğinin korunması) olmakla birlikte bunu sağlayabilmek için gerekli olan hizmetlerin verilebilmesi için gerekli olan fonlar arasında bir uçurum vardır. Ülkemizde ailelere yönelik sosyal hizmetlerin önemli bir ayağını da şiddete uğrayan kadınların korunması oluşturmaktadır.

Almanya’da ve Türkiye’de yaşlılara yönelik sosyal hizmetler bakım üzerine yoğunlaşmıştır. Her iki ülkede de yatılı ve ayakta bakım merkezleri, huzur evleri vasıtası ile yaşlılara hizmet verilmektedir. Diğer taraftan ülkemizde yaşlılarına evlerinde bakan ailelere belirli ücretler ödenmektedir. Ayrıca her iki ülkede de yerel yönetimler ve özel kuruluşlar tarafından da yaşlı bakım evleri işletilmektedir.

Almanya devleti engellilerin rehabilitasyon ve sosyal katılımına odaklanmıştır ve yardımlarını da bu argümanlar üzerinden yapmaktadır. SGB IX Kanun Kitabının hükümleri bu hedefi tıbbi, mesleki ve sosyal yardım açısından hızlı, etkin, ekonomik ve kalıcı bir şekilde gerçekleştirmeye yönelik hazırlanmıştır. Bu hedeften yola çıkılarak, söz konusu yardımlar “Katılımı sağlayan yardımlar” başlığı altında toplanmaktadır. Devlet engellilerin rehabilite edilerek ekonomik üretime katılmasını sağlamak için onlara eğitim verirken iş hayatına atıldıklarında da koruma altında tutmaktadır.

Ülkemizde engelli bireylerin yaşama yeniden katılımı için yapılan sosyal hizmetler Almanya’da olduğu gibi iş hayatına katılım odaklıdır. Buna göre İŞKUR’a bağlı çeşitli kurslar oluşturulmakta, kendi işini kurmak isteyen engellilere maddi destek verilmektedir. Ayrıca her yıl yapılan devlet memuru alımlarında da %3 kota uygulanarak çalışabilecek durumdaki engellilerin iş hayatına girmesi için pozitif ayrımcılık uygulanmaktadır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Modern dönemin öncü sosyologlarından olan A. Giddens Sosyoloji Bilimini “Sosyoloji, insanın toplum yaşamının, insan grupları ile toplumlarınınbilimsel incelemesidir” şeklinde tanımlamaktadır (Giddens, 2004: 4). Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi sosyoloji bilimi; toplumsal yaşamın içinde karşılaştığımız her türlü fenomeni anlamlandırmaya ve açıklamaya çalışmaktadır. Bu çalışmanın konusu olan sosyal hizmetlerde sosyoloji biliminin ilgilendiği konular arasındadır.

Bu günden bakıldığında insan toplumu sürekli bir gelişme göstermiş, kendisi ile birlikte, yaşadığı dünyayı (ve artık uzayı da) değiştirmiştir. Nüfusun artması, iş ve ihtiyaçların değişip gelişmesi, toplumsal ilişki ve kurumlarında gelişip girifleşmesine neden olurken eskisinden daha fazla sayıda insanın “dezavantajlı” hale gelmesine neden olmuştur.“Dezavantajlı” olarak adlandırılan gruplar, kimsesiz çocuklar, engelliler, yaşlılar, hükümlüler, bağımlılar, parçalanmış aileler, gelirleri yetersiz insanları kapsamaktadır. Bahsedilen bu dezavantajlı insanların oluşturduğu sosyal katmanlarmodern toplumu oluşturan diğer toplumsal katmanlar ile eskiye göre daha az ilişkiye girebilmekte, bu durum ise önlenmediği takdirde toplumsal çatışmalara neden olabilmektedir.

Bahsedilen olası çatışmaların önüne geçilebilmesinin yolu modern dönemde “Sosyal Hizmetler”olarak daha önceki zamanlarda ise kısaca “yardımlaşma” olarak anılan toplumsal yardımlaşmanın artırılmasından geçmektedir. Bilindiği gibi Sosyal Hizmetler kısaca; toplumun geri kalanı ile aynı imkânlarla sahip olmayan kişilerin desteklenerek toplumsal hayata katılmalarını amaçlayan ve genellikle devlet tarafından sağlanan sosyal bir sorumluluktur.

Günümüzdeher ülke, toprakları içinde bulunan bu gruplara, toplumsal normları ve imkânları ölçüsünde yardımlarda bulunmaktadır. Ülkemizde de yüzyıllardır anılan gruplar ile ilgili olarak sosyal hizmetler verilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, dini saiklerle kurulmuş olan vakıf, Ahi teşkilatları, imaret ve külliyeler ile verilen bu hizmetler uzun bir dönem boyunca devlete ihtiyaç duymadan gerçekleştirilebilmiştir. En parlak döneminin yaşandığı yıllarda hizmetçilerin kırdığı

eşyaların tazmin edilmesi için bile vakıflar kurulmuş, toplumsal olarak dezavantajlı olan bu grup dahi sosyal hizmetlere dâhil edilebilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde böylesi kapsamlı şekilde verilen sosyal hizmetlerin Avrupa ülkelerinde de verilmesi için sanayi devriminin başlaması gerekmiştir. Sanayi devriminin getirdiği yeni üretim ilişkileri alışlagelmiş toplumsal yapıların değişmesine neden olmuştur. Kırsaldan şehirlere göçler, sanayi şehirlerinin kurulması aile yapısından başlayarak tüm toplumsal yapıda kırılmalar yaşanmasına sebep olmuş, aynı zamanda çeşitli endüstri kazaları, yetersiz beslenme, hava kirliliği gibi nedenlerden engelli birey sayısı artmış, ailelerin ekonomik durumları bozulduğundan boşanmalar artmış, buna bağlı olarak kimsesiz çocuk ve bakıma muhtaç yaşlı sayısında patlamalar yaşanmıştır. Toplumsal yapıdaki bu bozulmanın önüne geçebilmek içinde ilk olarak Kıta Avrupa'sında modern anlamda sosyal hizmetler ile ilgili çalışmalar yapılmaya başlamıştır.

Ülkemizde Avrupa'daki gibi hızlı bir sanayileşme yaşanmamakla birlikte, sanayi devrimi ile aynı dönemlere denk gelen savaş ve isyanlar, büyük şehirlere doğru bir göç hareketini tetiklemiş, terk edilen topraklardaki sosyal hizmet sağlayan vakıflar işlevsiz kalmış fakat büyük şehirlerdeki vakıflarda gelen talepleri karşılayamaz hale gelmiştir. Diğer taraftan göç ile gelen insanlara iş imkânı ve sağlık hizmetlerinin sağlanamaması, savaşlarda çok fazla yetişkin insanın kaybı gibi nedenlerle toplumsal yapı bozulmaya başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda bu dönem modernleşme hareketlerinin de başladığı dönemdir. Bu dönemde toplumsal yapıda meydana gelen değişimler ve vakıf ve ahilik sistemlerinde meydana gelen bozulmalar nedeni ile devlet ilk kez sosyal hizmet alanına müdahale etmiş ve bu günde sosyal hizmet görevine devam eden büyük kurumlar kurulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti dönemine gelindiğinde ise, öncelikle kanunlar vasıtası ile sosyal hizmet alanı düzenlenerek Osmanlı döneminden kalan kurumlar üzerinden sosyal hizmetler verilmeye devam etmiştir. 1960'lı yıllara kadar devam eden bu durum 1963 yılında planlı dönemin başlaması ile değişmeye başlamıştır. Bu dönemden itibaren öncelikle dezavantajlı gruplar tespit edilmiş ve sonrasında bu gruplar ile ilgili çalışmalar yoğunlaşmaya başlamıştır. Fakat 2011 yılına kadar bu

hizmetler devlet adına birkaç kurum tarafından sürdürülmüştür. Bu yıla gelindiğinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuş ve ilk kez olarak sosyal hizmetler tek çatı altında toplanmış ve çeşitlenmiştir. Bakanlık 2018 yılında Çalışma Bakanlığı'nı da bünyesine almış ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adını almıştır.

Çalışmamızda ülkemizdeki Sosyal Hizmet istemi ile karşılaştırılan Alman Sosyal Hizmet sistemi günümüzde sunduğu kapsamlı sosyal hizmet sistemi ile bir çok devletten ayrılmaktadır. Aynen ülkemizdeki gibi bir çok dezavantajlı gruba yönelik olarak geniş bir mali imkân ile hizmet sağlayan Alman Devleti ile Türkiye de sağlanan sosyal hizmet alanındaki en temel fark Almanya'da bu hizmetlerin büyük oranda devletin denetiminde dini gruplar tarafından yerine getiriliyor olmasıdır. Aynı zamanda federal bir yapıya sahip olan Almanya'da Eyaletler ve yerel yönetimlerde ayrı ayrı sosyal hizmetler sağlamaktadır. İki ülke arasındaki farklardan bir diğeri de Almanya'da sosyal hizmetlerin Türkiye'ye göre daha erken başlaması nedeni ile daha kurumsal olmasıdır.

Bilindiği gibi toplumda dezavantajlı olup belli bir yardım olmadan yaşamını devam ettiremeyen bazı gruplar vardır. Bunlar kendi başlarına hayatlarını devam ettiremeyen kadın, çocuk, yaşlı ve engellilerdir. Bu grupların sosyal hizmetlerin konusu olmasının nedenlerini sosyoloji biliminin temel kuramlarına göre değerlendirmek gerekmektedir. Örneğin Sembolik Etkileşimci yaklaşıma göre; sosyal hizmetlerin paydaşlarından olan parçalanmış aileler ve buna bağlı olarak kadın ve çocukların korunmasız kalmasının temelinde, aile kurma, evlilik, kadın ve çocuk kavramlarına bakışın değişmesi gelmektedir. Sembolik etkileşimcilere göre; artık aile birliğinin korunması ve her ne şekilde olursa olsun devam ettirilmesi argümanı değişmektedir. Artık evliliklerde duygusal doyum ön plana çıkmakta ve buna bağlı olarak doyumun kalmadığı noktada boşanma gerekli hale gelmektedir. Bu durumda ailelerin parçalanmasına ve kadınlar ile çocukların dezavantajlı bir hale gelerek sosyal yardımlara muhtaç hale gelmesine neden olabilmektedir.

Sembolik Etkileşimci yaklaşıma göre; gelişen ekonomik sistemin dayattığı iş bölümünde kendine yer bulamayan engelliler de evlere hapsolmakta, dolayısı ile toplum dışına itilmektedirler. Bu durum toplumun bir parçası olup, sosyal eşitlik temelinde toplumsal alanın tümünde diğer bireyler ile eşit rekabet şansına sahip olması gereken oldukça kalabalık bir nüfus topluluğunun atıl kalmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, eğitimden başlayarak her türlü rehabilitasyonun bu gruplara sağlanması toplumun fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için elzemdir.

Ülkemizde genel olarak bakıldığında engellilere sağlanan sosyal yardımlar ve iyileştirme hizmetlerinin engellileri evden çıkararak toplumsal hayata entegre etmeye yönelik olmadığı görülmektedir. engellilere sağlanan yardımlar aynı ve nakdi yardımlar aileler için bir geçim kapısı olmaktan öte gidememiş, rehabilitasyon ve eğitim kurumları ise ticari bir mantık ile hareket ettiğinden engellilerin iş yaşamına ve sosyal hayatın diğer alanlarına girmesine yardımcı olamamıştır. Bunun nedeni ise sağlanan yardımların toplumsal fonksiyonalist bir bakış açısı ile değil eski bir gelenek olan vakıf-yardım kültürüne uygun olarak kurgulanmasıdır.

İki ülke de engelli sayısı oldukça yüksek sayıda olmasına rağmen, bu fertlerin aldığı eğitim, sosyal yardım ve sosyal destekler arasında oldukça büyük bir fark bulunmaktadır. Bu durum öncelikle anlayış farkından kaynaklanmaktadır. Alman devleti disiplinli bir sanayi toplumu olduğundan, ülke içindeki tüm fertlerden maksimum faydayı elde etmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle engelli bireylerin bakımı için sağlanan sosyal yardımlar, iş gücüne katılımı için sağlanan sosyal yardımlardan daha az olmaktadır. Bu ise yine fonksiyonalist kurama göre bakıldığında toplumsal mekanizmadaki en az fayda sağlayabilecek grupların bile değerlendirilmesi, onları sadece topluma bir yük olmaktan çıkararak kendilerini değerli hissetmelerini sağlaması açısından oldukça önemlidir.

Toplumun gelişmesi için gençken çalışan, vergi veren insanların yaşlandıklarında bakım ve rehabilite edilmeleri de toplumsal bir görevdir. Fonksiyonalist bakış açısına göre insanlar yaşlandığında genellikle hastalıklar ile mücadele edeceğinden, toplumsal hayatın dışında kalmaktadır. Bununla birlikte yaşlıların topluma katkısı sadece ekonomik olarak değerlendirilmemelidir. Onlar bir kuşak boyunca toplumu

sırtlamış hem ekonomik hem de beşeri sermayesini güçlendirmişlerdir. Bu nedenle, hayatlarının son dönemlerinde toplumsal tecrübelerinden faydalanılmalıdır. Fakat her ülke de de sosyal yardımların, yaşlıların bakımı ve sağlıkları ile ilgilendikleri, onları huzur evlerine mahkûm ederek edilgen hale getirdikleri görülmektedir.

Sosyal hizmetlerin topluma yararları ise fonksiyonalist teoriye göre değerlendirilebilir. Bilindiği gibi fonksiyonalist teori temelde, toplumu yaşayan bir organizma olarak gören ve bu organizmayı oluşturan tüm parçaların onun hayatiyetine katkıda bulunan bir işlev üstlendiğini ileri süren bir yaklaşımdır. A. Comte, E. Durkheim gibi öncü sosyologların ana argümanlarını belirlediği bu teoriye göre “organizma” (toplum) parçalardan oluşur ve bu parçalar bir “sistem” oluştururlar. Yani aralarında anlamlı bir ilişkiler ağı vardır ve birinde olan değişiklik diğerlerini etkiler.

Bu temel yaklaşıma göre toplumda yaşayan ve gerek devletin uyguladığı yanlış sosyal politikalar, gerekse daha başka sebeplerden kaynaklanan ve toplumun belli bir bölümünü etkisine alan dezavantajlılık durumu, toplumun genel sosyal yapısını kötü yönde etkileyecektir. Örneğin bizimki gibi bir toplumda çok önemli bir kurum olan ailenin işlevlerini yitirmesi, kadın, çocuk ve yalnız yaşayan erkek olarak üç farklı dezavantajlı grup oluşturacaktır. Bu durumda öncelikle toplumun sürekliliğini sağlayacak olan gençlerin kaybedilmesi sonucu ortaya çıkarken, sorunun toplumsallaşması halinde fonksiyonalist teoriye göre toplumsal iş kaybından başlayarak, asayiş ve terör olaylarına kadar gidebilecek sorunlar yumağının ortaya çıkmasına sebep olabilecektir.

Aynı şekilde aile yapısının bozulması nedeni ile dezavantajlı hale gelen, ekonomik özgürlüğü olmayan kadınlarında toplum hayatına uyum sağlamakta zorlanacağı ve savunmasız kalarak kötü eylemlerin içine girebileceği açıktır. Bu durumda da insan ve organ ticareti, fuhuş gibi toplumsal sorunların kurbanları olacaklardır. Benzer şekilde eş ve çocuklarından ayrı kalan erkeklerde ekonomik özgürlükleri olsa dahi alkolizm, kumar, terör olayları gibi suçların sermayesi haline gelebilecektir. Dolayısı ile sadece aileye yönelik sosyal hizmetlerin zamanında ve doğru bir şekilde aynı zamanda da geniş kapsamlı olarak verilebilmesi bir bütün olarak toplumun

fonksiyonlarını yerine getirebilmesine olanak sağlamaktadır. Ülkemizde buna bağlı olarak sağlanan on dört ayrı sosyal yardımın genel amacı aile birliğinin korunması olarak belirlenmiştir. Almanya'da ise bireyi güçlendirme odaklı yardımların daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum iki ülkenin de ayrı toplumsal dinamiklere sahip olduğunun bir göstergesidir.

Sonuç olarak yaşayan bir organizma olan toplumda, tıpkı vücudumuzda olduğu gibi bir takım organlar ve dokular zaman zaman hasta olabilmekte, fonksiyonlarını yerine getirememektedir. Sosyal hizmetler işte tam burada devreye girerek hastalanmış (!) bu dokuları iyileştirmeyi amaçlayan bir penisilin ilaç olarak görülmelidir. Nasıl ki kolumuz kırıldığında onu kesip atmıyorsak, toplumdaki hiçbir grubu da sıkıntıya düştüğünde terk edemeyiz. Bu nedenle sosyal hizmetler bir toplum için olmazsa olmazdır denilebilir. Fakat sosyal hizmetlerin bir yardım sandığı gibi çalışmasının toplumsal hayata çok fazla katkısı olmadığı gibi, ekonomik olarakta kamuya külfet yaratmaktadır. Bu nedenle sosyal hizmetler ve yardımlar kurgulanırken maksimum sosyal fayda gözetilmeli, hem toplum hem de bu yardımlara muhatap olan fertlerin sağlıklı bir şekilde hayatını sürdürmesi ortak fayda olarak görülmelidir.

KAYNAKÇA

Akbaş, Emrah, “Bir Disiplin Aracı Olarak Sosyal Hizmetler”, *Sosyal Politikalar Dergisi*, Sayı1, 2006, s.25-30.

Akgün, Seçil Karal, Uluğtekin, Murat, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, Kızılay, Ankara, 2001.

Akgün, Seçil Karal, “Cumhuriyet Duyurulurken Geride Bırakılamayan Bir Kurum: Hilal-i Ahmer Cemiyeti”, *Middle East Technical University Studies in Development* Cilt 39, Sayı 1, 2012, s. 111-136.

Akgündüz, Murat, “Ticarî Hayatta Kardeşliği Esas Alan Ahîlik Teşkilatı”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 31, 2014, s. 9-18.

Akkuş, Pınar, Aktüğün Özgür, *Sosyal Hizmet ve Öteki Disiplinler Arası Yaklaşım*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Aktan, Coşkun Can, Özkıvrak, Özlem, *Sosyal Refah Devleti*, Okutan Yayınları, İstanbul 2008.

Akyıldız, Yasin, Abay, Ali Rıza, “Vakıf Müessesesinin Gelişimi ve Mahiyeti Tarihsel Bir Değerlendirme”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 15, 2017, s. 141-157.

Akyol, Esra Demirci, “Sultan II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Cilt 7, Sayı 31, 2013, s. 33-47.

Akyüz, Ferhat, “Sosyal Yardımdan Sosyal Sigortaya: Bismarckyan ve İngiltere Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Tarihsel Dönüşümü”, *Journal of International Social Research*, Cilt 1, Sayı 5, 2008, s. 58-70

Arıcı, Kadir, “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Sosyal Hizmetlerin Yeniden Yapılanması” *I. Sosyal Hizmetler Şurası*, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.

Arslan, Abdurrahman, “Yoksulluk Yardım Müslümanlık”, *Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı*. İHD ve TİHV Yayını, Ankara, 2003.

Aslan, Nebahat Onaran, “Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Çalışmalarından Bazı Kesitler”, *Atatürk Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, 2004, s. 219-36.

Atalay, Tuna, “Türkiye Cumhuriyeti’nin Demokratik Bir Cumhuriyet Olarak Gelişmesinde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Yardımların Yeri ve Önemi”, *Sosyal Hizmetler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 9, 1996, s. 5-12.

Aykanat, Mehmet, Osmanlı Sosyal Güvenlik Hukukunda Temel Kurumlar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2015.

Aysan, Fatih, “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’deki Sosyal Politikalar”, *Sosyal Politikalar Dergisi*, Sayı 1, 2006, s. 61-64.

Aysoy Mehmet, Avrupa Birliği Sürecinde Özürlüler Politikası, Açık Kitaplar, İstanbul 2004.

Aysoy, Mehmet, “Sosyal Devletin Sosyolojisi”, *Sosyal Politikalar Dergisi*, Sayı:1, 2006, s. 31-34.

Aytekin, Hakan, *1914-1924 Yılları Arasında Korunmaya Muhtaç Çocuklar Ve Eğitimleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006.

Balcı, Asım, Nohutçu, Ahmet, Öztürk, Namık Kemal, Coşkun, Bayram, *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, Sorunlar, Tartışmalar, Çözüm Önerileri, Modeller, Dünya ve Türkiye Yansımaları*, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Barış, İsmail, Ataman, Emine, “Kamusal Yardımlar: Türkiye-Almanya Örneği”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2019, s. 86-100.

Başaran Sermet, “Özürülülerin Toplumsal Bütünleşmesinde Yerel Yönetimlerin Önemi”, *Sosyal Politikalar Dergisi*, Sayı 2, 2007, s. 46-52.

Bilgiseven, K. Amiran, *Köy Sosyolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1988.

Bulut, Taner, *İnönü Dönemi T.C. Hükümetlerinin Sosyal Yardım Politikaları (1938–1950)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2014.

Canatan, Kadir, Yıldırım, Ergün, *Aile Sosyolojisi*, Açılım Kitap 2009.

Coşkun, İsmail, *Modern Devletin Doğuşu*, Der Yayınları, İstanbul 1997.

Çağlar, Türken, *Türkiye ve Almanya’da Karşılaştırmalı Yaşlı Bakım Model ve Uygulamaları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015.

Çelik, Abdulhalim, *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Dönüşümü ve Türkiye*, Kamu-İş Yayınları, Ankara 2002.

Dağ, Âdem, “Osmanlı Devleti’nde Sivil Toplum ve Sosyal Hizmetlerin Temel Unsurları”, *İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, 2014, s. 1-10.

Dama, Nergis, *Türkiye’de Sosyal Yardımların Sosyal Refah Üzerindeki Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016.

Danışoğlu, Emel, “Kalkınma Planlarında Çocukla İlgili Devlet Politikaları”, *2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*, (Edt. Bekir Onur), Ankara, ÇOKAUM Yayınları, 1999, s. 431.

Demirel, Ziya, İşeri, Murat, Arslan, Avni, *Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi*, Esen Yayınları, Ankara, 2012.

Dilik, Sait, *Türkiye’de Sosyal Sigortalar, İktisadi Açından Bir Tahlil Denemesi*, MEB, Ankara 1972.

Doğan, Mehmet Said, *Sosyal tarih açısından Osmanlılarda Sosyal Güvenlik Kurumları*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya, 1999.

Duyan, Veli, *Sosyal Hizmet Mesleği: Temelleri Yaklaşımları Müdahale Yöntemleri*. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını, Ankara, 2010.

DPT, I. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968.

DPT, III. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1973.

DPT, IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979.

DPT, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985.

DPT, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990.

DPT, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001.

DPT, *Yaşlılık Eylem Planı*, 2010.

Ekin, Nusret, *Küreselleşme ve Gümrük Birliği*, İTO Yayını, İstanbul 1996.

Ekinci, Yusuf, *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1990.

Erdoğmuş, Zeki, “Vakıfların Sosyal Fonksiyonları”, *Fırat Üniversitesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 1990, s.95.

Erdut, Zeki, *Küreselleşme Bağlamında Uluslararası Sosyal Politika ve Türkiye*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 2002.

Erkilet, Şaban, “Vakıflarda Mali Kaynakların ve Fonların İşletilmesi, Geliştirilmesi, Vakıf Gelirlerinin Dönemsel Tahlili ve Öneriler”, *Vakıf Haftası Dergisi*, Sayı 11, 1994, s. 85-103.

Ertem, Adnan, “Osmanlıdan Günümüze Vakıflar”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 36. 2011, s.25-65.

Giddens, Antony, *Sosyoloji*, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2012.

Gökberk, Macit, *Felsefenin Evrimi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979.

Gönencan, Zahit, “Atatürk ve Sosyal Güvenlik (23.4.1920–10.11.1938)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 19,1990, s. 131-140.

Gül, Ahmet, “Sosyal Yardım Olgusu ve Sosyal Yardım Hizmetlerinin Gelişim Tarihi”, *IV. Aile Şûrası “Aile ve Yoksulluk” Bildirileri*, (Edt Rahime Beder Şen), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004, s. 349-375.

Gülmez, Mesut, “Türkiye’de Sosyal Politika’nın Tarihsel Gelişimi”, *I. Ulusal Sosyal Politika Kongresi, Bildirileri*, (22-24 Ocak 2004), Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Yayınları Ankara, 2004, s. 59-68.

Güzel, Abdurrahman, “Vakıfların Milli Birlikteki Roller ve Demir Baba Türbesi”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 20,1988, s. 395-401.

Henslin, James.M. *Sociology: A Down to Earth Approach*. Allyn and Bacon, Boston 2001.

<https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz/sosyal-hizmetler>

<http://www.shcek.gov.tr>

<http://www.tuik.gov.tr>

Işık A. T. (2009). “Unutkanlığı Olan Yaşlıya Yaklaşım”, *Journal Geriatrics and Geriatric Neuropsychiatry*, Cilt 1, 2009, s. 33-8.

İkizler, Ayşegül, *Devlet İçin İnsandan İnsan İçin Devletten Geçiş*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Yapı-Sosyal Değişim Bölümü, İstanbul 1998.

İkizoğlu, Musa, “Türkiye’de Yoksulluk ve Sosyal Yardım Uygulamalarının Bugünkü Durumu” *İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet, Prof. Dr. Nesrin Koşar’a Armağan*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayınları, Ankara 2001.

İlik, Bülent (2002), “Türkiye’de Sosyal Hizmet Uygulamaları ve Yeni Hizmet Önerileri”, *Avrupa Birliği Süresince Sosyal Hizmet Programları, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2000*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayınları, Ankara, 2002.

İşeri, Murat, *Osmanlı Çocuk Koruma Sistemi ve Darüleytamlar (1851-1923)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale- 2014.

Kalkınma Bakanlığı, X. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2013.

Karataş, Kasım, “İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet” *Değişen Türkiye’de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler*. SHU Derneği Yayını, Ankara, 2002.

Karataş, Zeki, “Osmanlı Devleti’nde Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları”, *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2015, s. 16-31.

Karatay, Ali. *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007.

Kaya, Erol, “Millî Mücadele Döneminde Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin Anadolu ve Yunanistan’daki Türk ve Yunan Esirlere Yaptığı Yardımlar”, *Turkish Studies*, Cilt 3, Sayı 2, 2008, s. 465-486.

Kayam, Hüseyin Cevahir, “Hükümet Programları ve Bütçe Rakamları Işığında Atatürk Dönemi Sağlık Politikası”, *Atatürk Dönemi Sağlık Tarihi Kongresi (1920–1938) Bildirileri*, (Edt. Mustafa Mutluer ve Eren Akçiçek), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları İzmir, 2009, s. 87-101.

Kazgan, Gülten, *Küreselleşme ve Ulus Devlet: Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002.

Kazıcı, Ziya, “*Ahîlik*”, *DİA*, 1996 C. I, 540.

Koç, Aylin, “Öksüz ve Yetimler için Kurulmuş Bir Eğitim Kurumu: Darüşşafaka”, *Savaş Çocukları Öksüz ve Yetimler*, İstanbul 2003.

Kodaman, Bayram, “Vakfin Sosyal Yönü”, *Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 3, 1988, s. 1-4.

Kolat, Serkan, *Avrupa Birliği Sosyal Politikası Çerçevesinde Özürlülere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele ve Türkiye’deki Yansımaları*, Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara, 2010.

Konak, Akın, Çiğdem Yasemin, “Yaşlılık Olgusu: Sivas Huzurevi Örneği”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 29, Sayı 1, 2005, s. 23-63.

Koyunoğlu, Hüsnü, “Sosyal Politika Aracı Olarak Osmanlı ve Günümüz Vakıfı”, *Sivil Toplum*, Cilt 4, Sayı 15, 2006, s. 33-45.

Kozak, İ. Erol, *Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf*, Sakarya Üniversitesi Matbaası, Adapazarı, 1994.

Marshall, Thomas. H, Bottomore, Tom, Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf, çev.Ayhan Kaya, Gündoğan Yayınları, Ankara 2000.

Oğuz, M. Tarık, *Yaşlıda Görülen Biyolojik ve Sosyal Değişimler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Okan, Oya, *Batı Düşüncesinde Liberalizm Ve Tarihi Koşulları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 2001.

Ongan, Dilek, *Huzurevlerinde Yaşlılara Sunulan Beslenme Hizmetlerinin Değerlendirilmesi ve Yaşlıların Beslenme Durumlarının Saptanması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2012.

Ölçen, Makbule, Ölçen Ali Nejat, *Özürllüler Hukuku, Almanya’da Özürllülerin Üretken Dünyası*, Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı, İstanbul 1991,

Özaydın, M. (2003). “Vakıfların Sosyal Politika İşlevleri ve Günümüzde Artan Önemi”, *Kamu İş*, Cilt 7, Sayı 2, 2003, s. 3-32.

Özbek,Nadir, “Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Sosyal Devlet”, *Toplum ve Bilim*, Sayı 92,2002, s. 7-33.

Özcan, Tahsin, “Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 14, 2006, s. 103-121.

Özdemir, Özlem, Bilgili, Naile. “Sağlık Hizmetlerinde Yaşlı Ayrımcılığı”. *Gülhane Tıp Dergisi*, Cilt 56, Sayı 2, 2014, 128-131.

Özdemir, İsmail Mansur, *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Sosyal Devlet ve Sosyal Hizmetler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008.

Özen, İmdat, *II. Meşrutiyet'e Kadar Islahhaneler ve Darülaceze*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001

Öztürk, Cemil, “Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Doğuşu Islahhaneler”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 1995, s. 427-447.

Resmî Gazete, IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2006.

Sallan Gül, Songül, Gül, Hüseyin, (2004). *Kentsel Yoksulluk ve Aile. IV. Aile Şûrası*. “Aile ve Yoksulluk” Bildirileri Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara, 2004.

Sargutan, Erdal, *Sosyal Politika Bilimi*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2006.

Sarıkaya, Makbule, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-İ Etfal Cemiyeti”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 34, 2007, s. 321-338.

Seyyar, Ali, *Sosyal güvenlik terimleri*. Papatya Yayınları, İstanbul, 2006.

Sezer, Özcan, Vural, Tarık, “Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Devletin Değişen Rolü ve Merkezi Yönetim ile Yerel Yönetimler Arasında Yetki ve Görev Paylaşımı”, *Maliye Dergisi*, Sayı 159, 2010, s. 203-219.

Soydan, Aynur, “Darüşşafaka Tarihinden Kesitler”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, 2003, s. 249-268.

Sönmez, Şerife, *Sosyal Nitelikli Hizmetlerin Yerelleşme Sürecinin Değerlendirilmesi: Antalya Büyükşehir Belediyesi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2015.

Şahin, Fatih, “İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet İlişkisi” *Değişen Türkiye’de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler*. SHU Derneği Yayını, Ankara, 2002.

Şahin, Musa, “Sosyal Değişmede Vakıfların Rolü”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı 21, 1986, s. 231-247.

Şaylan, Gencay, *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, İmge, Ankara 1995.

Şeker, A. (2014). Sosyal hizmete giriş. Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayını.

Şenkal, Abdülkadir, *Küreselleşme Sürecinde: Sosyal Politika*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2005.

Tarımeri, Nihat, “Himaye-i Etfal Cemiyeti’nden Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu’na”, *SABEM*, Sayı18, 1996, s. 1-16.

Thompson, Neil, *Kuram Ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*.çev. Eren Hatiboğlu, Cankurtaran Öntaş. Dipnot Yayınları, Ankara, 2014.

Tınar, Yaşar, *Engellilere Yönelik Hizmetlerin Yönetimi ve Sunumu: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018.

(Edt.) Tomanbay, İlhan, *Sosyal hizmete Giriş*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2012.

Tuna, Orhan, Yalçıntaş Nevzat, *Sosyal Siyaset*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1994.

Tuncay, Aydın, *Eski Vakıf Hükümlerimiz ve Vakıflarla İlgili Bazı İnceleme ve Sorunlar*, Yıldız Sarayı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984.

Uğur, Suat, *Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri*, Ekin Basım Yayın, Bursa, 2013.

Uğurlu, Ayşe, “Sosyal Güvenlik”, *Türkiye’de Çalışan Çocuklar Semineri*, DİE Yayınları, Ankara 2002.

Uludağ, Çiğdem, *Türkiye’de Planlı Dönem Öncesi ve Sonrasında Sosyal Hizmetlerin Gelişimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.

Ummanel, Azize, “Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayınlarından Bir Kartpostalın Çocuk Hakları Bağlamında İncelenmesi”, *Elementary Education Online*, Cilt 16, Sayı 1, 2017, s. 245-255.

Uyanık, Mustafa, *Almanya Sosyal Yardım Sistemi ve Sosyal Hizmet Uygulamaları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova 2018.

Uygun, Oktay, *Küreselleşme ve Ulus-Devlet*, der. Meryem Koray, Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, Stratejik Araştırmalar Merkezi yayınları, İstanbul 2001.

Ünal, İrfan, *167 No’lu Çanakkale Eytam Sandığına Mahsus Teminatlı İdame Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (1920-1926)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çanakkale, 2010.

Yeldan, Erinç, *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

Yıldırım, Nuran, *İstanbul Darülaceze Müessesesi*, Darülaceze Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.

Yolcuoğlu, İsmet Galip, “Türkiye’de Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetlerin Geliştirilmesi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt 23, Sayı 2, 2012, s. 145-158.

Zengin, Eyüp, “Türkiye’de Sosyal Yardım Uygulamaları”, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Manisa, Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt 19, Sayı 2, 2012, s. 133-142.

Zengin, Eyüp, Ayhan Şahin, Özcan, Salih, “Türkiye’de Sosyal Yardım Uygulamaları”, *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt 19, Sayı 2, 2012, s. 133-142.

ÖZ GEÇMİŞ

01.12.1991 Çorum doğumluyum. İlk ve orta öğretimimi Ankara Atlıoğlu İlköğretim Okulunda tamamladım. Lise öğrenimimi Mamak Lisesi'nde tamamladım. Üniversite eğitimimi 2009-2013 yılında Kırıkkale Üniversitesi Sosyoloji bölümünde tamamladım. 2014 yılında Yozgat iline, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına Sosyolog olarak atandım. Çocuk Destek Merkezi Müdürlüğü'nde sosyolog olarak çalışmaktayım. Halen Kırıkkale Üniversitesinde tezli yüksek lisans öğrencisiyim. Evliyim, bir oğlum var.

